LITTERARISCHE

Fantasien en Kritieken

DOOR

Cd BUSKEN HUET

VIJFTIENDE DEEL

E. J. Potgieter
A. W. Bronsveld
Mr. Jacob van Lennep
J. J. Cremer — F. C. Wilsen
J. Gram — Ch. Boissevain
Christine Muller
H. J. Schimmel — H. Tiedeman
H. A. des Amorie v. d. Hoeven
Dr. A. Pierson
Multatuli — Dr. Acquoy
Francisca Gallé
Dr. A. Kuijper — Van Zeggelen
C. Honigh — Van Boekeren
Constantijn — J. H. Gunning Jr

HAARLEM
H. D. TJEENK WILLINK

EX LIBRIS
COURAGE AND LOYALTY
DR.G.PUCHINGER

Litterarische Fantasien en Kritieken

LITTERARISCHE

Fantasien en Kritieken

DOOR

CD BUSKEN HUET

VIJFTIENDE DEEL

E. J. Potgieter
A. W. Bronsveld
Mr. Jacob van Lennep
J. J. Cremer — F. C. Wilsen
J. Gram — Ch. Boissevain
Christine Muller
H. J. Schimmel — H. Tiedeman
H. A. des Amorie v. d. Hoeven
Dr. A. Pierson
Multatuli — Dr. Acquoy
Francisca Gallé
Dr. A. Kuijper — Van Zeggelen
C. Honigh — Van Boekeren
Constantijn
Prof. J. H. Gunning Jr.

HAARLEM
H. D. TJEENK WILLINK

E. J. POTGIETER.

EERSTE ARTIKEL.

Proza, door E. J. Potgieter (1837—1845). Twee deelen.

I

Gelijk Prof. Vissering aan de doorgraving in Noord-Holland gelooft, gelooft de heer Potgieter aan de mogelijkheid van Jan Salie's wedergeboorte; een geloof waarmede ik, indien men zoo iets durft zeggen, te meer opheb naarmate het mij ongeloovigér laat.

Een optimisme als dat van den leidschen hoogleeraar is mij te kras: „Het plan vond allengs ingang in de hoofden en harten der burgerij; het werd eene levendig gevoelde behoefte, eindelijk een dringende en onweerstaanbare eisch. Mannen van invloed en gezag gaven er hun steun aan; stads- en landsregering namen het ernstig ter harte. De handelaren en kapitalisten van Amsterdam toonden zich tot aanzienlijke offers bereid. Een man van veerkracht stond op, om de zaak door te zetten met dien volhardenden wil, die alleen groote dingen tot stand brengt, in spijt van teleurstelling, ontmoediging en tegenwerking. Een voortvarend minister legde er ten slotte zijne magtige hand aan. 's Lands vertegenwoordiging had den

moed groote bezwaren gering te achten, waar het gold eene groote zaak te beproeven. De Koning haastte zich, in zijne trouwhartige zorg voor het welvaren des lands, zijne hooge goedkeuring te hechten aan het werk, dat voor alle volgende tijden het schitterendst gedenkteeken wezen zal van de gelukkige regering van Willem III." [1]

Helaas, het blijft bij deze eerste strofe niet! „Zoo zal dan nu", luidt de tweede, „onder Gods zegen, het droombeeld eerlang werkelijkheid worden. Wij mogen het nu zonder al te groote vermetelheid wagen, den dag te berekenen, op welken het clipperfregat de *Thorbecke* van Ymuiden zal uitzeilen met een aantal flinke jongelieden aan boord, om op avontuur naar Java te varen."

En nog heeft het gemoedelijk enthusiasme van den panegyrist onzer nationale deugden zijn laatste woord niet gesproken. „Dat dit alles aldus geschied is en betrekkelijk zoo snel geschied is," staat er, „wij mogen ook daarvoor een weinig lofs geven aan de ontwaakte energie der natie sedert de gebeurtenissen van 1848, die, wat zij voor andere volken geweest mogen zijn, ons ten zegen waren. De wakkere deelneming des volks aan de publieke belangen, heeft ook dit groote werk bevorderd, gelijk zij zooveel verwezenlijkt heeft van hetgeen de fantasie in die Novemberdagen van 1848, toen de herziening der Grondwet den volke pas van de puie van het raadhuis afgekondigd was, als beelden der toekomst waagde te schetsen. Wanneer wij thans op dat tijdstip terugzien, komen wij haast in verzoeking te vragen: hoe hebben wij in zoo weinig tijds zooveel kunnen doen?"

Ook het volgende staat er, als ten bewijze dat met zijn profetischen geest van 1846 en 1848 ook het onbeneveld inzigt in de tegenwoordige dingen den schrijver der *Herinneringen* in het voorjaar van 1863 verlaten heeft: „Zoo mogen wij dan, op die vijftien jaren die nu achter ons liggen terugziende, zonder onbetamelijke zelfverheffing dankbaar roemen in onzen vooruitgang: vooruitgang op stoffelijk gebied, vooruitgang ook in zedelijke kracht."

---

[1] S. Vissering, Herinneringen, 1863. Inhoud, blz. x, xi.

Lijmen wij, met het oog op onze schalksche zoonen, deze bladzijde zorgvuldig digt.

II

Ook de heer Potgieter is een regtzinnig patriot; doch zijne orthodoxie is minder steil, minder onbereikbaar, dan die van den heer Vissering. Jan Salie zal er wel komen, zegt hij; doch tevens besteedt hij hem uit bij Jan Kritiek.

A la bonne heure! Doch ook hiermede zijn wij er nog niet; en ofschoon het mij van nature tegen de borst stuit den ketterjager te spelen, ik kan geen weerstand bieden aan den lust op dit onderwerp een weinig door te gaan.

Ofschoon gij van alle zijden kunt hooren verzekeren dat de heer Potgieter een hoffelijk man is, de wellevendheid zelve, steeds bereid, wanneer hij met u van meening verschilt, voor het reeds zachte woord van daareven een nog zachter in de plaats te stellen, zult gij vruchteloos naar iemand omzien die hem van gebrek aan rondborstigheid beticht. En toch, hoewel ik in waardering zijner opregtheid voor niemand onderdoe, zou ik er nogtans niet op durven zweren dat hij werkelijk voor ons volk, voor onzen Jan, zooveel van de toekomst verwacht, als hij slag op slag, en van het eerste opstel in zijn eerste deeltje af, ons wil doen gelooven.

Prof. Scholten heeft ergens gezegd dat de Adam en Eva der gereformeerde kerkleer, die bij den eersten oogopslag tot het rijk der moedwillige onmogelijkheden schijnen te behooren, het beeld zijn waaronder de hervormde theologen hun geloof aan den adel der menschelijke natuur aanschouwelijk voorgesteld hebben. [1] Uit de geschiedenis konden zij die volmaakte onschuld, die volmaakte regtvaardigheid, die volmaakte godskennis van het eerste menschen-paar, niet bewijzen; doch om die gaven te kunnen verkleinen, zouden zij afstand hebben moeten doen, en dit wilden zij tot geen prijs, van hun geloof dat de mensch tot de volheid van dit zedelijk ideaal geschapen is.

[1] Scholten, Leer der Hervormde Kerk, 4de druk, I 323.

Iets dergelijks schijnt mij toe, op het gebied van onzen landaard, het geval met den heer Potgieter te zijn. Zijn geloof in Jan zoowel als in Jannetje en in hun Jongste Kind is onwaarschijnlijk. De gegevens waaruit zou kunnen opgemaakt worden dat vader en moeder nog in leven zijn, en er van hun jongstgeborene mettertijd misschien nog wel iets groeijen zal; deze gegevens zijn niet voorhanden. „Onkruid vergaat niet" is in de werkelijkheid de eenige stroowisch waaraan de heer Potgieter zich vasthouden kan.

Doch ook hij heeft zijn Adam en zijne Eva; en dit ideale nederlandsche paar is bij hem de vorm en het voorwendsel eener nooit uitgeputte, eener onder honderd vormen telkens wederkeerende hulde aan het voorgeslacht. Er is onder onze belletristen niemand die aan eene zoo uitgebreide en zoo grondige kennis van het Nederland der 17de eeuw, eene zoo groote liefde voor dat tijdvak onzer geschiedenis paart als hij; het in alle rigtingen zoo onvermoeid doorkruist; met zijne veldheeren en zijne staatslieden, zijne kunstenaars en zijne dichters, zijne regenten en zijne burgers, het zoo in zich heeft opgenomen, er zoo vrij in ademhaalt, er zoo bewonderend naar om- en tegen opziet, er de betrekkelijke en in hare soort eenige grootheid zoo diep van gevoelt. In het *Rijks-Museum te Amsterdam* geeft hij zich te dezen aanzien geheel; mijns inziens het doorwrochtste, het artistiekste, het voortreffelijkste prozastuk, dat in onze moderne letterkunde aangewezen worden kan.

En ziedaar de sleutel tot het geheim van bijna al het overige. De nederlandsche type der 17de eeuw is de centrale gedachte waarom zich de geheele letterarbeid van den heer Potgieter beweegt; zijn onveranderlijke maatstaf bij het bepalen van de waarde van menschen en dingen.

Wilt gij Jan en Jannetje in print gebragt zien? Neem het andere groote sieraad der verzameling: *de Zusters*, en maak kennis met Aafje's oom en tante. Neem de oude mevrouw Ackermaels, neem Warner's moeder, neem den heer Ten Have, Anne's en Doortje's voogd, neem deze meisjes-zelven, of Aafje, of Warner, of Hendrik van Oudenhoeve, of Willem Ovens, of Dirk Goemans, den zee-officier. Al hetgeen er in deze karakters goeds en edels is wordt bepaald door de aan-

geduide maat. „Deege degelijkheid," het ideaal van den voortijd, is hun gevestigd kenmerk. Zoo is ook het gemis van deze eigenschap de sleutel tot den val van Hendrik's vader, tot het verachtelijke in den persoon des praktiserenden geneesheers, tot het zwakke en wereldsche en potsierlijke in de familie Ovens, vader, moeder, en oudste dochter.

III

Het zij mij vergund door een tweetal aanhalingen te doen uitkomen, waarin voornamelijk de kracht van den heer Potgieter gelegen is.

„Er is," lezen wij in het *Rijks-Museum*, nadat de schrijver ons staande heeft gehouden voor de beeldtenissen der vier groote litterarische vernuften van het Nederland der 17de eeuw, „er is een hollandsch dichter, wiens verzen hunne eigenaardige beeldtenis vinden in de spiegelgladde oppervlakte van een onzer vaarten, effen in bijna alle wind en weêr, door geen voorjaarszucht tot darteler golfslag gespoord, door geen najaarsstorm in brandend schuim op de oever gejaagd; een water in één woord, dat schier geen andere beweging kent dan die der groeve, door de trekschuit bij het heen en weêr varen voor een oogenblik gegraven; dan de blinkende bellen, die haar roerpen rijzen doet; dan de kringen, welke de lijn van 't jagertje vormt. Het is poëzy van Cats, welke, — gelde het onderwerp wat het wil, uitheemsche of inheemsche historie, een' keizer of een' koning, een heidinnetje of eene herderin, — geen anderen indruk op u maakt, dan dien, welken gij in den naauwlijks schommelenden stuurstoel ontvangt; eene volslagen vreemdheid aan alle verheffing; eene kalmte als die de vloeistof, welke u draagt, dáár aan den dag legt. Het is eene poëzy, welker aanschouwelijkste schilderingen we ons verbeelden, dat we onder het voorbijvaren bespiên, in geboomte, welks lommer een oogenblik ter zijde week, in gebouwen welker vensters we zagen openstaan.

„Ook hebben wij te zamen een anderen zanger gadegeslagen, die ons wel op weinig woeliger vlak verplaatst, maar de grenzen van den omtrek des vijvers vergeten doet, wan-

neer hij bijwijlen de wieken klept als de zwanen, welke wij er zoo statig, zoo sierlijk op drijven zien, als hij er voor ons eene halve wereld in weêrkaatsen doet; niet enkel aan deze zijde een hofgesticht, en aan gene zijde eene lindenlaan, maar ook hen, die in het eerste bewind voeren; maar ook hen, die in de laatste spelevaren, ten arbeid spoeden en slooven; maar ons den ganschen Haag, maar half Holland in zijne krachtige, kernige, korte zinnen weêrgeeft; Huygens, wiens standbeeld op het eilandje in den vijver staan moest. Of als gij duldt, dat ik de vergelijking verder voortzette, is er tusschen dat vocht en zijne verzen niet de overeenstemming, dat beide zich soms in te engen band voelen gekneld, als de herfstadem over het eerste giert, als de hartstogt zich in de laatste lucht geeft?

„Een onderscheid echter voegt het ons evenmin voorbij te zien: het verschil in diepte tusschen die twee; doch wie heeft ooit een beeld geëischt, dat meer dan voor een derde toepasselijk was? En daarom aarzelen wij niet, u voortgaande eene hollandsche poëzy te herinneren, beurtelings zachtkens en zoetkens ruischende als eene beek langs bloemrijken boord, beurtelings een stouten golfslag slaande, als de Zuiderzee op de zoomen der kust, waar een vervallen torentje het voor ons in aandoenlijk belang van weidscher tinnen wint; — eene beek, al de schalkheid verklappende, van welke zij getuige was, toen de zonnestralen door de boschaadje drongen, die zich luisterende naar haar gemurmel boog — de binnenzee, al de kracht verkondende, waarvan zij bewustzijn heeft, hoe luttel voor de woeling harer wateren de muur bezwijkt, door haar sedert eeuwen gebeukt. Gij herkent de zangster van Hooft aan hare dubbele gelijkenis, spiegel van allen lust, geesel van allen dwang; verzen, die ruischen als golfjes, door den adem van het westen gestreeld; verzen, die bulderen als baren, door den schrik van het noorden gezweept; een stoet van nimfen, die spelemeit; een verdrukt volk, dat zijne boeijen breekt.

„Doch waartoe meer tegenstellingen, die u van zelve in het oog vallen, overvloed van deze als het weelderig minneliedje en het majestueuze treurspel opleveren? Eene laatste vergelijking toeft ons voor eene veelzijdige poëzy, dan eene der drie vermelde heeten mogt, voor de poëzy van Vondel, vaart,

vijver, beek en binnenzee overtreffende, — al huwde ook zij op hare beurt zoowel het kalme aan het keurige, als het schalke aan het stoute, — een woud-, een wereldstroom! Oneindig verschillende, als het geklank zijner golven, van de plek, waar hij oorsprong neemt, in droppels den bergwand afgesijpeld, tot de plaats, waar hij het dal van zijne donders daveren doet, in waterval bij waterval neêrstortende, zijn ook de melodijen van Vondel's muzijk. Hoe de stroom wegrukt, en meêsleept en voortwielt, wat hem weêrstaat: — hoe hij zich schijnt te verlustigen in het afspiegelen van wat hem aanlacht! Zie, daar kronkelt hij de vlakte in; daar wordt hij de grens van gewesten, daar splitst hij rijken, zong Borger te regt; landschappen zonder tal drenkende uit zijn overvloed; hoofdsteden de schatting brengende der staten, waarover zij gebiên. En echter, geen schoon der natuur, geen pracht der kunst vermag hem te boeijen, die voortbruist over verbreede bedding; voortbruist, beken en vloeden in zich opnemende; voortbruist door de loofzaal der eiken, als langs het koningshof, door geen van beide geboeid, even of er weelde school in de vaart, als gold het de verovering eens nieuwen gebieds. Het wordt zijn deel; andere schatten voert hij mede; andere voorwerpen spiegelt hij af; andere hindernissen wijken — het landvolk aan zijne zoomen, de schepen op zijn glinsterend vlak, de burgerij der steden, welker torenspitsen opdoemen in het verschiet; alles juicht hem toe, alles dankt hem, die de scheidspalen slecht, die de volken vereent; — verder stroomt hij, verder ten onmetelijken oceaan, bij wiens grootheid hem duizelt, in wien hij zich verliest, — als de muze van Vondel het deed, toen zij in den *Lucifer* het *Driemaal Heilig* gezongen had."

IV

Tot schade mijner lezers zal het citaat uit de *Zusters* korter zijn; maar wat de gelegenheid aangaat, treffen zij het des te beter. Na de altijd vermoeijende wandeling door de zalen van het Trippenhuis, is het in het zomersch lommer van den Haarlemmerhout bij het vallen van den avond dubbel aangenaam uitrusten:

„ „Aafje! wat wilt ge?” vroeg hij, en zette haar na, het huis in. — „Wacht een omzien, Warner!”

Wie zich liet gezeggen, niet hij.

„In de keuken der huismanswoning was hij haar op de hielen; en Geerte-moêr, het huiswijf van Teunis-baas, die voor de achterdeur een ketel stond te schuren, had er schik in, eens te zien, hoe lang het wel duren zou, eer op hare eikenhouten tafel het hagelwitte servet lag uitgespreid; eer Warner aan Aafje vergunde bedaard de borden en glazen neêr te zetten, en er mes en vork naast te leggen.

Vergunde? wou hij haar dan niet behulpzaam zijn, tot nastuivens toe, de trappen af, den kelder in, om de osselende te halen? zat hij haar dan niet roerloos aan te kijken, toen zij sneedje brood voor, sneedje brood na, smeerde, of hij in geen zeven jaren gegeten had? „Ik eet niets,” had de schalk gezegd, „of ge moet het mij hier geven,” ten einde haar te beletten den geïmproviseerden maaltijd in de binnenkamer te brengen: „ik eet niets, of ik moet mogen zien, hoe het in ons huishouden zal toegaan.” En al kleurde Aafje bij „ons huishouden,” klinken zou ze met hem, klinken op — en een kus vulde het aan.

„Geerte-moêr had van haar leven zoo'n prettig paar niet gezien. „Eet toch, Warner!” — „drink toch, Warner!” riep Aafje, want zij was al weêr opgewipt van het bankje, waarop zij tegenover hem een omzien gezeten had; maar hoe sappig het vleesch mogt zijn, en hoe keurig oom op zijn wijn was, Warner vermaakte zich met toe te zien, hoe Aafje ei bij ei stuk sloeg en in de pan wierp, die voor een omzien hem nog aan den wand had toegeblonken, die nu al te vuur was. „Beurt om beurt!” zei Warner, en greep naar den steel, neen, naar Aafjes hand, die zoo'n zwart ding niet mogt aanraken, zeî hij. „Alsof Geerte-moêr hem niet zindelijk hield,” lachte zij hem uit, en liet even hare blanke palm zien. „O wat heb ik in ons huishouden nog niet te leeren!” plaagde hij haar weêr; maar — „klaar!” juichte Aafje, en zette hem den eijerkoek voor, en sneed er hem een stuk uit, of hij vier dagen gevast had.

„En weêr was zij den kelder in, en weêr ontmoette hij haar

op de trappen. „Om de laatste!” zei hij, zoodra hij zag dat ze kersen had gehaald, en fluks waren ze gewasschen, en fluks zaten ze aan. En een aardig studietje leverden zij op, aan den uithoek van de eikenhouten tafel, waar Geerte-moêr hen niet begluren kon, hij in zijn fluweelen jasje en zij in haar lichtkleurig zomerkleed; hij met zijne donkere *crins de lion*, en zij met haar bleek blond *à l'enfant*; hij zoo stout en zij zoo bloode! En het ging om de laatste, maar met menige tusschenpooze; — om de laatste, die Aafje, zij wist wel waarom, niet hebben wou, en die Aafje toch kreeg — dat spreekt!

„Toen Warner en Aafje eindelijk naar het kamperfoelie-prieëltje terugkeerden, waren oom en tante er niet meer, waren zij de voordeur in naar binnen gegaan; het werd buiten zoo koel. Weldra kwam de maan op, en de oude luidjes hadden er niet tegen, dat de jonge lui, eer Warner naar stad moest — Amsterdam, weet ge, de stad bij uitnemendheid — eene wandeling deden: „als het maar bij een half uurtje bleef.” Warner hield woord, want hij wilde vóór het vertrek van den laatsten trein te Haarlem wezen; zij waren het kerkje van Heemsteê maar eens omgewandeld; zij hadden een kijkje genomen van het meir . . .

„En is dat alles wat we er van hooren?” vraagt men mij. Alsof de jeugd — want wie anders zoude het doen? — niet fantasie te over had, om zich het geluk van beiden in dat liefelijke landschap voor te stellen; alsof mijn proza niet te kort zou schieten bij zoo veel poëzy: — Warner, het schoone der natuur genietende aan den arm zijner liefste; Aafje, beminnende en bemind; Warner, vol van zijne toekomst, van zijnen roem, van hunnen echt; Aafje, beminnende en bemind.”

V

Toen de twee groote studien waaruit deze bladzijden getrokken zijn voor het eerst het licht zagen, — de *Zusters* zoowel als het *Rijks-Museum* voeren het jaartal 1844 tot dagteekening, — had ons publiek geen ooren voor den rhythmus van dit proza, geen oogen voor de blijvende waarde dier om strijd

aan het dagelijksch leven afgeziene en uit de geschiedenis van ons verleden gedagvaarde tafereelen, en ook, opdat ik niet verzuime er dit bij te voegen, te weinig brein en te weinig wetenschap om de beteekenis van dezen arbeid te peilen of te omvatten.

Ik geloof niet dat er in geheel Nederland iemand gevonden wordt wien alle leedvermaak, alle blijdschap over de vernedering van anderen, alle zelfverheffing, vreemder is dan den heer Potgieter. Ongetwijfeld zou het indruischen tegen de rigting-zelve die in verband met zijne werken door zijn karakter geopenbaard wordt, indien ik een vergelijkend examen waagde te houden en met den vinger de geschriften aanwees, ter wille waarvan men de zijnen vóór twintig jaren veroordeelde of ongelezen liet. Liever dan als zijn wreker, treed ik (met verlof) als zijn aanklager op; deels omdat ik het niet laten kan, en ten anderen, beter argument dan het aan mijne losse haren ontleende, omdat ik mij wensch te verzekeren van de geschiktste aanbeveling in zijne vriendschap.

Dat mijne bedenkingen gepaard gaan met bewondering en vereering, kan voor mijn lezer geen geheim meer zijn. Wij scribenten van het jongere geslacht behooren tegen den heer Potgieter op te zien. Hij heeft meer gearbeid dan al de anderen. De twee deelen *proza* die hij ons aanbiedt zijn niet meer dan eene bloemlezing, een uittreksel, uit hetgeen op bellettristisch gebied door hem geleverd is. Wilde hij met zijne litterarische kritieken doen als met zijne novellen en zijne studien, hij zou, puttend uit een overvloedigen voorraad, ons het dubbel kunnen schenken van thans. Eindelijk en voornamelijk, hij is onze vruchtbaarste en daarbij dichterlijkste dichter. *Lief en leed in het Gooi* behelst een versje — „Het Grootje van Eemnes" — dat de welluidendste zangen van De Génestet voorspelt. Dat Da Costa's versbouw met dezen niet gestorven is, weten de lezers van den *Gids*. Van de eenen onder zijne tijdgenooten is de dichterlijke ader in den zandgrond geraakt; de lier der anderen ruischt nog wel van tijd tot tijd, doch het zijn toonen uit de oude speeldoos. Potgieter is zonder uitzondering de eenige onder hen die zich onophoudelijk vernieuwt; de eenige wien noch de jaren, noch de beslommeringen des levens, noch

het beoefenen der kritiek, — hoewel deze laatste in het eind den novelle-schrijver in hem gedood heeft, — als dichter hebben kunnen ombrengen.

Doch ik heb thans alleen met den novellist en essayist te doen. Van de door hem op dit gebied reeds bewezen diensten koester ik minder hoogen dunk dan van die welke zijn voorbeeld ons in de toekomst nog bewijzen zal. Aan al onze jongere romanschrijvers op grooter en kleiner schaal durf ik vragen, of zij, deze bundels *Proza* doorbladerend, niet heilzaam zijn getroffen door het met behulp van niet meer dan twee jaartallen onder hunne aandacht gebragte feit, dat de goede weg, dien zij zoo vaak verzuimden in te slaan, reeds zoo lang geleden en op zoo overtuigende wijze voor hen afgebakend was? Tevens durf ik verwachten dat de ontvangen les vruchten dragen zal. Voortreffelijke auteurs worden hieraan gekend, dat zij het publiek een middel in handen geven zich de brekebeenen van het lijf te houden, en aan de brekebeenen-zelf dat zekere ontzag inboezemen zonder hetwelk er in de republiek der letteren geen goede politie schijnt te kunnen bestaan.

VI

Onze litteratuur wordt in den tegenwoordigen tijd hoofdzakelijk geteisterd door twee plagen. Personen van beiderlei geslacht beelden zich in, dat het verstaan van een weinig engelsch, fransch, of hoogduitsch, voldoende is om den eersten roman den besten, neen den besten het eerst, te kunnen overzetten in het hollandsch. Jonge jufvrouwen met weinig fortuin en veel vrijen tijd, die er rond voor uitkomen dat zij zich voor hare korrespondentien liefst niet van het nederlandsch bedienen, maken geen bezwaar u in vertrouwen mede te deelen dat zij zich gaarne belast zouden zien met de vertaling van — en zij noemen het jongste werk van eene of andere buitenlandsche vermaardheid.

Ik die steeds van de ontwikkeling onzer hollandsche dames den besten dunk gekoesterd heb, ben nogtans niet geneigd aan hare linguistische vaardigheid onvoorwaardelijk geloof te

slaan. Eene beschaafde hollandsche vrouw kan in den regel zelfs geen onberispelijk fransch kattebelletje schrijven. Haar engelsch — *good sentiments and bad grammar* is het hoffelijkst wat men er van zeggen kan. Haar hoogduitsch telt in het geheel niet mede. En aan deze lieve handen zal men de overzetting toevertrouwen, de bespoedigde overzetting, van een kunstgewrocht dat aan den auteur de grootste inspanning gekost heeft, en tot welks uitvoering hij niet is kunnen geraken dan na eene voorbereiding van een aantal lange jaren, worstelend tegen eene bijna onbegrensde mededinging? Waarlijk, de nationale stemmigheid komt er tegen op; en in stede van aldus voor te gaan op den haar anders zoo vreemden weg der impertinentie, behoorden onze beminlijke zusters hare broeders in te prenten dat, wie zonder hollandsch te verstaan eene hollandsche vertaling voor zijne rekening neemt, een litteraRische Barnum is en nimmer het hart zal winnen van een meisje van fatsoen.

Intusschen zijn deze broeders, voor zoover zij niet zelf tot het gild der gewetenlooze vertalers medebehooren, weder op eene andere wijze de litteratuur tot overlast. Tot hun ongeluk en onze verveling hebben zij uit het voorspel van den *Faust* vernomen dat het, om interessant te zijn, er slechts op aankomt „een greep te doen in het volle leven der menschen.” Zij kunnen het niet helpen, indien gij wilt. Hadden zij om dien versregel te vinden den geheelen *Faust* moeten doorlezen, zij zouden hem hoogst waarschijnlijk niet gevonden hebben. De schuld ligt dus aan Gœthe; en al het kwaad waarvan wij spreken zou voorkomen zijn, indien deze dichter had kunnen goedvinden zijn: *greift nur hinein!* naar het tweede deel te verschuiven.

Doch hetzij de man met het olympisch voorhoofd zich al dan niet in der tijd aan eene kleine beweging van overijling bezondigd hebbe, wij lijden ontegenzeggelijk heden ten dage aan overvloed van ongeletterde letteroefenaren. *Greift nur hinein!* zeggen zij, zich moed insprekend; en spoediger dan men in den *Karseboom*, in de *Zeven Kerken van Rome*, of in welke andere amsterdamsche gaarkeuken, een maaltijd naar boven hijscht, wordt u eene portie novellen voorgezet om van te sidderen. Altegader uit het leven.

Intusschen, wanneer de stentorstem van den restaurateur door den spijskoker afdaalt naar de keuken, dan weet de kok waar hij zich aan te houden heeft. De man is omstreeks het middaguur met alles gereed, want den geheelen morgen en den geheelen voormiddag heeft hij onafgebroken gearbeid. *Greif nur hinein!* buldert de meester naar omlaag; en vijf minuten later dampt voor u op de tafel een goede *potage à la tortue*, of discht men u een inderdaad smakelijk schoteltje koude ossehaas *à la jardinière* op.

Onze novellisten geven zich zoo veel moeite niet. Een os, redeneren zij, is een kapuin onder de viervoetige dieren: wie voorts lust heeft in den haas, mag er hem zelf uitsnijden. Van toebereide schildpadsoep is bij hen geen kwestie. Zij werpen u den ongereinigden kalfskop, met de tong uit den bek, vierkant in den schoot. Hunne lamzaligste ondervindingen zetten zij op muziek. De weg van Kralingen is minder oud dan de aandoeningen die zij als vonkelnieuwe gewaarwordingen zich aan het harte drukken. De vulgairste karakters noemen zij typen. Hoe lager bij den grond, des te gemakkelijker kunnen zij er bij. Dat er, ik zal niet zeggen eene hollandsche litteratuur, maar zeker aantal voortreffelijke hollandsche schrijvers van den voortijd bestaat, schrijvers die óók wel eens het een of ander diep gevoeld, zuiver gedacht, onverbeterlijk uitgedrukt hebben, het is aan hunne pennevruchten niet te bespeuren. Zij wachten met het vormen en beschaven van hun stijl tot er eene volks-editie zal uitgekomen zijn van het groote woordenboek van Prof. de Vries. Hun onbezoedeld handschrift gaat regelregt naar de zetterij, en liever dan zich tot het korrigeren hunner drukproeven te vernederen, zouden zij twijfelen aan hun genie.

VII

„Meermalen heb ik de vrees opgevat, dat er met dit geslacht niets uit te voeren zou zijn," zeide Hogendorp. Ik heb van onze novellisten gunstiger verwachting. Of zullen zij beweren dat het blootleggen van de wonden onzer letterkunde het middel niet is om hare genezing te bevorderen? dat eene

uitboezeming als de voorgaande haar slechts te schande maakt? „Ik merk aan, dat het niet schandelijk is zulks te zeggen, maar te doen.” [1]

Het leven is eene voortreffelijke zaak, doch de esthetiek wil niet enkel gedeklineerd worden. Uit het leven, naar het leven, in het leven — zulke titels, wanneer men niet oppast, kunnen eene litteratuur den dood doen. Wel zes gebreken zou ik kunnen aanwijzen in de novellen van den heer Potgieter. Doch al gaf hijzelf ons toe dat zijn hengelaarszootje — *Als een visch op het drooge* — eenheid mist en even goed uit drie afzonderlijke visschen bestaan kon; dat *Blauwbes* langer jong zou blijven, indien Eefje minder ouderwetsch verleid ware; dat de *Pennelikker* ons dieper treffen zou, indien er niet zoo overluid en opzettelijk voor hem gepleit werd, — in elk dezer beelden, en dezer groepen van beelden, hoe digt zij aan de werkelijkheid naderen en van hoe minutieuse opmerking zij getuigen, is aan het ideale regt gedaan, is in het proza gestreefd naar de poëzie.

Zeg er van dat de schoonheid van hun ensemble vaak overschaduwd wordt door de keurigheid en den overvloed der détails; houd vol dat zij meer geschilderd of geteekend dan geschreven zijn; dat men ze minder gemakkelijk leest dan ziet; dat men ze meer dan eenmaal moet gezien hebben om ze regt te kunnen waarderen en genieten. Doch erken tevens dat, zoo ooit, de kunst hier verkregen is door arbeid; dat er gewikt en gewogen is; dat het schilderachtig woord alom de hand reikt aan den schilderachtigen toestand; dat er niet gedongen wordt naar den bijval der wuftheid, maar naar de goedkeuring van het eigen wel onderzocht en wel voorgelicht litterarisch geweten.

VIII

Ik behoor niet tot degenen die het vooral geladen hebben op 's heeren Potgieters schrijfwijze; en mijne bedenkingen,

---

[1] Studie over G. K. van Hogendorp in S. Vissering's Politische Vertoogen, bladz. 292 vgg.

voor zoo ver ik die heb, zijn niet tegen zijne fraseologie gerigt. Zoo verbazend veel auteurs hebben geen stijl hoegenaamd, dat het bezit dier eigenschap mij toeschijnt onder alle voorwaarden eene felicitatie te verdienen.

De stijl van den heer Potgieter heeft den naam duister te zijn; en wanneer men de zaak beoordeelt uit het oogpunt van de heeren X en Y, vereerders van hetgeen in den boekhandel als „een goede stijl" geroemd wordt, dan is die reputatie vast niet op oneerlijke wijze door hem verworven.

Doch in de litteratuur als in de natuurlijke historie zijn „alle dingen relatief," gelijk men weet. Is het waar dat de verzen van Staring moeijelijker te verstaan zijn dan het proza van den heer Potgieter, deze vergt somtijds van zijn lezer, dit is een feit, dezelfde inspanning als bij voorbeeld Huygens. Ongetwijfeld is dit een ongerief. Het is het in denzelfden zin als waarin iemand laatst van een zijner kennissen zeide, dien hij overigens prees als een goed man: „Hij heeft het inkonvenient roomsch te zijn." Een schrijver der 19de eeuw mag zoo puntig, zoo kort, zoo kernig niet wezen als een schrijver der 17de; zuchtend toegegeven. Doch indien wij ons heilig voornamen vlijtiger in Huygens te lezen, zou het door den heer Potgieter aangerigt kwaad dan niet voor een groot deel verholpen zijn?

Werkelijk komt het mij voor, dat de ware proef met zijne schrijfwijze nog genomen moet worden. Wie weet? De groote menigte der lezers zou er misschien minder in te berispen vinden, indien zijzelf beter op de hoogte waren. Het woord affektatie is spoedig uitgesproken; doch laat ons op onze hoede zijn. De ongemanierdheid heeft er belang bij, voor natuurlijk door te gaan. Elke deugdelijke stijl, ook de doorschijnendste en vloeijendste, is eene vrucht van studie; is op zijn best eene gewoonte die tweede natuur werd. Sommige auteurs slagen er in degelijk te blijven, en nogtans zekere mate van populariteit te verwerven. Verder kan niemand het brengen. De beste schrijvers zullen ten allen tijde het minst gelezen worden. Moest ik hem katalogiseren, ik zou den heer Potgieter tot de klasse van personen brengen bij wie men, indien de konversatie tijdens de eerste kennismaking niet vlot-

ten wil, een jaar later eens terug moet komen. Gedurende de jongste veertien dagen heb ik geen ander nederlandsch gebruikt dan het zijne, en ik geef u mijn woord dat de kuur mij voortreffelijk bekomen is. Neem er op uwe beurt de proef van; en sta mij toe, indien dit proza zich niet weldra vermengt met uw bloed, en u niet door en door gezond maakt, het er voor te houden dat gij de beginselen eener leverkwaal met u omdraagt.

IX

Welbezien komt de zaak hierop neder dat er in de schrijfwijze van den heer Potgieter, bij sommige groote en door een ieder erkende deugden, iets eigenaardigs is; iets waardoor de eenen zich aangetrokken gevoelen, terwijl anderen, de meesten, misschien levenslang moeite zullen hebben er zich gemeenzaam mede te maken.

Dat dit bijzondere de waarde des auteurs als model en voorganger niet verkleint, zullen alle deskundigen toestemmen. Het model-zijn wordt niet bepaald door het gemak waarmede een kunstenaar nagevolgd wordt, maar door de vormende kracht die van hem uitgaat; door de deugdelijkheid zijner methode; door zijne bedrevenheid in het openen van nieuwe wegen en nieuwe vergezigten. Vondel is onnavolgbaar; Cats kan gemakkelijk nagebootst worden. Toch is Cats, al houdt men hem voor een echt dichter, een minder goed model dan Vondel. Eene kritiek die de vrijheid bemint; die zich de geroepen pleitbezorgster acht van alle met waardigheid in het leven tredende kunstvormen, ook van de minst populaire, de van den gebaanden weg meest afwijkende daaronder; zulk eene kritiek vraagt een auteur als den heer Potgieter niet of hij zich wel moeite genoeg geeft om te behagen aan de meerderheid. Zij meet hem het verlof ongemeen te zijn niet karig toe. Erkentelijkheid beschouwt zij als haar eersten pligt. Doch laat mij anderhalve bladzijde uit *Lief en Leed in het Gooi* mogen afschrijven, en gij zult gevoelen waar ter plaatse ik het singuliere meen te zien overhellen naar het gezochte, den rijkdom naar overlading, het scherp en fijn geteekende naar het

door veelheid van elkander kruisende lijnen zichzelf half uitwisschende, half verduisterende.

Wij zijn met de vier jongelieden gezeten aan het geïmproviseerd *déjeûner à la fourchette* in de hermitage te Eemnes-Binnen. Juister, wij nemen de ledige plaats in van den afwezigen vierde: Albert is met de geheimzinnige poolsche schoone juist verdwenen.

Het woord is aan Brammetje, den theoloog-gastronoom, die de anderen verhaalt hoe en waarom (eene zilveren-bruiloftspartij) er geen kans bestond in het logement-zelf dien dag aan een ordelijk middagmaal te komen:

„Maar, Willem, hebt ge dan dat legio van heeren in het zwart — reik mij de peper eens aan, de bus is leêg, de partij moest gepeperd, — hebt ge dan dien sleep van dames niet gezien? Eene zilveren bruiloft, dacht ik in mijzelven, zoodra ik hen van verre gewaar werd; — ik heb een instinct voor zulk soort van feesten. Lievereiknechts, die bedaard, dat wil zeggen, niet beschonken zijn, — jonge meisjes, die zich gruwelijk vervelen, — heeren, wien men het aan kan zien, dat zij liever bij hunne zaken waren gebleven, — dames, wie het ijselijk hindert te moeten bekennen, dat zij voor vijfentwintig jaren toch een dagje jonger waren, — en een hospes, die u dol maakt door zijn gerel, dat alles bij hem allerlekkerst, maar ook allerfatsoenlijkst zal zijn. Dit is eene zilveren bruiloft in eene amsterdamsche regeringsfamilie, — wat wilt ge wedden? De kaas, Otto!"

„Brammetje, Brammetje," antwoordde de schilder, „hoe zult gij eens de genoegens van den echt schetsen?" — „Bij ondervinding," was mijn antwoord. — „Spotter!" hernam de theologant, „de flesch, als ge wilt!" — „Als ge vijfentwintig jaren gehuwd zijt, zult gij het luidruchtige, dartele, overdadige, niet meer voor bewijzen van ware vreugde houden." — „Eene koningstafel!" viel Brammetje in. — „Stille dankbaarheid voor de weldaden u geschonken, een zwijgende blik op het kroost, waarin ge u herleven ziet." — „Fijne wijnen, Willem! De waard heeft mij van avond op een proefje genoodigd; ik zal woord houden." — „De bescheiden hoop, Brammetje, dat gij, omgeven door dezelfde vrienden, uw gouden bruiloft zult vieren!"

„Dacht ik het niet?" hervatte de theologant; „het gewoon slot van een vers bij die gelegenheden; zelfs poëten weten er geene verscheidenheid in te brengen; een dronk is ook hun besluit. Hoe veel ik er van houde, daar past hij niet; zulke herinneringen zijn te ernstig voor een maaltijd, of de maaltijd is te zinnelijk voor de herinneringen." — „Waarlijk, Brammetje?" — „Op eene fransche zilveren bruiloft laat ik het gaan. Jongens, ik heb een historie voor je!" — „Vertel," zei de schilder.

„Dien mij eerst nog eens van die pasteitjes," hernam Brammetje. „Het was een curieus gesprek tusschen een jager en een koetsier, — die dingen zijn waarlijk zoo kwaad niet; — maar ik heb slechts drievierde gehoord; want de hospes bleef al voortrazen over zijne partij, ge moogt het ontbrekende aanvullen. „Supkroptf," sprak de jager tot den koetsier — een welluidend naampje, vindt ge niet? „Supkroptf, viert men in Rusland de *vingtcinquaines* nog?" — „En waarom niet?" antwoordde de held van den bok. „*Entre deux*, jongens, ik wou dat ik russisch kon." — „Mijn hemel, waarom?" vroeg Otto. — „Er viel een bluf te slaan over de herkomst van dat woord *bok*, in verband gebragt met de lange baarden der russische koetsiers; de sik van dezen doet voor dien van geen gehoornde onder; hij is honderd gulden waard voor een liefhebber. Maar tot mijne vertelling! „En waarom niet, Jasmin?" zeide Supkroptf. — „Wel, het is oorlog geweest." — „En wat zou dat?" zei Supkroptf. — „Dan gebeuren er mirakelen," antwoordde Jasmin. Het is jammer, vrienden, maar het is toch waar: de hospes schreeuwde op dat oogenblik zoo luid: „Johannes, breek vooral die flesschen niet!" dat ik onwillekeurig naar den champagne keek, en Jasmin en Supkroptf vergat. Maar daar hoorde ik den eersten weêr: „Babet!" zei mijn vader, „wij zullen hem vieren." — „En een voorbeeld van goede zeden geven, Collin!" — „Elf zonen en negen dochters, Babet!" — „Maar als gij zoudt opbiechten, Collin!" — „*Ils sont passé ces jours de fête!*" — „*Et nous trinquerons à la paix, Collin!*" — „En toch, Supkroptf!" — daar liet de hospes een schotel vallen, waarop een tempel der huwlijkstrouw staan moest. „Zoo als ik zei, Supkroptf, trouw nooit, als ge aan geen mirakelen gelooft!"

„Wij lachten. — „Fransche moraal,” zeide ik. — „Toegestemd,” riep Brammetje; „te onzent ongehoord.” ”

X

Indien dit voorbeeld niet een uit vele ware, zou ik het niet aangehaald hebben. In het tweede gedeelte van de *Bentgenooten*, hoewel een stuk van geheel ander beloop, ontmoet men soortgelijke bladzijden. Ook in het vervolg van *het Gooi* zelf; ook in den *Pennelikker*; ook in *Marie* en in *Hanna;* ook in het *Weeuwtje uit het hof van Holland.* Alleen in het *Rijks-Museum* vindt men ze niet, evenmin als in de *Zusters*, evenmin als in de onovertroffen schets uit het venster, *de Ezelinnen.*

Hebben wij te doen met een alledaagsch of middelmatig auteur? De schrijver voldoet veeleer, in zekeren zin, aan alle eischen der kunst. Brammetje's karakter, een mengelmoes van kwasternij en gezond verstand, is uitnemend volgehouden. Jasmin, de Russen plagend en geestigheden debiterend over de amours van zijn eigen vader en moeder, is een echte Fransche type uit de lagere volksklasse. De uitheemsche populaire moraal, *à propos* eener hollandsch-aristokratische zilveren bruiloft, vormt een onberispelijken achtergrond. Het nederlandsch feest, dat anders gevaar liep flaauw van omtrek en bleek van tint te blijven, komt er op zijn voordeeligst door uit. Vader Collin en moeder Babet teekenen zich naar den eisch, ieder met één volzin. De waarschuwing des kasteleins omtrent de champagneflesschen komt juist van pas. De voor den tempel der huwlijkstrouw bestemde schotel kon op geen gelukkiger oogenblik gebroken zijn. De bedenkelijke anekdote is onschuldiger ingekleed, natuurlijk vastgevlochten aan het voorafgaande, kiesch onderschept en ingekort.

Doch hetgeen in zichzelf een sieraad is, kan met betrekking tot zijne omgeving in sommige gevallen misstaan, en de te onbekwamer plaatse aangebragte uitvoerigheid verstoort in den regel den indruk des geheels. Hier is het punt, waar de regte weg en de weg van den heer Potgieter mij toeschijnen uiteen te loopen.

Zijn geheugen is bevolkt met een zoo groot aantal herinne-

ringen, de voorraad zijner denkbeelden is zoo overvloedig, het krielt in zoodanige mate onder zijne pen van beelden en gelijkenissen, zijn vernuft is zoo gewoon aan snelheid van bewegingen en stapt met zijne laarzen van zeven mijlen zoo vervaarlijk door, dat hem bij te houden meer dan eens een wedloop wordt en ophoudt een genot te zijn.

Zeg niet dat dit bezwaar vervalt voor hen, die het voorregt hebben gemeenzaam met hem bekend te zijn. Noem de namen niet van schrandere en wel ontwikkelde ja, maar toch geenszins exceptioneel begaafde vrouwen en jongelieden, zijne vrienden en vriendinnen, die zich in zijne schrijfwijze te huis gevoelen, die hem overal en aanstonds begrijpen.

Dit is geen onvoorwaardelijk kompliment. Zoo vaak de heer Potgieter in zijne kracht is behoeft niemand, om door hem medegesleept en aan zichzelf ontvoerd te worden, vertrouwelijk met hem te hebben omgegaan, of zelfs hem van aangezigt te kennen. Met meer kunst had de zwakheid zelve, waarop ik wijs, de bron van nieuwe schoonheden kunnen worden. Dat zij dit laatste bij den heer Potgieter werkelijk geworden is, bewijzen in hun onderling verband de onder zijne opstellen geplaatste jaartallen.

De *Bentgenooten* zijn van 1837; *het Gooi* dagteekent van slechts twee jaren later. Voor den opmerkzamen lezer is deze aanwijzing voldoende. Er spreekt uit die proeven eene verwonderlijke vastheid van oordeel en hand. Doch tevens getuigen zij van meer geest en overvloediger stof, dan de kunstenaar vooralsnog verwerken kon.

XI

Met wien onder zijne tijd- en landgenooten zal ik ten besluite den heer Potgieter vergelijken? Niet met den heer Vissering, indien ik de keus heb, maar liefst met den heer Alberdingk Thijm.

Koos ik den heer Vissering tot pendant, er zou, vrees ik, op geen der twee beeldtenissen genoeg licht vallen. Er is, bij alle gelijkheid van rigting, een te groot verschil. Bij den een niets ingewikkelds, geen zweem van bizarrerie (het

hooge woord is er uit); bij den ander (nog zulk een woord) geen eenzijdig intellektualisme, geen redenering voor kunst. Dat twee zoo onderscheiden geesten eene zoo warme vriendschap voor elkander kunnen gevoelen zou tot de mysterien der werkelijkheid moeten gerekend worden, indien men niet wist dat al het voortreffelijke hier beneden familie is.

Ik vraag den heer Alberdingk Thijm verschooning voor hetgeen er in deze opmerkingen te zijnen aanzien schijnbaar onvriendelijks mag gelegen zijn. Ook hij is van de familie, geloof het vrij, en het is mijne schuld niet dat zijne schrijfwijze in sommige opzigten zoozeer op die van den heer Potgieter gelijkt. O gij haters aller stijlen op één na, den gladden, koelt aan dit tweetal uwe woede!

Doch ik heb de aandacht mijner lezers voor iets anders te vragen. De heer Thijm en de heer Potgieter zijn *par droit de conquête* of *par droit de naissance*, — de litteratuur-geschiedenis is geen ambtenaar van den burgerlijken stand, — kinderen van Amsterdam. Laat u door een weinig „stadskritiek," door den een in het licht gegeven, niet op het dwaalspoor brengen. Ook de heer Thijm is een Amsterdammer in zijn hart.

De zuiverheid van des anderen voorkeur kan door niemand verdacht worden. Alle stukken van den heer Potgieter spelen in de hoofdstad, en schilderen haar, en leven van haar leven. Deed hij eene enkele maal een uitstapje naar het Gooi, het geschiedde in de dagen zijner prille jeugd; en die er hem te Eemnes voor strafte was eene amsterdamsche familie. Bragt hij bij zeldzame uitzondering den dag wel eens te Bloemendaal, den avond in de omstreken van Heemstede door; hij droeg zorg vóór het vertrek van den laatsten trein te Haarlem te wezen en keerde met zonsondergang terug naar stad — „Amsterdam, weet je, de stad bij uitnemendheid." Zelf spot hij er mede, doch zooals een jongeling met de liefde spot:

On dit: Je te connais, beau piège! et l'on y donne.

Niemand heeft ooit den naam der hoogeschool vernomen, in wier rol de heeren Thijm en Potgieter ingeschreven werden als studenten. Amsterdam is hunne eenige universiteit geweest, en zij hebben er beter gestudeerd dan de meesten

elders. Had ik een amsterdamsch adresboek bij de hand, ik zou u kunnen zeggen tot welke schakering der handelswereld zij behooren. Doch vergenoeg u met de wetenschap dat zij zich dagelijks in die wereld bewegen en er een deel van uitmaken. IJzeren hoofden, roept gij uit; hoofden die, na de bezigheden van den morgen en den middag, 's avonds niet te vermoeid zijn om allerhande kennis te vergaderen. Vaste karakters, voeg ik er bij; te degelijk om op- of onder te gaan in den arbeid voor het dagelijksch brood; te fier om zich daarvan te verstrooijen met alledaagsche vermaken; een weerglans van den gulden amsterdamschen tijd, toen kunstminnaar te zijn tot de eerzucht van den koopman behoorde, toen uit te munten door wetenschap geacht werd eene vereischte te wezen in den handelaar.

Er is te onzent, ook in de hoofdstad des rijks, veel voosheid. Amsterdamsch peil heeft op het gebied van den waterstaat meer te beteekenen dan op dat der beschaving. Des te weldadiger wordt men aangedaan door de gedachte, dat in twee onderscheiden kringen aldaar, gesteund door de sympathie van velen en door aller hoogachting, twee vermogende armen den wagen der stedemaagd helpen voortduwen. Tusschen de paneelen en het bekleedsel van dat rijtuig steekt nog altijd het diploma van Nederlands toekomst.

1864.

A. W. BRONSVELD.

Rijmpjens, door A. W. Bronsveld, Theol. Dr. en Predikant te Ophemert.

I

Rijmpjes recenseert men niet, zou het kunnen heeten; en daarmede ware de aankondiging van dit net uitgevoerd boekje afgeloopen.

Doch er zijn rijmpjes en rijmpjes, en gewis zal de heer Bronsveld-zelf de laatste zijn het ten kwade te duiden dat ik hem meer aan zijn motto dan aan zijn titel houd. „Door liefde gedrongen, heb ik ze gezongen," staat, met de woorden van Van Alphen, op het omslag te lezen. Voor den het goede zoekenden recensent is dit eene aanmoediging. Er is gezongen, geneuried voor het minst; men heeft op kleine schaal dichter willen zijn; openlijk komt men daarvoor uit.

Ongetwijfeld bewijst dit dat de liefde, die tot zingen drong, het gemoed niet zoo uitsluitend vervulde, of er bleef voor de eigenliefde zekere speelruimte over. Doch ik houd dit niet voor een gebrek. Het strekt den heer Bronsveld tot lof, dat hij niet tevreden is met enkel maar een regtzinnig predikant te zijn. Zijnerzijds is dit een bewijs van zelfkennis en van gezond verstand. De gelegenheden om zich te onderscheiden zijn voor hem niet velen in getal. Zij worden uit den aard der zaak beperkt door zijne maatschappelijke betrekking. Van de twee

voorname wegen die hem openstaan, de theologie en de litteratuur, geloof ik niet dat de eerste, indien het betaamt te oordeelen naar eene akademische dissertatie, hem naar het land van belofte voeren zal.

Des te wijzer handelt hij met zich tot de letteren te wenden. Strenger puriteinen dan hij en ik mogen er hem mijnentwege een verwijt van maken, dat hij zijne eigen leer der wereldverzaking niet stipter in praktijk brengt. Dichter te willen zijn, eene plaats te vragen op den nederlandschen zangberg, hoe rijmt gij deze ijdelheid der ijdelheden met uwe prediking van het Eene Noodige? Tien tegen één dat zij die aldus spreken nooit veel overlast gehad hebben van poëtische aandoeningen. Ware ik predikant te Ophemert, en zag ik kans door het ontginnen van mijn dichterlijken aanleg tot eene vermeerdering van invloed in mijn kerkgenootschap te geraken, ik zou even zoo handelen als de heer Bronsveld.

II

Zeer zou men zich bedriegen indien men meende dat deze *Rijmpjens*, omdat zij voorzien zijn van een motto uit Van Alphen, tot de klasse der kinderpoëzie behooren. Zij zijn integendeel voor een bepaalden kring van volwassenen bestemd. Het zijn leekedichtjes; leekedichtjes in den trant van die van De Génestet; doch met dit onderscheid dat de auteur geacht wil worden aan de zijde der kerkelijke regtzinnigheid te staan. „In den fellen strijd, die tegenwoordig wordt gevoerd op theologisch gebied, treed ik met dit boeksken op als een eenvoudig tirailleur,” zegt hij in zijne voorrede; terwijl uit den inhoud op iedere pagina blijkt dat de moderne theologen het zijn die hem tot schietschijf strekken.

In de schalen der Dordtsche Canones gewogen, zou ook hijzelf misschien te ligt bevonden worden. Doch ik loochen de juistheid van dien maatstaf. Het kenmerk van iemands regtzinnigheid mag niet gezocht worden in het geloof aan leerstukken die niet aan de orde zijn. De heer Bronsveld is regtzinnig omdat hij supranaturalist is; daarmede is alles gezegd. Hij gelooft aan eene bovennatuurlijke openbaring. Hij meent

dat het menschelijk geslacht in den bijbel een wetgevenden regel van Gode welbehagelijke aandoeningen bezit. Hij leert dat men zonder die gevoelens niet zalig worden kan. Ofschoon hij oorlog voert, wenscht hij u vrede door het bloed des Kruises.

Vast staat het regt van den heer Bronsveld (die, hoewel regtzinnig, zich nogtans niet voor een Heiligen Franciscus uitgeeft) zoo vele moderne theologen dood te schieten of buiten gevecht te stellen als er onder het bereik van zijne geweer komen. Doch even vast staat het mijne, in zijn poëzie te berispen hetgeen daarin aandruischt tegen de algemeen erkende beginselen van den goeden smaak. En dat is niet weinig.

Onder zijne negentig versjes zijn er geen drie die wezenlijk dichterlijk talent verraden. Het zijn altegader zwakke nabootsingen van De Génestet; zoo zwak dat men geen anderen lust bij zich voelt ontwaken dan de *Rijmpjens* op zijde te schuiven, en als schadeloosstelling zich nogmaals op de *Leekedichtjes* te onthalen.

Al het poëtische van De Génestet is bij den heer Bronsveld proza geworden. Verheft zich de meester, de leerling blijft langs den grond zweven. Treft u de een door de juistheid van zijn vonnis, ook waar gijzelf de veroordeelde zijt, de ander brengt u telkens in verzoeking hem ongeloovig te vragen: Weet gij dan waarlijk niet hoeveel stuivers er in een gulden gaan?

III

In een tegen mijzelf gerigt dialoogje, *Minnekout* geheeten en te vinden onder No. 75, laat de heer Bronsveld mij een gesprek voeren met Dr. Pierson, en doet het voorkomen alsof eene prijzende aankondiging van diens *Rigting en Leven* door Dr. Pierson beantwoord ware met eene reeks wederkeerige pluimstrijkerijen.

Kende Dr. Bronsveld de geschriften van Dr. Pierson werkelijk zoo gemeenzaam als hij voorgeeft, hij zou weten dat mijn naam daarin zoo goed als nergens voorkomt. In *Rigting en Leven* wordt één bladzijde van mij aangehaald; doch met de bijvoeging dat mijne woorden te hartstogtelijk zijn om beaamd

te kunnen worden, en met het oogmerk aan mijne beschouwing eene tegen haar indruischende over te stellen. Elders heet ik in eene noot een vriend, die den auteur zijne feilen toont. In eene andere noot, deel uitmakend van de brochure *Onverdraagzaamheid*, teekent Dr. Pierson verzet aan tegen eene door mij geuite meening en schertst met mijne buitensporigheid.

Indien Dr. Pierson niet geminnekoosd heeft met mij, heb ik het welligt met hem gedaan? Tot mijne vernedering moet ik bekennen dat de heer Bronsveld, — doch men kan te Ophemert niet alles lezen, — van mijne beoordeeling van *Rigting en Leven* evenmin kennis genomen heeft als van dat boek zelf. Vernomen hebbend dat er een klokje geluid had, trok hij zijne leekeschoenen aan en ging, door dik en dun, aan het dichten.

Nomen est Omen, luidt het opschrift van N°. 64, waarmede een oordeel over een mijner vroegere geschriften bedoeld wordt:

„Brieven *over* den Bijbel" zoo noemt gij uw boekjes met reên,
Want met luchtigen tred loopen z' er *over heen.*

Toen De Génestet zeide:

Zoo te theologiseeren
Met een lieve vroome deeren,
Waarlijk neen, — dat schikt zich niet —

toen trof hij het wit; en wanneer hij in dat gedichtje voortgaat zich vrolijk te maken over mijne onvrouwelijke Machteld, dan legt hij den vinger op het hoofdgebrek van mijn geschrift. Zulke oordeelvellingen verraden meesterschap. Doch wanneer de heer Bronsveld, vijf of zes jaren na den vervaldag, mededeelt dat zeker populair boek nog altijd een populair boek is, dan zegt hij iets wat de eerste de beste in zijne plaats even goed zou kunnen zeggen.

Ook de vorm waarin hij zijne gedachten uitdrukt grenst te zeer aan het alledaagsche. „Wij leven in een tijd van overgang" beweren de optimisten; waarop De Génestet een onte-

vredene laat antwoorden met een zucht: „'k Wou dat hij overging!"

Teregt noemt een ieder dit antwoord geestig. Onder de lagchende gedaante eener vloeijende woordspeling doet het eene gedachte aan de hand die het de moeite waard is in zich op te nemen.

Bronsveld's spelen met het woordje *over* verdient te naauwernood den naam van kwinkslag. „Uwe brieven over den bijbel loopen over den bijbel heen" is de slepende toon van iemand die gaarne eene onbeleefdheid zeggen zou, maar het regte woord niet vinden kan.

IV

N°. 66 der *Rijmpjens* is gerigt tegen het genoemde werk van Dr. Pierson:

> Richting en leven dat zijn er twee,
> Want niet altijd gaan zij samen in zee,
> Richting en leven! De titel is groot,
> Juister nog heette hij: richting en — dood.

N°. 36 heeft het gemunt op een boekje van den heer Hugenholtz, predikant te Amsterdam, en draagt tot opschrift *Zekere studie over 't geweten:*

> Begint gij haar, zoo weet gij dit:
> 't Geweten is 't geweten;
> Zijt gij aan 't eind, zoo vraagt gij: *is*
> 't Geweten wel 't geweten?

N°. 77 is eene tweeregelige kritiek van een maandschrift uitgegeven door Dr. Meyboom, insgelijks predikant te Amsterdam. De heer Bronsveld kent aan dat maandschrift de volgende *Negatieve Verdienste* toe:

> Evangelie-Spiegel, dat zijt ge zeker en wis,
> Duid'lijk ziet men in u, wat 't Evangelie *niet* is.

Is dit poëzie? Schuilt hier in een bevalligen vorm kern van denkbeelden? Ja en neen. De groote meerderheid der protestantsche godsdienstleeraars in ons vaderland zijn in het letterkundige te weinig ontwikkeld om den heer Bronsveld in de schaduw te kunnen stellen. In zijne soort is hij een talent; en in zoo ver behoort men er zich over te verblijden dat hij zijn licht niet onder de korenmaat verbergt. Er tintelt in zijne gedichtjes meer vernuft en meer gevoel dan in de meeste preken.

Doch onze billijkheid behoeft niet in zwakheid te ontaarden. Het punt van vergelijking mag niet te hoog, het mag evenmin te laag gesteld worden. Toegegeven dat er dichtsoorten zijn, die het mogelijk is te onzent voor poëzie te doen doorgaan, terwijl het beschaafd publiek in andere landen ze met een anderen naam bestempelen zou, dit nationale behoort zijne grenzen te hebben en heeft ze ook.

De objektieve zijde van het poëtische zal steeds moeijelijk onder een bepaald begrip te brengen zijn, en daarvan eene bepaling te geven is geen kinderwerk. Doch in het geval dat ons bezig houdt behoeven wij met zulke abstraktien niet te rade te gaan. Om ons over de waarde van 's heeren Bronsveld's gedichtjes een oordeel te kunnen vormen is het genoeg ze nevens die van De Génestet te leggen, waarvan zij eene navolging zijn en wier dichterlijk gehalte door niemand ontkend wordt. Er biedt zich hier een konkrete maatstaf aan, en die maatstaf is een vonnis.

V

Behalve over boeken en personen oordeelt de heer Bronsveld ook over rigtingen en stelsels. *Dat is het*, leest men boven een zijner versjes, het 73ste in de rij; een distichon waarin de moraliteit der moderne theologie bij monde harer eigen voorstanders aldus gekarakteriseerd wordt:

Ach! lieve Heer, hoe spijt het mij!
Elkeen is dom, behalven wij.

Elders, onder N°. 57, met het opschrift *Liefde*, treft men eene soort van nieuw-testamentische parabel aan, die insgelijks de strekking heeft het gemoedelijke in de moderne theologen te doen uitkomen:

Een vreemdling kwam laatst in mijn huis
En sloeg er veel in stuk, tot gruis —
Stak bij zich, wat hij niet versloeg;
En toen ik hem naar reden vroeg,
Zoo sprak hij: 't is uit liefde, vrind,
Dat gij mij hier zoo doende vindt.
Zoo ook vertrapt men Jezus eer,
En zegt: 't Is al uit liefde, Heer!

Tegen de logica der moderne theologen is gekant hetgeen N°. 2 onder den naam van *Kunstig* hekelt:

Hij hecht niet aan de feiten,
Maar enkel aan d'idée —
Zoo zet hij thee en water,
Van water zonder thee.

Tot dezelfde klasse behoort N°. 11, *Onmogelijk:*

„Daar zit een haartjen op uw kin
En steekt zeer spits naar voren."
„Het is onmooglijk, beste vriend,
Want ik ben pas geschoren."

In N°. 40, dat *Ervaring* heet en zich aanbiedt als eene beschrijving der empirische methode, leest men:

Slechts wat hij waarneemt, neemt hij aan,
Zoo is, zoo blijft zijn leus;
Wat neemt die man dan toch wel waar?
De lengte van zijn neus!

VI

Plaatst men zich op het standpunt van des auteurs motto,

ik herhaal het, dan kan er over deze proeven van satirieke poëzie slechts één stem zijn.

Deze liedjes zijn niet gezongen, maar gestotterd. Hun vorm is beneden het middelmatige, en hoewel de dichter ze bescheidenheidshalve rijmpjes genoemd heeft, zou niemand hem van valsche nederigheid beschuldigd hebben, indien hij aan den naam kreupelrijmpjes de voorkeur gegeven had.

De heer Bronsveld is niet op de hoogte van de eischen der nederlandsche versifikatie, en zijne dichterlijke spraak is de taal van een plebejer.

Alleen houd ik vol dat zijne poëzie waarde heeft bij het bepalen van den stand der beschaving in den boezem van zijn kerkgenootschap. Dat heden een evangeliedienaar te onzent, die gestudeerd en een dokterstitel verworven heeft, het stellen kan met zulke vormen en zulk een inhoud, dit is een teeken des tijds. Veroordeel, zoo gij wilt, den predikant van Ophemert; doch verlies niet uit het oog dat hij eene lengtemaat is. Ware hij het produkt van betere instellingen en andere toestanden, hij zou minder achterlijk zijn.

1864.

Mr. J. VAN LENNEP.

De Lotgevallen van Klaasje Zevenster, door Mr. J. van Lennep. Vijf deelen.

I

Er is in het doen en laten van den heer Van Lennep als auteur, hoe zal ik het uitdrukken? iets, waardoor hij zijne recensenten in verlegenheid brengt. Eenerzijds wekt hij den lust bij hen op, hem voor zijn *sans-gêne* met gelijke munt te betalen, en het publiek voor hem te waarschuwen. Verbeeldt u niet, dwingt hij hen bijna te zeggen, verbeeldt u in 's hemels naam niet dat Van Lennep een ernstig schrijver is; hij heeft de kunst niet waarlijk lief; het is hem niet te doen om het boetseren van een schoon en blijvend werk; zijn eenig oogmerk is, u tijdelijk te vermaken en in den bijval eener glimlagchende menigte voedsel te vinden voor zijne eigenliefde.

Doch wie beseft niet dat diezelfde beoordeelaars door aldus te spreken, gewaagd spel spelen? Met een man als den heer Van Lennep steekt niemand straffeloos den draak; zijne kunst is niet ligtzinnig genoeg om onvoorwaardelijk verworpen te worden; zelfs te midden zijner afdwalingen vertoonen zich de natuurlijke sporen van een wezenlijk talent.

Dit blijkt op nieuw uit de *Lotgevallen van Klaasje Zevenster*. Voorzigtigheid en billijkheid maken het u tot een pligt dit

boek met onderscheiding te bejegenen; terwijl gij tevens, ten einde de auteur u niet in zijne vuist uitlagche, zorg moet dragen zijn jongste kunstgewrocht niet al te zeer *au sérieux* te nemen.

II

De tedere vondeling, van wier kort leven deze vijf boekdeelen ons het lang verhaal aanbieden, (Nederland weet van ouds dat men een vondeling moet zijn om in de oogen van den heer Van Lennep als hoofdpersoon eener belangwekkende geschiedenis te kunnen dienen); de arme Klaasje Zevenster, die in hare prilste jeugd, op een laten Sint-Nikolaasavond van het jaar 1800 en zoo veel, in eene „engelsch" riekende doos, te Leiden aan huis bezorgd werd bij den student Bol, kandidaat in de theologie en weldra tot de H. Dienst; die door het op de kamer van Bol vergaderd studentegezelschap om godswil werd aangenomen als pleegkind; door hen voor eenige guldens in de week besteed werd in de schamele woning van Mie Lammertz, courtisane uit de volksklasse; op zes- of achtjarigen leeftijd met dit vrouwspersoon naar Amsterdam trok en naar ligchaam en geest zich daar ontwikkelde in een kelder; vervolgens door hare pleegvaders op eene kostschool werd gedaan, waar zij fransch leerde spreken en piano leerde spelen, tot één hunner, de heer Van Zirik in Den Haag, haar bij zich aan huis nam als gouvernante zijner kinderen; die door den inspekteur van politie Pedaal uit de woning van den heer Van Zirik overgebragt werd naar die van mevrouw de wed^e Mont-Athos, eigenares van een kosthuis voor genumeroteerde jonge jufvrouwen; in dien tempel der ontucht eene geheele maand opgehouden werd en er ten doel stond aan de snoodste aanranding; als door een zamenloop van providentiële toevalligheden gered werd uit dien strik; na eene overhaaste vlugt uit Den Haag, weder uit genade, te Amsterdam opgenomen werd door eene oude kennis, de wed^e Hermans; ten huize dier weduwe genoodzaakt was, evenals deze, met hande-arbeid in haar onderhoud te voorzien, tot zij ten slotte een eigen onderkomen vond bij mad^e

Puri, modemaakster van beroep: dit deerniswaardig schepsel, deze vrouwelijke verloren zoon, die een prijs uit de loterij meende getrokken te hebben toen zij als winkeljufvrouw een droog stuk onafhankelijk brood verdienen mogt, was van moederszijde vermaagschapt, en van nabij vermaagschapt, aan de Van Doertoghe's!

De burgermeisjes op onze naai- en breischolen, hebben misschien, toen zij dit lazen, niet aanstonds diep genoeg gevoeld wat het zeggen wil eene Van Doertoghe te zijn. De ontsluijering van Klaasje's ware afkomst is daardoor voor haar eene grooter verrassing geweest dan voor ons. De brood- en havelooze Klaasje was schoon, was begaafd, was een model van aangeboren schranderheid en onvergankelijk fatsoen: derhalve, dit wisten wij van te voren, stamde Klaasje uit een patricisch geslacht. Den heer Van Lennep te kennen en te weten dat volgens hem bloed niet liegen kan, is een pleonasme.

Heeft Klaasje, alvorens afscheid te nemen van deze wereld vol proletariers, geweten dat zij eene uitverkorene was? Geweten dat haar overgrootvader van moederszijde, als Gedeputeerde te Velde, plag te blijven zitten in zijn leunstoel, terwijl zes en dertig europesche prinsen de bevelen uit zijn mond stonden op te vangen in hunne hoeden? Heeft Klaasje de zaligheid beleefd van dat besef?

Dit heeft zij, en schier meer dan dit. Van vaderszijde kleindochter van een indisch millionair; bezitster van zeven ton; en nog van een aantal andere tonnen in hope; heeft zij op naauwlijks twintigjarigen leeftijd den adem uitgeblazen in een der liefste vertrekken van een grafelijk slot; is zij gestorven met eene gravin aan haar hoofde- en eene gravin aan haar voeteneinde; met een jongen graaf geknield voor hare legerstede, en een eenigszins ouderen graaf schreijend in een hoek der kamer. Zoo sterven de Van Doertoghe's, indien zij sterven.

III

Zijn uitgangspunt nemend in een zijner gemeenzaamste vooroordeelen, heeft de heer Van Lennep zich het volgend probleem gesteld: Gegeven eene vondeling van het vrouwelijk geslacht, in

wier aderen het bloed eener amsterdamsche burgemeesters-familie vloeit uit den goeden ouden tijd; gegeven eene opvoeding die elke andere vrouwelijke vondeling zedelijk te gronde zou hebben doen gaan; gegeven zeven of acht pleegvaders, waarvan niet één zijn pligt betracht en waarvan de weldenkendste bovendien te Batavia woont; gegeven aan den eenen kant, onder den vorm der liefde van een rijk en adellijk en welgemaakt artillerie-officier, de sterkste verleiding waaraan eene jonge gouvernante, schoon en teerhartig, blootgesteld kan zijn; aan den anderen kant, in de gedaante van een publiek huis en van een verblijf van eenige weken daarin, de gruwzaamste verdenking welke op het karakter eener onschuldige geworpen kan worden: dit alles gegeven zijnde, zal die vondeling falen? Antwoord: zoo weinig zal zij dit doen, dat er integendeel eene tweede Pamela uit haar groeijen zal, een toonbeeld van deugd en goede zeden; zoo weinig, dat wijlen de boekverkooper Richardson in het schimmen-rijk zal loopen peinzen over een regtsgeding wegens nadruk.

Werkelijk zijn *Pamela* en *Clarissa Harlowe* van Richardson, *Willem Leevend* en *Sara Burgerhart* van de dames Wolff en Deken, *Suzanna Bronkhorst* en *Hillegonda Buisman* van Adriaan Loosjes, de modellen waarnaar *Klaasje Zevenster* gevormd is. *Klaasje Zevenster* gelijkt op die boeken, in zoover men er bij hetzelfde gepreek en hetzelfde gemoraliseer, dezelfde langdradigheden in aantreft. Zij verschilt er van, gelijk een boek uit de tweede helft der 19de eeuw noodwendig verschillen moet van de vertegenwoordigers van een genre, geschapen in de tweede helft der 18de; door minder geest en minder stijl; door iets heterogeen-tooneelmatigs, herinnerend aan de melodrama's van la Porte St. Martin, waarvan gij in de maandagsche feuilletons der parijsche dagbladen analyse op analyse vinden kunt.

Wie in één adem Zevenaer en Hoogenberg noemt, heeft een tooneel-dokter aan een tooneel-advokaat gekoppeld. Jufvrouw Hermans is eene moeder met ingewanden uit den souffleursbak; de oude Flinck een tooneel-grootvader; Bleek een tooneel-bankroetier; de man Puri een tooneel-echtgenoot, wiens gebroken hollandsch tot niets anders dient dan de fransche répartie's zijner vrouw te doen uitkomen. In vergelijking van al

dit wufte en oppervlakkige verkrijgt, ofschoon de lof betrekkelijk is, de bloed-theorie van zooeven inderdaad diepte.

IV

Ernstige mannen, waaronder godsdienstleeraars, hebben in *Klaasje Zevenster* eene geheel andere hoofdgedachte meenen te vinden.

Volgens hen moet deze roman niet aangemerkt worden als eene apologie van het patriciaat, maar als eene oorlogsverklaring aan de prostitutie. Een hunner heeft, in zijne opgetogenheid en zijn leerlust, den wensch geopenbaard dat de heer Van Lennep aan dit onderwerp een geheel boekwerk mogt willen wijden, in twee deelen, maar dan onder een titel die zwijgend zeggen wilde: „Alleen voor heeren."

Door een ander, die het kwaad der prostitutie sedert jaren tot een onderwerp van naauwlettend onderzoek maakte is in *Klaasje Zevenster* eene lijvige, doch welsprekende bijdrage voor den Magdalena-almanak gezien; en zoo goed als officieel heeft de direktie van het Asyl Steenbeek den heer Van Lennep dank betuigd voor zijn gewaardeerd hulpbetoon.

In dit een en ander is ongetwijfeld iets vreemds, iets dat tot meesmuilen stemt; doch het bewijst in elk geval hoe voorbarig men gehandeld heeft door den schrijver van *Klaasje Zevenster*, op grond van zijn derde deel, tweede stuk, het verwijt van zedeloosheid naar het achtbaar hoofd te slingeren. Wat mij betreft, ik heb het opmerkelijk gevonden dat juist de ruwste en aanstootelijkste partijen van den roman het best geschilderd waren. Het middagmaal ten huize van Van Zirik is, in weerwil van het vele ongezoutene, aldaar over tafel verkondigd, karakteristiek. De tooneelen in het etablissement Mont-Athos zouden door een teekenaar van beroep slechts nagezien behoeven te worden, om blijvende litterarische waarde te bekomen. Het overige is meerendeels marionettespel uit de oude doos.

Het element Van Doertoghe, daar blijf ik bij, is het eigenaardigste van den geheelen roman. Jammer slechts dat de schrijver daarbij zoo subjektief geweest is in zijne opvatting en voorstelling.

De oude mevrouw Van Doertoghe, op hare hofstede Doornwijck, wier overleden man ten slotte neiging blijkt gehad te hebben tot zeer plebesche tekortkomingen in het uitbetalen; die oude deftige dame, met haar dorpspredikant en haar plattelands-heelmeester tot biechtvader en lijfarts; haar idioten generaal tot manlijke gezelschapsjuffrouw; haar kelder vol franschen wijn en haar pseudo-aristokratischen afkeer van fransche truffels, is in den grond der zaak weinig meer dan eene statige malloot. Maar de schrijver is zoo vervuld van de herinnering zijner kennis aan de Van Doertoghe's, dat hij met het schepsel zijner verbeelding zich langzamerhand vereenzelvigt, en hij de kleingeestigheden waaruit het gekneed is van lieverlede tot de zijnen maakt.

Waarlijk, zegt gij onwillekeurig bij u zelf, indien de nederlandsche patriciers der 18e eeuw over het algemeene even groote mediokriteiten geweest zijn als de personen van dien rang waarmede de heer Van Lennep in *Klaasje Zevenster* ons kennis doet maken, dan wordt de val van het gemeenebest der Vereenigde Nederlanden slechts te verklaarbaar; dan kon die maatschappij onmogelijk langer blijven voortbestaan; dan is geen omwenteling zoo regtvaardig geweest als die waaraan de Bataafsche Republiek, met hare talentvolle kruideniers, het kortstondig aanzijn te danken heeft gehad; dan is het maar goed dat een onhistorisch koningschap zich op die bouwvallen weldoend is komen vestigen.

Doch het ligt volstrekt niet in de bedoeling van den heer Van Lennep dat gij die gevolgtrekking maken zult. Integendeel; ofschoon hij in de gedaante van den heer Van Bassen, van den heer M. en den heer W., u sommigen zijner patriciers ten geschenke geeft, hij blijft van oordeel dat alleen de lieden van die kaste goede manieren hebben. Zij-alleen weten hoe het in de wereld behoort. Tot in hunne zonderlingheden straalt zeker hooger maatschappelijk leven door.

V

Een vooroordeel noem ik deze zienswijze, omdat hetgeen Van Lennep's verbeelding tot eene kwestie van patricische af-

komst maakt, in de werkelijkheid alleen eene kwestie is van fortuin en goeden smaak.

Neem een onzer deugdelijke vaderlandsche kunstenaars van den tegenwoordigen tijd, mannen die bijna zonder uitzondering tot de opkomende burgerklasse behooren; geef dien artist tot echtgenoot een welontwikkeld meisje van zijn eigen stand in de maatschappij; laat dit schrander paar, na aan het hoofd van een wassend huisgezin gedurende eenige jaren den nood des arbeids ondervonden te hebben, onverwachts in het bezit komen van eene overvloedige erfenis; laat hen de stad en hare bekrompen burgerwoningen vaarwel zeggen, en eigenaars worden van een stichtsch of geldersch landgoed; laat den man in de kracht zijns levens daar bouwen en vertimmeren naar zijne keus, de jonge vrouw aanleggen en planten naar hartelust: zij zullen u eene buitenplaats doen verrijzen, grootscher en eleganter dan het Doornwijck, waar mevrouw Van Doertoghe woonde, fashionabler vooral dan Groot Hardestein, van mevrouw Van Eylar, de moeder.

Met opzet gebruik ik den overtreffenden trap. De oude mevrouw Van Eylar doet, in weerwil harer aanzienlijke geboorte en haar nog aanzienlijker huwlijk, door haar zwak voor vette schoothonden altijd nog eenigszins aan eene tot gravin bevorderde hofjesjufvrouw denken. De smaakvolle vrouw van den smaakvollen kunstenaar zal dit hinderlijke en triviale weren uit haar huis. In overleg met haar man zal zij alles in haar nieuwe woning liefelijkheid weten te doen ademen, terwijl hij van zijn kant zorg zal dragen, niet slechts voor goeden wijn en goede sigaren, gelijk graaf Louis, niet slechts voor jagthonden en rijpaarden, gelijk graaf Maurits (heb geld en fantasie, en al deze dingen zullen u toegeworpen worden), maar in de eerste plaats voor meubelen en sieraden die het schoonheidsgevoel weldadig aandoen.

Op Groot noch Klein Hardestein ontmoet de bezoeker, of het moesten eenige stijve familie-portretten zijn, één enkel voorwerp van kunst of smaak, één marmergroep of schilderstuk, één fraai gebonden lievelings-auteur. Hij beweegt er zich ja in een kring van heeren en dames die hem van den ochtend tot den avond schijnen toe te roepen: Bemerkt gij wel hoe

voortreffelijk wij opgevoed zijn? Doch op den langen weg wordt ook die onderhoudende vraag eentoonig. Men zou haar wenschen te beantwoorden met de wedervraag: Die parvenu's uit de groote wereld, hebben zij eene ziel?

VI

Na de Van Doertoghe's is er op aarde niets verheveners dan de Van Eylars: na de patriciers de adel.

Het onderscheid tusschen deze twee klassen van personen bestaat bij den heer Van Lennep voornamelijk hierin (want de dames der eene zoowel als der andere orde mazen kousen en rekken tafellakens) dat de oude mevrouw Van Doertoghe bij sommige plegtige gelegenheden met vier paarden rijdt, de Van Eylars, onder alle omstandigheden, met niet meer dan hoogstens twee. Bovendien bezitten de Van Doertoghe's, behalve eene buitenplaats, ook een eigen huis in de stad; terwijl wanneer de Van Eylars boodschappen komen doen te Amsterdam of in Den Haag, zij even als commis-voyageurs in het Keizershof of in den Doelen logeren. Voor het overige is de graaf Van Eylar, Nicolette's pleegvader, het model van een edelman. Daarover is in den roman maar één stem; en in dit koor zingt de schrijver mede.

Intusschen is er reeds in de doopnamen van dien heer, afgezien van zijn karakter en zijne gedragingen, iets dat onaangenaam treft. Of hoe is deze edelman van oud-nederlandsche afkomst, wiens geslacht reeds sedert onheugelijke tijden tot de bloem onzer *gentry* behoord had, hoe is hij aan die twee fransche namen gekomen — Louis Napoléon — waaraan hij den hollandschen van Peter paarde? De reden is eenvoudig, maar niet eervol. De ouders van den graaf, die in hunne jeugd het hof gemaakt hadden aan prins Willem V, in hun ouderdom aan koning Willem I, waren in den vollen bloei hunner jaren dienstdoende geesten geweest ten hove van den zetbaas eens magtigen broeders; en als loon voor die buigzaamheid, die verloochening van het Huis van Oranje, had de Lamme Koning zich tusschentijds verwaardigd, hun oudste

zoontje tot peetvader te verstrekken. Fraaije adeldom voorwaar, en loffelijk intermezzo!

Die graaf Van Eylar is over het geheel een tamelijk bekomzaam persoon. Iets minder flaauw dan zijn jongere broeder Maurits of zijn kapelaan Gerlof Bol, schijnt hij voor 't overige, en eenigszins uit de hoogte gezien, een volmaakte nul. Ook zou hij zijn leven lang in de schaduw gebleven zijn, had niet onze toenmalige koning, nadat graaf Louis als figurant in een Kabinet van overgang gedurende korten tijd geschitterd had door zijne onbeduidendheid, hem ten onregte tot Minister van Staat benoemd.

Graaf Louis was in dien kring misplaatst. Zijn levensdoel lag niet op het gebied der staatkunde. Het was een doel, doch van minder omvang of vlugt. Zijn vader, die een doorbrenger was geweest, had op zijn ouden dag, tot reparatie van zijn fortuin, een tweede huwlijk aangegaan met eene jonge en rijke west-indische erfgename van lager adellijken rang dan den zijnen; doch de dood was hem komen verrassen toen hij met het geld dier dame nog slechts een gedeelte zijner schulden betaald had.

Die schulden zijns vaders verder te delgen met het fortuin zijner stiefmoeder; het landgoed Hardestein langzamerhand vrij te maken van de hypotheken waarmede het bezwaard was; met kreoolsch goud weder eenig relief te geven aan zijn min of meer verloopen geldersch geslacht — aan deze Shylock-taak zien wij Zijne Exc. Louis Napoléon Peter grave van Eylar, Minister van Staat enz., in *Klaasje Zevenster* de tien of twaalf beste jaren zijns levens wijden.

Wat zijne omgeving betreft: de gelaatskleur zijner stiefmoeder verhaalde nog altijd van de plantage haars vaders of grootvaders. Zijne vrouw was in het jeugdige eene even groote zottin als mevrouw Van Doertoghe in het bejaarde. Zijn broeder en oogappel Maurits de karakterloosste der artillerie- en ordonnans-officieren, die in eenig tijdperk onzer geschiedenis tot oneer verstrekt hebben aan het nederlandsch leger.

VII

Kan de heer Van Lennep het helpen dat deze menschen

zulke stumperts waren? Teekende hij ze niet naar het leven?

Met uw verlof, de heer Van Lennep gaat in deze lieden op. Het is tusschen hem en hen „louter amour en inklinatie." Hij beklaagt u bijna dat gij niet even als hij zelf op Hardestein gelogeerd hebt, en doet u in den persoon van den ongemanierden ontvanger Snel gevoelen hoe kwalijk *gij* in dien kring op uwe plaats zoudt geweest zijn.

De zedelijke strekking van *Klaasje Zevenster*, daarop wilde ik komen, is gemankeerd. Het volle licht valt in dezen roman op bijzaken, niet op de hoofdzaak. De eigenlijke springveer van Klaasje's lotgevallen, Klaasje's kwestie van leven en dood, is geweest: de jaloezie van mevrouw Van Zirik, tot ontwikkeling of uitbarsting gekomen door de onverschoonbare handelwijze van den predikant Bol, in overleg met graaf Louis van Eylar.

Waarom werd, toen Maurits het hof aan Klaasje bleek te maken, die knaap en minnaar niet van Hardestein verwijderd? Waarom moest Klaasje in overijling als gouvernante worden uitbesteed ten huize eener dame, van wier bedenkelijke zeden Bol en Eylar kennis droegen? Omdat die twee ridders de weerlooze vondeling van het tedere geslacht wel aandurfden, maar opzagen tegen eene scène met den verliefden en grafelijken Maurits.

Doch in den roman komt dit berispelijk gedrag in het geheel niet uit. Veeleer schijnt het daar dat Bol en Eylar, toen zij de jonge Hagar meedogenloos de woestijn inzonden, aan eene deftige en hoogere noodzakelijkheid gehoorzaamden.

Van mevrouw Van Zirik's jaloezie wordt melding gemaakt; doch in een roman is het niet om melding maken, maar om in beeld brengen te doen. En dan! Een jong gemoed, nog onkundig van de wereld en niet verzekerd van eigen kracht, kan sidderen bij de kennismaking met eene Medea, kan de bede slaken: Bewaar mij, o God, van immer in zulke handen te vallen! Voor eene vrouw als mevrouw Van Zirik, die in de tegenwoordigheid van haar zoontje zich door den gouverneur van dat zoontje laat omhelzen, en in haar boudoir hem verdachte rendez-vous geeft, gevoelt het slechts walging. Instinktmatig beseft het dat de dame alleen bij vergissing een

hôtel op den Vijverberg bewoonde, en zij eigenlijk te huis behoorde in den kring der pensionnaires van mad^e^ Mont-Athos.

Ook in de episode van Drenkelaer's dingen naar de hand der freule Van Doertoghe is het doel gemist.

Ik zwijg van de gebrekkige wijze (eene nachtelijke alleenspraak) waarop de auteur ons voor het eerst met Drenkelaer's onheilspellende binnenborst kennis doet maken. Van dit paardemiddel in zake van karakterteekening kan men alleen zeggen dat ook de jonge Albert Flinck er gebruik van maakt, om ons bij kaarslicht den roman zijns levens te openbaren.

Doch dat freule Bettemie, na op Drenkelaer verliefd geworden te zijn door het fascinerende in den blik van dien substituut-griffier; na hare liefde voor hem gevoed te hebben met de karbonkels in het basalisk-kopje aan het boveneind van zijn flakon; dat freule Bettemie van haar hartstogt voor Drenkelaer genezen wordt, niet door eene overwinning van haar beter op haar minder ik, zelfs niet door het toenemen van haar verstandelijk inzigt in Drenkelaer's feilen, maar enkel door het breken van de wonder-flakon ten gevolge van het stooten van haar tante's rijtuig tegen een steenen paaltje aan den openbaren weg — ziedaar iets wat geheel buiten het gebied der zedelijkheid ligt.

Elke hulde aan het karakter der freule, een lieveling van den schrijver, wordt door die ontknooping onmogelijk gemaakt. Geen soliede man zou Bettemie voor zijne vrouw begeeren, en men begrijpt niet waarom de auteur zich zoo veel moeite geeft, haar aan Drenkelaer's lagen te doen ontkomen.

Die twee, zou men zeggen, waren juist aan elkander gewaagd. Even goed als Drenkelaer naderhand zijne idealen over boord geworpen en een huwlijk met de van haar man gescheiden mevrouw Van Zirik gesloten heeft, even goed had freule Bettemie in vervolg van tijd, hare antecedenten in aanmerking genomen, aan Drenkelaer's zijde eene goede vrouw van de wereld en eene vermaarde kokette kunnen worden. Jonge dames, wier deugd aan het breken van een reukfleschje hangt, zijn niet te vertrouwen. In geen geval verdienen zij dat de eene of andere onergdenkende Albert om harentwil zich

blootstelde aan het gevaar, naar aanleiding van een tweeden of derden flakon, te eeniger tijd verraden te worden voor een ondernemend minnaar

VIII

Even vruchteloos zoekt de auteur onze belangstelling te wekken in het voordeel van zijne *jeune premier*. Het karakter van Maurits van Eylar, ik herhaal het, bestaat in geen karakter te hebben. Bij hem is een soortgelijk gebrek of eene soortgelijke deugd, als eigen was aan Van Alphen's kleinen Kornelis die een glas gebroken had en zijne mama niet wilde bedriegen, *tic* geworden.

Waarom Maurits in den aanvang eigenlijk zooveel zwarigheid maakte Klaasje Zevenster ten huwlijk te vragen, is niet duidelijk. Zijne gelaatskleur, zijn neger-krullebol, verklapten dat het in zijne aderen stroomend bloed niet van onvermengd europeschen of vranken oorsprong was. Er ware in eene echtverbindtenis tusschen dezen afstammeling eener west-indische slavin en de vondeling Klaasje inderdaad niets onbetamelijks geweest. Daarbij bezat Klaasje alléén meer verstand en meer talenten dan de oude en de jonge gravin te zamen. Het verkamerheerd en verstalmeesterd geslacht op Hardestein zou, indien Klaasje mevrouw Maurits van Eylar geworden was, door de gezegende gevolgen van een zuiver menschelijken hartstogt weldadig verfrischt zijn.

Doch een huwlijk van Maurits met Klaasje, verklaarde graaf Louis, ware een nagel geweest aan de doodkist van *madame mère*, de kreoolsche; en Maurits, die noch in zijne geboorte, noch in zijn fortuin (integendeel!) eene voldoende reden zag om van Klaasje afstand te doen; die Klaasje hartelijk beminde, en ook gaarne bij Klaasje kinderen zou gekregen hebben; graaf Maurits van Eylar, luitenant bij de rijdende artillerie en ordonnans-officier des konings in den dop, kon zijne mama niet bedroeven.

Daarom hield hij Klaasje aan haar woord, toen zij met voor zijne lafhartigheid beschamenden heldemoed tot hem zeide: „Ik heb u niet lief;” daarom steeg hij te paard en reed weg

in galop, toen Klaasje haar afscheidsbezoek op Hardestein zou komen brengen; daarom liet hij het arme kind, dat hem zoo betooverd had, door broeder Louis en famulus Bol als bonne-gouvernante wegstoppen in een gezin waarvan men wist dat mevrouw niet pluis, en mijnheer een zoutelooze grappemaker was. Niets in het later gedrag van Maurits is in staat ons te verzoenen met dit jammerlijke.

Amusant is het dat Maurits, na den door hem en de zijnen aan Klaasje gepleegden moord, omdat hij wist „hoe zijn moeder er op gesteld was hem vóór haren dood getrouwd te zien", in het huwelijk trad met Ernestine Van Marsden.

De artillerie-officier is in zijne rol gebleven. Op zijn graf zal men kunnen schrijven: Hij leefde, nam eene vrouw, en stierf, ten einde genoegen te geven aan zijne mama.

IX

De heer Van Lennep is niet een der moralisten wier kunstenaarsoog, in de wetten waardoor onze maatschappij beheerscht wordt, het betrekkelijke en willekeurige opmerkt. De mechaniek der menschelijke zamenleving wordt door hem niet doorgrond. Wanneer in dien gedenkwaardigen nacht mad^e^ Mont-Athos van Klaasje zegt: „Laten ze voor mijn part snurken: zij zal nu in allen gevalle een heer bij zich gehad hebben, om 't even wien, en dat is genoeg," dan resumeert de koppelaarster in één sprekenden volzin de moraal van den heer Van Lennep. Voor het vulgus en voor mad^e^ Mont-Athos is het inderdaad „om 't even" slecht te zijn en slecht te schijnen, zich te bezoedelen en voor bezoedeld door te gaan. Het feit dat de mensch alles verschuldigd is aan zijne geboorte, zoodat rang noch rijkdom iets anders van hem maken kunnen dan tegelijk met zijn aanleg gegeven is, dit feit wordt door den schrijver getravestisseerd. Aan het begrip van geboorte verbindt hij dezelfde vooroordeelen als eene zelfzuchtige en tot verachten geneigde wereld doet; voor dit medegaan boet hij met het verlies der gave, de wereld voor te stellen gelijk zij waarlijk is; van dit plooibare is zijne litteratuur de uitdruk-

king. Hij is een onderhoudend schrijver, doch een schrijver van wien alleen tijdverdrijf uitgaat.

Wij zijn niet onnoozel genoeg te gelooven dat de heer Van Lennep *Klaasje Zevenster* geschreven heeft met het gouvernante-oogmerk, aangeduid in een apologetisch gesprek (in den spoortrein) halverwege het derde deel. Het zij gezegd tot lof van den auteur, wij vinden ten deele de moraliteit van zijn roman in de door hem voorgestelde karakters, en ons bezwaar is alleen dat hij aan die als deugdzaam bedoelde personen te lage eischen stelt.

Van Lennep wil dat wij in den predikant Bol een belangwekkend persoon zullen zien, wel een weinig zonderling en een vriend van wonderspreuken, maar voor het overige een edeldenkend man, en daarbij, zoo geen genie, dan toch een vernuft.

Doch onze geheele inwendige mensch komt daartegen op. Ware Gerlof Bol goed geteekend, wij zouden reeds in Gerlof's studente-tijd, toen hij zoo schrikkelijk bang was voor den vader van Klaasje te worden aangezien, de kiem hebben ontdekt van eene menschevrees die later in plichtverzuim ontaarden zou; in zijne vriendschap voor Louis van Eylar de kiem zijner toekomstige zwakheid ten opzigte van heeren en dames van geboorte; in de breedsprakigheid zijner jeugd de kiem der eindelooze dissertatien van zijn manlijken leeftijd. Het besluit onzer indrukken zou de gulle uitroep zijn geweest: moge eene edelmoedige Voorzienigheid ons vaderland bewaren voor de vermenigvuldiging dezer predikantesoort!

Doch bij den heer Van Lennep gaat de eenheid van Bol's karakter even reddeloos verloren als die van het karakter der freule Van Doertoghe. Aan de akademie zei Gerlof inderdaad nog wel eens eene aardigheid, ook al plunderde hij daartoe bij voorbaat sommige fransche auteurs, die het boek waaraan hij zijne paradoxen ontleende op dat oogenblik nog moesten uitgeven. [1] Doch in stede van zich te blijven ontwikkelen, in overeenstemming of in strijd met de denkbeelden zijner dagen, verslikdorpt hij gaandeweegs te eenemaal, vooral op Har-

---

[1] Bedoeld zijn de in 1829 verschenen „Mélanges” van Charles Nodier.

destein. Zijne konversatie wordt langdradig, en hij schijnt alleen nog te deugen om de gasten van mevrouw Van Doertoghe, in wier kring hij te zelden ontbreekt, voortegaan in het tafelgebed. Wanneer wij hem zien dulden dat zijne inhalige zuster Leentje hare beurs spekt met bijna het geheele bankje van honderd gulden, door Eylar voor Klaasje's ontvangst op de pastorij bestemd, dan keeren wij ons van den flaauwert met weerzin af. Treedt hij in het laatste deel, bij gelegenheid der groote tooneelvertooning ten huize van Hoogenberg, met alle deftigheid toe op den bekeerden Galjart en drukt hij dien verloren en door Klaasje teregtgebragten wijnkooper op veelbeteekenende wijze de hand, dan is van den ouden Gerlof Bol niets overgebleven dan een officieel predikant, die vreezen zou uit zijn emplooi te vallen indien hij onder zulke omstandigheden niet met eene felicitatie *ad hoc* voor den dag kwam. De zedelijke en intellektuële verbastering van den president der rederijkerskamer de Dorstige Pleïaden voltooit zich; de priester wordt meer en meer oogedienaar en wereldling; en men noodigt ons in hem een man te zien die voortdurend dezelfde aanspraak op onze hoogachting blijft behouden! Zoo valt, door gebrek aan kunst, de les der kunst in het water.

X

Dit is mijne hoofdbedenking tegen *Klaasje Zevenster*, en de voorname reden waarom het mij voor den goeden naam onzer Leeuwendalers spijt, dat deze roman zoo gretig door hen gelezen is. Had men een blijk van eigen oordeel willen geven, en tegelijk den schrijver van *Ferdinand Huyck* een welverdiend kompliment willen maken, men had *Klaasje Zevenster* onopgemerkt voorbij moeten laten gaan; een boek dat noch den schrijver, noch de letterkunde van zijn vaderland tot eer verstrekt, en waarmede men geen eenigszins levendige ingenomenheid betuigen kan zonder in verdenking te komen aan wanbeschaving te lijden.

Zullen wij dan altijd kinderen blijven en ons vermaken met speelgoed? Zie hier een roman, de slordigste dien de heer

Van Lennep ooit geschreven heeft, een aan de genade van den zetter overgeleverd brouillon, een ellelang verhaal met niet één weldoordacht hoofdstuk er in, niet één fijne of welsprekende bladzijde, krielend van onwaarschijnlijkheden, krakend aan den gang gehouden door de grove mechaniek eener poppekast-intrigue, voor de eene helft gestoffeerd met monsters en duivelinnen, voor de andere met huisbakken engelen van beiderlei geslacht; een roman uit de werkelijkheid, doch waarin de werkelijke dingen en de werkelijke menschen gemist worden, vijf deelen vol onbeduidendheden en gemeenplaatsen.

Ook met de beste voornemens is het niet mogelijk, voor de in dit boek geschilderde personen de geringste belangstelling te koesteren. De hoofdpersoon is een wassen beeld, gekneed uit niets dan deugden en niets dan talenten, doch zonder een zweem der spontaneïteit waaraan het specifiek-menschelijke herkend wordt. Men zou van Klaasje Zevenster kunnen zeggen dat de natuur haar voortgebragt had in een oogenblik van verstrooidheid, en dat dit meisje eigenlijk bestemd geweest was het schoothondje der oude gravin Van Eylar te worden.

Klaasje's grootvader en medehoofdpersoon, de oude Flinck, schijnt door eene soortgelijke vergissing het aanzijn bekomen te hebben. Deze izegrim is geen mensch, maar eene friesche klok. Aan zijne inborst ontbrak niets van hetgeen noodig was om een hartelijk schepsel van hem te maken. Zijne ruwheid, zijne achterdocht, zijn menschehaat, — met geen dezer gebreken was het hem ernst. De auteur heeft ze hem slechts geleend, ten einde Klaasje eene gelegenheid te openen hem voor de leus tot inkeer te brengen. Klaasje komt, Klaasje wint grootvader op, Klaasje draait een weinig aan de wijzer op de plaat van grootvaders ziel, en krak, daar wordt grootvader in zijne soort een der beminlijkste menschen die gij u denken kunt.

Zonder één uitzondering gaat het met de andere karakters evenzoo. Wanneer Klaasje zelve het werk niet af kan, of de roman anders te spoedig uit geweest zou zijn, dan komt de Voorzienigheid tusschenbeide.

Den predikant Bol, iemand met niet den minsten aanleg

voor de ziekte der geleerden en die ook het herderswerk kalmpjes opnam, bezoekt de Voorzienigheid met eene zenuwzinkingkoorts, juist op het oogenblik dat die pleegvader zich met vrucht naar Den Haag zou hebben kunnen begeven ten einde zich omtrent Klaasje's fabelachtig wangedrag te vergewissen. De Voorzienigheid maakt den weduwnaar Galjart tot een habitué van het koffijhuis Mont-Athos, juist in den tijd dat Klaasje daar vertoefde en zij hem noodig had om den baron Tilbury van de trappen te werpen. De Voorzienigheid doet Klaasje, juist toen deze de dringendste behoefte gevoelde aan eenige kontanten en aan eene vriendin, een rolletje dukaten in den zak van een vergeten japon en in den persoon van hare zoogzuster Trui eene onbetaalbare helpster vinden.

Zoo is het. De schepselen van 's heeren Van Lennep's verbeelding doen niets en worden niets; het gaat hun alleen, al naar mate zij de moraal der wereld, die tegelijk de moraal van mad^e^ Mont-Athos is, versmaden of in acht nemen, naar den vleesche of tegen den wind. De huichelaar Bleek verdrinkt zich in eene sloot; de intrigant Drenkelaer ziet Bettemie en haar patricischen bruidschat zijn neus voorbijgaan; de wellusteling Tilbury wordt gestraft met een eenzamen en verachten ouderdom. De verloopen Galjart daarentegen, die geluisterd heeft naar de psalmen en gezangen hem door Klaasje voorgelezen, komt maatschappelijk weder teregt. Hij krijgt een baantje bij eene amsterdamsche courant, en tot tweede vrouw een amsterdamsch meisje met een liefhebbend hart en een ruim geweten.

Een uitzondering op den regel vormt alleen mevrouw Van Zirik. Als overspeelster en zielverkoopster had deze dame een uiteinde verdiend in den trant als dat van Bleek. De strop is dan ook reeds toegehaald geweest om haar schuldigen hals. Doch de aannemer Klabbe schoot toe, en sneed haar af.

XI

In deze laatste omstandigheid vindt men iets van de bijzondere *tournure d'esprit* van den heer Van Lennep terug. Een zoo geoefend schrijver als hij kan het publiek bedienen naar

zijne keus, en weet, wanneer de omstandigheden het eischen teder, pathetisch, en innig te zijn. Doch die innigheid en die pathos worden door hem slechts aangenomen. Op den bodem zijner ziel ligt dezelfde gedachte welke hij in den persoon der afgesneden mevrouw Van Zirik met veel talent voor onzen geest doet rijzen.

Als denker behoort de heer Van Lennep tot de klasse van hen die het menschelijk leven noch geheel en al materieel, noch geheel en al tragisch, maar min of meer als een blijspel en bij voorkeur als eene klucht opvatten. Hij is de wedergade van dokter Van Zevenaer, in zijn gesprek met mijnheer en mevrouw Bleek over den berooiden en lijdenden Galjart. „Ja, hoe dan?" vroeg Bleek, „ik kan mij voor Galjart toch niet uitkleeden." „Wel neen," zeide mevrouw, die naar ligchaam en ziel het evenbeeld haars echtgenoots was, „wij kunnen ons niet uitkleeden." — En hoe deed en dacht dokter Van Zevenaer, toen de leelijke mevrouw Bleek zich van deze beeldspraak bediende? „Van Zevenaer," lezen wij, „keek haar eens even aan, mat haar van 't hoofd tot de voeten, en dacht bij zich zelven, dat hij *volstrekt niet gesteld zou wezen op het spektakel, 't welk zij hem in zoodanig geval zou aanbieden.*"

De heer Van Lennep, dat is duidelijk, heeft het kwaad niet lief; het echtpaar Bleek vindt geen genade in zijne oogen. Doch zijn haat voor het kwade is even verdeeld als zijne liefde voor het goede en verhevene. Op het oogenblik zelf dat de schraapzieke echtelingen ons de verdorvenste zijde van hun gemoed vertoonen, heeft hij, in den persoon des dokters en door de kleederen heen van mevrouw Bleek, een geopend oog voor de wangestalte dier vrouw. Dit teekent, dunkt mij. Zoo kan niemand denken of gevoelen die het menschdom eert, niemand die het veracht, maar alleen iemand die in den grond van zijn hart het leven als een farce beschouwt, en overal hier beneden, in het gemeene zoowel als in het aandoenlijke, speelruimte laat voor het snaaksche.

Dit partikuliere doet u den heer Van Lennep hoogstellen; hooger en op eene veiliger plaats dan de schare zich verbeeldt. Ook zou hij zelf, vertrouw ik, indien deze bladzijden bestemd waren onder zijne oogen te komen, de laatste zijn die

zich over mijne vrijmoedige aanmerkingen vertoornde. Zeker, hem lezend geraakt gij somwijlen in eene zwartgallige stemming, en is het alsof de verzuchting u van de lippen moet:

O Fille d'Euripide, o belle fille antique,
O Muse! qu'as-tu fait de ta blanche tunique? —

doch weldra onderdrukt gij die opwelling, en het besef van Thalia's regten, hoe welsprekend Melpomene pleiten moge, wordt vaardig over u. Nogtans is dit de blijvende indruk niet. Met al uwe goede bedoelingen kunt gij niet nalaten het te bejammeren, dat zulke schoone en zeldzame gaven voor de litterarische vorming van den landgenoot zoo weinig vruchten afwerpen.

XII

Klaasje Zevenster, het hooge woord moet er uit, is beneden het middelmatige. In elk ander land van Europa zou een roman als deze door het toongevend gedeelte des publieks met eenparige stemmen afgewezen zijn; en voor geen zegen is de heer Van Lennep, als schrijver van dit verhaal, de natuur grooter dank verschuldigd, dan voor het beschermend predikaat van Nederlander.

Doch hiermede is alles niet gezegd. De futiliteit van *Klaasje Zevenster* is van eene te eigene en te delikate soort dan dat een trouwhartig recensent deze bijzonderheid onopgemerkt voorbij mag laten gaan. Mij zijn lezers en lezeressen bekend die, na kennis gemaakt te hebben met het eerste deel van den roman, het daarbij hebben laten blijven en teruggekeerd zijn tot degelijker lektuur; of wel, na uit pligtgevoel en schier uit vaderlandsliefde Klaasje's lotgevallen ten einde toe gevolgd te zijn, het verlies hebben betreurd der aan nuttiger bezigheden daartoe ontwoekerde uren.

Evenzeer heb ik vernomen van lezeressen en lezers, voor wie 's heeren Van Lennep's werk eene ware uitspanning is geweest; lezeressen en lezers die hem in den geest dank betuigd hebben voor zijn aangenaam onderhoud.

Bij den stand der litterarische ontwikkeling te onzent kan dit laatste niet gelden voor een doorslaand bewijs van smaak; het bevestigt ons alleen in de min of meer pessimistische meening dat het leven van een aantal beminlijke menschen hier te lande, welligt in verband met ons klimaat, zoo vreugdeloos is, dat zelfs een boek als *Klaasje Zevenster* bij hen voor eene verkwikking geldt.

Doch ook het minst kieskeurig publiek verslindt geen roman, of neemt dien niet in met volle teugen, tenzij er aan dien roman iets ongemeens, en tenzij dat ongemeene iets betrekkelijk goeds is. *Klaasje Zevenster* onderscheidt zich, in zoover op dit oogenblik niet één auteur in Nederland bij magte is iets beters te leveren dan dit verhaal; zoodat de schare, blijde dat er ten minste weder eens een leesbaar hollandsch uitspanningsboek verschenen is, met graagte, en ook, al zou teleurstelling het vermoedelijk einde zijn, met gunstige vooringenomenheid het gezelschap zoekt van dezen witten raaf.

Ten anderen behoudt de heer Van Lennep, ook al blijft hij voor een keer beneden zich zelf, of al timmert hij ligter en digter dan ooit te voren, altijd iets dat aan niemand eigen is dan aan hem; eene gelijkvloeijendheid van *parlage* zou de heer Thorbecke zeggen, die het gemakkelijker is te berispen dan te evenaren; eene limpiditeit van voorstelling zoo groot, dat zelfs het *Handelsblad* hem „te duidelijk" vindt; bovenal eene vaardigheid in het knoopen en ontknoopen, het monteren en demonteren, die belangstelling wekt, de nieuwsgierigheid prikkelt, de aandacht boeit, en menigeen met genoegen doet lezen en uitlezen, wat hij bij slot van rekening bekennen moet niet bijster veel om het lijf te hebben.

Intusschen is de heer Van Lennep zelf, wat aangaat de innerlijke waarde van *Klaasje Zevenster*, eene geheel andere en veel gunstiger meening toegedaan. Half erkennend dat hij bij vorige gelegenheden wel eens wat losjes over zijn werk heengeloopen is, geeft hij Klaasje's lotgevallen voor het doorwrochtste van al zijne geschriften. „Gedurende twintig jaren van mijn leven," zegt hij, „heb ik aan dat werk met herhaalde tusschenpoozen mijn tijd besteed en heb het tallooze malen herzien en overgewerkt."

Doch juist het schreeuwende van het zich hier aanbiedend kontrast, — een zoo onbelangrijk boek de vrucht van zoo vele jaren arbeids van de zijde van een zoo begaafd auteur, — legt ons de welligt onbescheiden, maar in elk geval belangstellende vraag op de lippen: Ernst of kortswijl?

Diepe en volkomen ernst, antwoordt het lid eener nationale jury, die onlangs, met het oog op den heer Van Lennep en zijn nieuwen roman, het niet voorhanden zijn te onzent van een *Prix Monthyon* bejammerde. Louter kortswijl, beweert een ander, „minder week en niet zoo ligt aan 't weenen," in wiens verbeelding de olympisch vrolijke schrijver van *Klaasje Zevenster*, op dit eigen oogenblik en bij dit drukkend zomerweder, op de gezondheid van het nederlandsche volk een halfje champagne-frappé zit te ledigen op den Boulevard des Italiens te Parijs. Zoo loopen de meeningen uiteen.

En wij? Op mijn woord, ik weet het niet. Heeft de heer Van Lennep werkelijk gedurende de twintig beste jaren van zijn leven aan *Klaasje Zevenster* gearbeid, en is dit boek inderdaad de maatstaf van hetgeen in hem is, dan ziet men zich gedrongen aan eene ligtbeladen marsch te denken. Fopt hij ons daarentegen; is *Klaasje Zevenster* een oud en weleer afgekeurd beestje, door toevallige omstandigheden van stal gehaald en voor deze gelegenheid een weinig uitgekamd en opgetuigd; wij zouden bij den schrijver eene vaardigheid in het mystificeren moeten onderstellen, wier bestaan, in verband met zijn leeftijd, wij bij hem niet hadden vermoed.

De aannemelijkste gissing omtrent de wording van Klaasje's lotgevallen — de aannemelijkste omdat zij de verschoonendste is — schijnt mij te zijn dat de heer Van Lennep, verstoken van den spoorslag, voor den litterator gelegen in het opgroeijen te midden van een welontwikkeld en veeleischend publiek, er van lieverlede toe gekomen is zich tevreden te stellen met werk, waaronder geen ander schrijver van naam zijne handteekening zou willen plaatsen. „Hetgeen goed genoeg is voor mij," pleegt hij te denken, en in zekeren zin gaat die overlegging op, „is ligt ook goed genoeg voor Nederland."

1866.

J. J. CREMER.

EERSTE ARTIKEL.

Emma Berthold. Tooneelspel, door J. J. Cremer.

I

Het tooneelspel van den heer Cremer dat dezen titel voert, — Emma Berthold, tevens de naam eener hoofdpersoon, — is het lezend publiek nog niet lang bekend.

Geschreven drie of vier jaren geleden, misschien langer, heeft het te Arnhem, te Rotterdam, — ook te Amsterdam, geloof ik, — eenige voorstellingen beleefd, naar aanleiding waarvan er in de dagbladen over gesproken is. Maar wie de vertooning niet had bijgewoond, bezat geen middel zich een oordeel te vormen, want het handschrift was niet gedrukt.

Daaraan is sedert verleden jaar een einde gekomen. *Emma Berthold* heeft in den jaargang 1869 van een nederig tijdschrift, — het *Geïllustreerd Stuiversmagazijn*, — bij gedeelten het licht gezien. Ook is in het voorjaar van 1870 het stuk op nieuw ten tooneele gebragt: in den Hollandschen Schouwburg van des schrijvers woonplaats. Voor dit publiek was het een vreemdeling; doch de kennismaking is naar het schijnt, medegevallen. Op de eerste voorstelling zijn drie andere gevolgd, waarvan één buitengewone.

II

Emma Berthold is Cremer's dramatische eersteling niet; maar wel is zij de eerste zijner tooneelproeven die, na eene tijdelijke verduistering, weder te voorschijn trad. Als proces tegen den laster heeft het stuk weinig waarde, in zoo ver ieder weet dat de laster eene leelijke ondeugd is, en anonyme brieven dikwijls veel kwaad stichten. Misschien heeft de schrijver dit gevoeld, en daarom aan zijn tooneelspel, dat naar den naam van den lasteraar eigenlijk *Casper Baks* moest heeten, den welluidender titel gegeven dien het nu draagt. Welligt ook heeft hij door de keus van Emma Berthold's naam als doopnaam, willen doen uitkomen dat zijne bedoeling vooral geweest is een vrouwekarakter te schilderen.

Met de rol van Baks zal een bekwaam tooneelspeler, die Uriah Heep in *David Copperfield* bestudeerd heeft, eer inleggen. Van zijn eerste optreden kan hij door houding en kleeding, door oogopslag en stembuiging, bij den toeschouwer het vermoeden wekken, dat de brave en vrome Baks noch zoo vroom, noch zoo braaf is, als hij zich voordoet.

De lezer geniet daar niet van. Voor hem is Casper Baks een persoon die, in de eerste helft van het stuk een even ongelukkig minnaar als regtschapen volle neef en godsdienstig jongeling, in de tweede helft een aartshuichelaar en misdadig twiststoker is. Bij die ontdekking staat hij verwonderd, maar zij doet hem niet ontroeren. Hij vindt den overgang grillig, en daar blijft het bij.

Anders is het met Emma. Als men het stuk aandachtig leest, dan leert men zonder sprongen of onnatuurlijke overgangen den aard van het meisje, zoo als de auteur dien heeft willen schetsen, van alle zijden kennen.

De gepensioneerde majoor Van Wildsveld heeft een onderhoud met de oude mevrouw Berthold. Hij is verschooning komen vragen voor de onvoegzame handelwijze van zijn zoon Eduard, die, pas verloofd aan Laura, Emma's jongere zuster, dit meisje op losse gronden verdacht en beleedigd heeft. In den loop van het gesprek moet hij melding maken van ophel-

deringen omtrent Laura's gedrag, hem door Emma verstrekt, die met dit oogmerk hem een bezoek is gaan brengen. „Je weet wat er voorviel, mevrouw," zegt de majoor, „en sedert ik van uw oudste dochter .... een prachtstuk van 'n meid! Ja waarlijk .... maakje mijn compliment .... Sedert ik alles van haar vernam, enz."

Natuurlijk moet die zonderlinge lofspraak op Emma's schoonheid opgevat worden in verband met het geheele karakter van den majoor, een hardhoorig oud-militair die zichzelf niet altijd goed verstaat en de opwellingen van een warm hart doorgaans ruw en rond onder woorden brengt. Maar binnen die grenzen en in dien vorm drukt de enkele trek, waarmede hij Emma's uitwendig voorkomen teekent, de bedoeling des auteurs zuiver uit. Even zuiver als wanneer de geldersche boereknaap en geïmproviseerde huisknecht Harmen, in een onderhoud met Hansje de kamenier, zijne beminde, van Emma zegt dat zij het hek van des majoors woning is doorgegaan met iets buitengewoon fiers in hare houding: „Net precies zoo'n hert met 'et gewei in den nek."

Dit is de gedaante waaronder Cremer wil dat men zich Emma Berthold voorstellen zal: eene statige schoonheid, die elke gemeenzaamheid, elke scherts, op een afstand houdt; eene vorstin op het gebied van het sentiment. „Met je fieren maar onkreukbaren aard," zegt haar broeder Herman tot haar, bij gelegenheid van een terugblik op haar leven. „Goed, maar vreemd en kortaf," beschrijft haar de kamenier in een onderhoud met Harmen. „Niet malsch als zij begint, m'neer," voegt Hansje er bij, in een onderhoud met Baks. „Geen katje om zonder handschoenen aan te pakken," meent de huisknecht van den majoor, „altijd siniester en wispelturig." Volgens hem heeft zij „een stootkant aan de'r japon;" waar bijkomt „een ingekankerde haat aan al wat een baard draagt." „En zuur ziet ze — zuur!"

Nogmaals, dit zijn dienstbodepraatjes, waaraan niet meer gehecht mag worden dan zij waard zijn. Maar men bemerkt er toch uit, dat Emma's inborst met haar voorkomen overeenstemt. Zij is eene mensche-, althans eene mannehaatster, verkeert bij voorkeur in eene sombere of zwartgallige stem-

ming, is even onvriendelijk ten aanzien harer minderen als trotsch tegenover hare meerderen, en verraadt door dit alles dat zij niet straffeloos, ongepaard, vijf-en-twintig jaren oud is kunnen worden.

III

De auteur, die zich zoo veel moeite heeft gegeven dit meisje door anderen te doen teekenen, draagt er het zijne toe bij om de schets te voltooijen. Onder meer leent hij Emma de noodige spierkracht om in de groote ontmaskerings-scène van het vierde bedrijf, — eene der kapitale situatien van het stuk, — den huichelaar Baks, die haar een brief uit de handen wil rukken, van zich af te slingeren. En dat zij dit doet, wordt niet aan de verbeelding van den lezer overgelaten, maar staat uitdrukkelijk vermeld, tusschen de gebruikelijke haakjes: *Slingert hem van zich af.* Hoewel Emma, in den loop der handeling, herhaaldelijk gelegenheid vindt zich rustig neder te zetten op een gewonen stoel, gaat zij slechts eenmaal daartoe over, en blijft ook dan nog zichzelve gelijk: *Zet zich op den stoel der moeder; slaat de beenen over elkaâr; leunt met den elleboog op de knie; laat de kin op de hand rusten.* De twee andere keeren versmaadt zij den stoel, en zijne bestemming, geheel en al. Komt zij Baks opzoeken in zijne kamer, waar stoelen in overvloed voorhanden moeten geweest zijn, dan luidt de aanwijzing: *Zet zich op de punt van de geldkist.* Onderneemt zij een togt naar de kamer van Eduard Wilsveld, den bruidegom harer zuster, van wien zij zich in persoon overtuigen wil dat hij geen losbol en niet aan den drank verslaafd is, de aanwijzing luidt: *Eduard wenkt haar zich te zetten; Emma echter keert den stoel om*, *en blijft met een knie op de zitting rustend staan; wiegt met den stoel op en neer.* Kortom, allerlei kleine hulpmiddelen om te voorkomen, dat men Emma houden zal voor eene vrouwelijke vrouw. De buitensporigheid zelve, waarmede zij hare studente-manieren afficheert, dient om den indruk te versterken dat zij een meisje is die onder den schijn van ongevoeligheid een groot harteleed verbergt.

Waarin dit leed bestaat komt duidelijkst van al aan het

licht in eene wisseling van gedachten in het derde bedrijf tusschen Emma en Laura, na het vieren van Laura's verlovingsfeest. „O Emma", zegt Laura, „mijn Eduard bemint me zoo vurig." — „Zóó! Vurig? Indien dat waar is, dan vrees ik"... — „Wat, lieve Emma?" — „Niets! Is het mijn schuld dat ik nog altijd twijfel aan manneliefde? (*Slaat de hand aan het hoofd*) O!" — „Dat ik Eduard liefheb, 't heeft de oude wond weer doen opengaan, en".... — „Nee! ik heb van nacht niet geslapen." — „Juist, omdat de wond aan 't bloeden was, lieve zuster?" — „Nee! omdat ze heelen wilde (*lagchend.*) Ha wat een beeldspraak! (*hevig*) Maar de wond die genezen wil krabt men weer open; open! want haar jeuken is onverdraaglijk, *onverdraaglijk!!*"

IV

Dit duldeloos jeuken is, met Emma's eigen woorden, de getrouwe beschrijving van haar zielstoestand.

Zes jaren geleden is zij verloofd geweest aan Hugo, den boezemvriend van haar broeder Herman, toen het uitgekomen is (maar dit waren altegader lasterlijke verzinsels van Casper Baks) dat Herman door Hugo op den verkeerden weg werd gebragt, en Hugo van Herman een speler maakte, een nachtbraker, een dief. De twee jongelieden, schijnbaar overtuigd van schuld, waren naar Amerika geweken, beladen met den vloek van Emma's vader. Het engagement was verbroken; de oude man van verdriet gestorven; Hugo (gelijk het heette) als soldaat in het leger van Lincoln gesneuveld; Emma doodelijk geschokt in haar geloof aan al hetgeen zij voorheen bemind en vereerd had.

„Ware ik minder sterk geweest," zegt zij in het eerste bedrijf tot hare moeder, „misschien rustte ik dan reeds lang in 't koele graf." Want het behoort tot de eigenaardigheden van dit tooneelspel, dat de fiere Emma met moeder en zuster dagelijks spreekt over haar geheim verdriet; en tot de eigenaardigheden van Emma's karakter, dat zij zich voorstelt gedoemd te zijn tot het bezit eener buitengewone mate van zedelijke kracht.

„O, als ik niet sterk was!” roept zij uit, in een gemeenzaam onderhoud met Laura. Zoo zeer is zij voortdurend zich zelve meester, dat als Casper Baks haar op eene beweging van zwakheid meent te betrappen, zij elke aandoening loochent en beweert, geheel vervuld te zijn geweest met de zorg voor Casper's maaltijd. „Ik had je een ommelet willen bakken,” houdt zij vol, „tien ommeletten.” Bij de geringste aanleiding zegt zij bloedige waarheden aan de mannen in het algemeen, en verklapt daardoor wel is waar onophoudelijk haar geheim, maar bewijst tevens de juistheid der opmerking harer moeder: „Je woorden vallen niet zelden als hamerslagen, doeltreffend maar zwaar.”

Nu eens heet het: „De mannen, ze peilen een vrouwehart niet.” Dan weder: Een mannehart bloedt wel, maar breekt niet.” Telkens krabt zij op die wijze, door hare eigen sarkasmen, eene wond open, wier jeuken bewees dat zij genezen wilde. Vraagt zuster Laura haar in het eerste bedrijf: „Is het dan waar dat Emma eene liefdelooze is?” onmiddellijk antwoordt zij: „Waar is het zeker, dat mijne liefde verdorde.” Kondigt broeder Herman in het laatste bedrijf haar aan, dat Hugo niet gesneuveld is, maar leeft, zij kan het niet gelooven. „Nee! Nee!” roept zij uit, „deze borst is verwelkt! Nee! Nee!”

Gelukkig komt alles nog teregt, en is Hugo niet slechts in welstand met Herman uit Amerika teruggekeerd, waar beiden als twee nederlandsche leeuwen voor de afschaffing der slavernij gevochten hebben en door Lincoln in het hospitaal toegesproken zijn, maar heeft Herman bovendien den als oppasser vermomden Hugo met zich medegenomen naar het geldersch dorp, waar de familie Berthold woont en het stuk speelt.

Hugo, van wien men zoo veel gehoord, die zulk een beslissenden invloed op de vorming van Emma's karakter gehad heeft, verschijnt slechts eenmaal ten tooneele en vervult dan nog — eene zwijgende rol. In de laatste scène van het laatste bedrijf staat hij eensklaps in de deur der tuinkamer, waar al de hoofdpersonen van het drama bijeen zijn: *Vertoont zich met ernstig starenden blik op den achtergrond en blijft straks met geopende armen op eenigen afstand van Emma staan.* Voor toeschou-

wer en lezer is dit zwijgen van Hugo eene teleurstelling; doch zijn verschijnen houdt daardoor niet op, een gewigtig moment in de geschiedenis van Emma's leven te zijn. De auteur geeft er door te verstaan, — want Emma vliegt op Hugo toe en zinkt in zijne armen, — dat de tweede helft van dat leven gelukkiger zal zijn dan de eerste.

V

Men door- en overziet thans, onderstel ik, de geheele handeling. Zij beweegt zich om één persoon. Zoolang Casper Baks voor goed en edel doorgaat, leven al de leden der familie Berthold gescheiden en zijn zij rampzalig; van het oogenblik af dat de schurk ontmaskerd is, hereenigen zij zich en vinden elkander zedelijk terug; de brave moeder haar braven zoon, de twee brave meisjes hare brave bruidegoms. Het is de traditionele tooneelwereld, met hare scherpe tegenstellingen van deugd en ondeugd, smart en blijdschap. Alleen Emma maakt eene uitzondering op den regel, en die uitzondering is niet gelukkig.

Men ontmoet in de indische huizen katten met gewone staarten; katten zonder staart; en katten met een knoop in den staart. Voor wie er nog aan wennen moet, is die laatste speling der natuur een vreemd en onbehagelijk gezigt. Emma Berthold vertegenwoordigt op het gebied der menschewereld eene soortgelijke afwijking. Nog te jong om voor een oudevrijsterstype te kunnen doorgaan, is zij tevens te oud om zoo mal te mogen gevoelen en zich zoo dwaas te mogen aanstellen als zij doet. Een onnatuurlijk schepsel, opgevoed, zou men zeggen, in een kring van middelmatige tooneelisten, wier van buiten geleerd pathos haar bij fragmenten in het hoofd is blijven hangen; trotsch in woorden en gebaren, maar in den grond der zaak triviaal genoeg om te koop te loopen met eene smart die de ware fierheid tot iederen prijs zoekt te verbergen; pogchend op hare ingebeelde kennis van manne- en vrouweharten, maar zelve zoo weinig eene vrouw dat de liefde in haar gemoed met de beenen over elkander zit, en zoo kwalijk te huis in de kennis der mannen dat zij door den

eersten huichelaar den besten zich een eerlijk minnaar laat ontfutselen; vinnig en onverbiddelijk in het ten toon stellen van dien booswicht, maar zonder te bemerken dat ook zij eene rol speelt, en zij zeer noodig hebben zou insgelijks aan zichzelve ontdekt te worden; een schoon, maar zuur gelaat; gemaakte hoogmoed, met vrijpostigheid gepaard; al het zelfbehagen van het egoïsme, verbonden in één hart met denkbeeldige bezorgdheid voor het ongeluk van anderen.

Aktrices van den eersten rang kunnen bij de voorstelling zulk een karakter redden; onder het lezen bezwijkt het op den toets.

1870.

F. C. WILSEN.

Lain Dooeloe, Lain Sakarang, of Voorheen en Thans. Schetsen uit Oost-Indie, door F. C. Wilsen. Twee deelen.

I

In het voorjaar van 1868 zochten en vonden op een kerkhof buiten Arnhem twee vrienden en twee vriendinnen een grafgesteente, dat door een opschrift zich aanduidde als de laatste rustplaats van den majoor Heimes. Toen de vrouwen bemerkten dat de stroom der herinneringen den mannen te sterk werd, en er stille tranen langs hunne wangen vloeiden, verwijderden zij zich. Zwijgend drukten de twee vrienden elkander de hand, als vernieuwden zij bij dat graf eene gelofte. „Hij was een braaf mensch," sprak ten laatste de een. „Een edel karakter!" riep de ander uit, en vervolgde met warmte: „Een volk kan niet te gronde gaan, dat zulke mannen de zijne mag noemen."

Het is den schrijver der *Schetsen uit Oost-Indie* niet gelukt het beeld van dien doode, in de dagen zijner kracht, op zoo sprekende wijze te schetsen dat de lezer van het boek, de laatste bladzijde genaderd, met de lofspraak der twee nagebleven vrienden onwillekeurig instemt.

Die onverschilligheid moet te meer verwonderen omdat de heer Wilsen het er zigtbaar op heeft toegelegd, ter eere van

den persoon dien men in zijne gedenkschriften van luitenant bij den staf van het indisch leger tot majoor ziet opklimmen, een blijvend aandenken te stichten. Zou het niet opgaan: waar het hart vol van is, daar vloeit de mond van over? Of staat men hier voor eene uitzondering op den regel, die de muze der welsprekendheid in het gemoed laat zetelen?

Ik begin met op te merken dat, zoo men uit *Voorheen en Thans* het beeld van den majoor Heimes wegneemt er weinig degelijks overblijft. *Voorheen en Thans* is geen boek dat behagen kan door zijn stijl, en nog minder door zijne spraak. De schrijver heeft gevoel voor het grootsche in de natuur, het stoute in de kunst, het ongemeene in sommige menschen; van gevoel voor het schoon der taal is hij verstoken. Zijn eenig middel om belangstelling te wekken zijn de karakters welke hij ten tooneele voert; en slechts bij uitzondering gevoelt men zich in dit gezelschap aangenaam te moede.

Van Pieter Blijfman spreek ik niet; deze is er op aangelegd al de schakeringen van het egoïsme te vertegenwoordigen. Een slecht vriend, een slecht ambtenaar, een slecht mensch. Doch men zal mij toestemmen dat Dirk Voortman, wien het goed gaat omdat hij deugdzaam is, en die resident wordt omdat zijne denkbeelden in den smaak des tijds vallen, zwaar te verteren is.

Ook aan de dames, — mevrouw Voortman en mevrouw Benello, later mevrouw Werner, — is niet veel. Wie aan zijne illusien omtrent het vrouwelijk geslacht hecht, late de meeste brieven dier twee ongelezen.

Het beste karakter is dat van Werner, den landmeter met officiersrang. Doch Werner's denkbeelden, en wijze van zich uit te drukken, hebben zoo veel overeenkomst met die van den majoor, dat men dezen niet loslaten kan, zonder tevens genen te verliezen. In zoo ver *Voorheen en Thans* niet is eene verzameling van anekdoten, waaronder hagchelijke, bestemd gedesœuvreerde lezers een glimlach te ontlokken, maar, meer dan dat, een ernstig boek, een hoofdstuk uit de geschiedenis eener beschaving, kan de majoor Heimes er bezwaarlijk uit gemist worden.

II

Waarom laat die persoon, van het begin door den schrijver met liefde geteekend, aan het slot met ontzag en aandoening herdacht, op het netvlies van 's lezers voorstellingsvermogen geen scherpgeteekende beeldtenis achter?

Waarom, bij het sluiten van het boek, herinnert men zich hem veel minder levendig en staat hij u veel minder duidelijk voor den geest, dan bij voorbeeld de arme kontroleur De la Geneste, die in een boom klom toen hij een troep olifanten zag aankomen, en bij het naderen van een hunner, toen er een schot viel, uit zijne verheven schuilplaats nedertuimelde in de bagage zelve, welke het monster aan haar voet gedeponeerd had?

Uit uw geheugen kunt gij navertellen van den ingenieur en van den luitenant, die aan den ingang van het smalle bergpad de dolzinnige weddingschap aangingen, wie van hen het snelste paard bereed; tot de luitenant met paard en al in den afgrond stortte, en alleen aan een toeval het leven te danken had. Van den indigo-planter in de Vorstelanden, die met zijne vrienden twee dagen te Solo feest kwam vieren, waar zij het middageten, dat slecht toebereid was, den eersten dag prijs gaven aan hunne bedienden, den tweeden dag aan hunne viervoeten.

Waarom zijn die grollen goed verteld? Waarom leven die personen van den tweeden rang, die paarden zelfs en die olifanten? terwijl, als de majoor Heimes ten tooneele verschijnt, gij uit den mond van anderen moet vernemen dat hij een man van beteekenis was?

De beste verklaring dier teleurstelling zal wel zijn, dat in de bladen van *Voorheen en Thans* twee stroomen tegen elkander indruischen: een van persoonlijke herinneringen, dusgenaamd naar het leven geteekend, en een andere, ook wel voor een deel uit herinneringen bestaande, maar geklarifieerd, gedistilleerd, en daarna in een bokaal der fantasie gegoten.

Voortman en echtgenoot, Blijfman en echtgenoot, Benello en echtgenoot, zijn geen historische personen, maar aangekleede denkbeelden, typen van toestanden, algemeenheden in

den vorm van individuen. De majoor Heimes daarentegen, onderstel ik, is een portret. Tijdgenooten en kameraden moeten onder het lezen van *Voorheen en Thans* dien officier onmiddellijk herkend, zijn waren voor zijn geleenden naam in de plaats gesteld, en aan zijn droevig uiteinde een zucht van deelneming gewijd hebben.

Met zijn beeld verrees aanstonds voor hun geest, gelijk voor dien van den schrijver, de herinnering van een buitengewoon man met hooge aspiratien, wien het niet gegeven is geweest zijne onzekere maar waarschijnlijke bestemming te volbrengen, en wiens groote gaven ten slotte schuil zijn gegaan in de nevelen van den waanzin. Voor hen heeft het waarde, aan het eigenaardige in dien persoon herinnerd te worden; zij verstaan den schrijver als hij van hem spreekt, of hem laat spreken, met een half woord; aan hen is zelfs de bijzonderheid besteed en welkom, dat „de majoor, als hij in vuur geraakte, met zekere gracieuse beweging der linkerhand zijn manilla-sigaar uit den mond nam, en met de regter, wier duim en wijsvinger hij zacht tegen elkander drukte, eene beweging maakte van achteren naar voren en van voren naar achteren." Waar het een geliefden doode geldt, is geen herinnering nietig, en voeden zich de persoonlijke vriendschap en vereering even goed met het kleine als met het groote.

Doch de schrijver had moeten bedenken dat hij niet voor een beperkten kring van vertrouwden, maar voor het publiek schreef; voor eene schaar van onvoorbereide lezers en lezeressen, in Holland en in Indie, die met den majoor Heimes nog voor het eerst kennis moesten maken, en wien die persoon geen belangstelling kon inboezemen zoo lang hij zich niet gelegitimeerd had. Een staf-officier, die van Batavia naar Padang komt en, na een weinig tegenwerking ondervonden te hebben, eenige afdeelingen van Sumatra in kaart brengt, kan een groot vernuft, maar kan ook een gewoon mensch zijn. Zoo zijn naam en zijne afkomst niets zeggen, dan moeten zijne daden het doen. Doch men bemerkt niet dat de majoor Heimes iets meer volbrengt dan hetgeen elk ander goed staf-officier in zijne plaats gedaan zou hebben. Ook wordt hij niet miskend of achteruitgezet. Wel bedillen sommige wijsneuzen zijn werk, doch zonder

schade voor zijne carrière en zonder dat hij daardoor in iemands achting daalt. Eene onzigtbare magt te Batavia houdt hem de hand boven het hoofd; zijne promotie gaat haar geregelden gang; al spoedig wordt hij ridder van den Nederlandschen Leeuw. Is dit misschien genoeg voor een braaf mensch, het is te weinig voor een held.

III

Veel zou het boek gewonnen hebben zoo de schrijver, de volledigheid opofferend aan de eenheid en Java aan Sumatra, eene zuivere biografie van zijn vriend en voormaligen chef geleverd en, om dat middenpunt, al de nu hier en ginds verspreid liggende trekken van het indisch leven uit vroeger en later tijd gerangschikt had. Zelfs werd die vorm door één voorname omstandigheid, — de beginselen van krankzinnigheid, welke zich tegen het einde van zijn verblijf op Sumatra bij den majoor vertoonden, — voorgeschreven.

In eene zuivere levensgeschiedenis zou dit noodlottig verschijnsel, halverwege eene schoone loopbaan, deernis gewekt hebben; als incident van een roman wordt men er knorrig om of haalt er de schouders over op.

De waanzin kan, hetzij als goedaardig aangeboren idiotisme, hetzij als geweldige ontknooping van bittere levenservaringen, schoone bladzijden in de pen geven. In de romans van Scott en van Dickens, om niet van anderen te spreken, vindt men daarvan voorbeelden. Doch anders is het gesteld wanneer een man in de kracht des levens, die nog niets heeft gedaan dan zich laten leiden door de omstandigheden, nog geen enkel groot werk volbragt heeft, slechts heeft gedroomd en gearbeid, geen enkele maal een grooten slag der fortuin heeft behoeven te trotseren, en wiens loopbaan om zoo te zeggen afgebakend is geweest door koninklijke Besluiten en indische Staatsbladen, — wanneer zulk een persoon eensklaps aangegrepen wordt door den waan dat de bewoners van den Maleischen Archipel het altegader op zijn leven hebben gemunt; hij zonder noodzaak, zonder aanleiding of overgang, met al de grilligheid van den voorbestemden krankzinnige, in elk Javaan en elk Maleijer

een op hem afgezonden moordenaar ziet; en die *idée fixe* hem rusteloos voortjaagt van Indie naar Holland, van Holland naar Indie, tot hij eindelijk in het moederland een ontijdig graf vindt.

Er is daarin iets zoo ongemotiveerds, het staat zoo buiten elk verband met het leven der indische maatschappij gedurende de laatste twintig jaren, draagt zoozeer het karakter van een accident, — dat men het den auteur ten kwade duidt, van zulk eene schoone stof zulk een averegtsch gebruik gemaakt te hebben. Hij had even goed kunnen verhalen dat de majoor Heimes, gedurende zijn verloftijd in Europa, bij deze of gene spoorwegramp het leven verloor, of bij het beklimmen van den Mont Blanc onder een sneeuwval bedolven werd.

IV

Wat heeft het verblijf in Indie bijgedragen tot vorming van des majoors karakter, en van welken invloed is wederkeerig zijn persoon geweest op den gang van zaken in Indie?

Op die vragen heb ik in *Voorheen en Thans* vruchteloos naar een antwoord gezocht. Noemt men dien eisch willekeurig, ik doe tot mijne verontschuldiging een beroep op den blijkbaar met overleg gekozen titel van het boek. Wat ligt er tusschen die twee: Thans en Voorheen, zoo het niet zijn nieuwe menschen? En wat kunnen ons die menschen schelen tenzij door hun invloed nieuwe toestanden in het leven treden?

Mijne slotsom is dat men de waarde van het geschrift van den heer Wilsen minder zoeken moet in de hoofdgedachte dan in het bijwerk; minder in hetgeen de schrijver met zelfbewustheid heeft gewild, dan in hetgeen hem keer op keer zijns ondanks is ontsnapt. Zijne schetsen van het leven der Europeanen in Indie kunnen de vergelijking met die van den majoor Van Rees en Dr. Jan ten Brink zeer wel doorstaan. Zij missen het klassieke, hetwelk die van Dr. Van Hoëvell eigen is, doch vergoeden de schade door meer losheid en levendigheid. Hoewel niemand zal beweren dat zij te veel offers brengen aan de preutschheid, zijn zij toch de sentimentaliteit niet geheel ontwassen.

Om kort te gaan, *Voorheen en Thans* is een boek dat in de bibliotheek der ligte lektuur over Indie eene eigen plaats inneemt. De schrijver heeft te goed hollandsch geleerd om hem een Duitscher te mogen noemen; en toch geloof ik dat zijn werk, zoo het door hemzelf of door eene bekwame vriendehand in het duitsch vertaald werd, op één voorregt zou mogen bogen hetwelk het thans ontbeert. Het voorregt van niet alleen, gelijk de heer Wilsen in zijn *Tot den Lezer* zegt, te zijn gevloeid uit zijne ziel, maar van tevens tot de ziel des lezers te spreken met die kracht, welke alleen de moedertaal bezit.

1870.

JOHAN GRAM.

De Familie Schaffels, door Johan Gram.

I

Men leest historische romans om met karakters van den voortijd, zederomans van den dag om met de wijze van denken en gevoelen van tijdgenooten bekend te worden.

De *Familie Schaffels* van den heer Johan Gram is eene niet meer dan middelmatige novelle, niet zeer oorspronkelijk van kompositie, niet zeer keurig geschreven, met te veel pathos, en te weinig geest. Was zij een hoed, van haar zou gelden wat Hildebrand zeide tot regtvaardiging van het hoofddeksel door Nurks gekritiseerd: „Goed genoeg om af te nemen voor een verstandig man, en op het hoofd te houden voor een gek." Een boek, in één woord, om niets van te zeggen.

Toch volgt de oordeelkundige romanlezer in dit verhaal met de meeste belangstelling één persoon, een jong mensch, Herman Meerkamp, den oppermanszoon uit de achterbuurt. Zijn beeld is niet bevalliger, niet dichterlijker, niet beter geteekend, dan de andere; maar de schrijver heeft er eene geloofsbelijdenis van gemaakt, en daarom is het merkwaardig.

De verdere hoofdpersonen zijn dit niet. Martha Saule is eene gediminueerde Klaasje Zevenster, papa Schaffels een tooneelheld uit het haagsche Willemspark, de bode Kils een echo van

sommige der beste novellen van Gerard Keller, de geheele mise-en-scène, met den suffen heer Lutten van Hopkerken en het personeel der provinciale gouvernements-bureaux inkluis, een gezelschap oude kennissen. Alleen de jood Markus zou eene eervolle vermelding verdienen, indien zijn beeld meer naar voren kwam. Echter zou nimmer uit hem een type van den tegenwoordigen tijd gegroeid zijn, en ook hij treedt in de schaduw voor het kind der eeuw, Herman Meerkamp.

II

Eerst eene charge!

De edeldenkende Herman Meerkamp heeft eene karikatuur tot achtergrond, en die nabijheid is besmettelijk. Herman's karikatuur is niemand minder dan het hoofd der familie, wier naam op het titelblad prijkt. Zij is de rijk geworden indische suikerfabrikant Schaffels (H. C. S., gelijk hij zichzelf pleegt te noemen) die twintig jaren geleden, prokureursklerk zijnde, Marianne Lutten trouwde en met die goede vrouw en knappe huishoudster op avontuur naar Java toog.

Herman Meerkamp is de zoon van een metselaarsknecht in Den Haag. Hij werd opgeleid voor schoolmeester, ontwikkelde zoo veel muziekaal talent dat hem eene plaats in het orkest der opera ten deel viel, leerde daarna met voorbeeldigen ijver het noodige latijn en grieksch om te kunnen ingeschreven worden aan eene universiteit, promoveerde snel, hield de kennis aan met Martha Saule, eene natuurlijke dochter van den heer Lutten van Hopkerken (die negen ton in de chocolade verdiend had), bekwam dit meisje tot vrouw, trok op zijn dertigste jaar met Martha bij zijn schoonvader in, liet een bordje met „Mr. H. Meerkamp, Advokaat" aan den linkerdeurpost van diens woning bevestigen, en smaakte binnen de muren dier weldoortimmerde heerehuizing een huwlijksheil, volkomener dan waarvan de meeste jongelieden droomen durven.

De auteur zou u uitlagchen, als gij hem wegens die mislukte tegenstelling een proces aandeedt. Doch mislukt is zij. Of is het eervoller, fortuin te maken door met de dochter van een rijken chocolade-fabrikant te trouwen, dan zelf, van pro-

kureursklerk, een vermogend suiker-fabrikant te worden? Heeft papa Schaffels, om eene positie als de zijne te veroveren, in Indie minder hard moeten werken, met het ten toon spreiden eener mindere mate van schranderheid kunnen volstaan, dan Herman in Holland noodig had om van onderwijzer klarinettist en van virtuoos meester in de beide regten te worden?

Er bestaat geen afdoende reden, men gevoelt het, waarom de schrijver den eenen *homme de ses œuvres* voor het lapje houdt, den anderen op een voetstuk plaatst; waarom Schaffels belagchelijk moet zijn, en Herman *au serieux* genomen moet worden. Wel heeft de suikerlord zich laten beetnemen door fransche intriganten, en aan zijne woning in het Willemspark schatten verspild, eene nuttiger bestemming waardig; wel heeft mevrouw Schaffels niet geheel en al beantwoord aan de goede verwachting van haar bruidegom, twintig jaren geleden; wel komt het uit dat hun eenig kind, de slanke Hélène, eene kokette is, en zelfs erger dan eene kokette, — maar wat bewijst dit? Als papa Lutten sterft, zal Herman Meerkamp dan de weelde zijner negen ton kunnen dragen? Als Herman twintig jaren huwelijks achter den rug heeft, zal Martha dan nog dezelfde zijn, als toen zij hem hare hand aanbood? Zoo hun echt met dochters gezegend wordt, — en eene daarvan, gelijk Hélène Schaffels, in het geval komt van te moeten trouwen omdat zij het welstaanshalve niet laten kan, — zal de wereld dan billijk zijn als zij beweert: dat komt er van, wanneer oppermanszoonen advokaat willen worden, en zij het hof maken aan wilde kinderen?

Helaas, evenzeer als een schouwtooneel, gelijk Vondel gezegd heeft, is het leven eene korenbeurs, en eerst bij het scheiden van de markt leert men er vaak de koopers kennen! Doch vallen wij den auteur niet harder dan nuttig of noodig is. Voor het onregt, door hem aan H. C. Schaffels gepleegd, is hij meer dan gestraft. Schaffels zou de paljas zijn, Herman de held; maar niets heeft kunnen verhinderen dat de polichinelnatuur van den suikerkontraktant zich aan den schoonzoon des chocoladehandelaars mededeelde.

III

Nu het portret, de uit- en inwendige mensch!

L'homme de ses œuvres te zijn, die hersenschim van Schaffels was ook Herman's hersenschim, en wat de man van leeftijd zich beroemde veroverd te hebben, was tevens het voorwerp waarnaar de eerzucht van den ander, den jongeling, zich driftig uitstrekte.

„'t Kostte Herman moeite, om zijne studien niet te verwaarloozen. Als er repetitie der opera was, wier campagne théatrale nu juist weêr was begonnen, dan had hij 't verbazend druk. De colleges die hij te Leiden moest bijwonen, de lessen in de meetkunst die hij in de stad gaf, en dan nog studeren: 't was bijna ondoenlijk. Zijn ijzeren wil alleen maakte dit alles mogelijk. Willen is kunnen, was zijn devies. Aan de omstandigheden, alvermogende factoren in 't leven, kende hij in zijn overmoed misschien te weinig invloed toe: bij hem hing alles af van de geestkracht van het individu." Zoo beoordeelt hem de auteur, en dat oordeel is juist. „Ik erken," zegt Herman, als een aanzienlijk man van jaren hem een edelmoedig en verstandig aanbod doet, hetwelk hij van de hand wijst, „ik erken en breng hulde aan uw edele bedoeling; maar dan zou 't aantrekkelijkst van mijn pogen verloren gaan, dat namelijk, van het verkregen resultaat aan niemand verschuldigd te zijn dan alleen aan mijn eigen geestkracht en persoonlijke opoffe. ringen. Ik ben gevoelig, mijnheer de baron, voor uwe belangstelling in mijn persoon, maar laat mij 't genot, van zonder iemands hulp tot mijn doel te geraken. Wat ik daar straks zei van de adellijke jongelui over 't algemeen, houd ik vol en zeg ronduit: als zij, natuurlijk met eenige eervolle uitzonderingen, voortgaan hun leven door te brengen in vadzigheid, met beuzelarijen en straatslijpen, spelen en schandalen, dan is de tijd niet ver af meer, dat zoo eenmaal de magt van 't fortuin door dien invretenden kanker verdwenen is, alleen kennis en talent den scepter zullen zwaaijen; dan zal men niet meer vragen: welken titel voert gij? maar: wat kent en weet ge?"

Zwaar op de hand, zal men zeggen, die zoon der eeuw.

Doch wij zijn nog niet aan het einde. Als Herman „geplombeerd” is, zooals zijne moeder het gepromoveerd-zijn noemt, dan wordt hij nog zwaarder:

„Herman Meerkamp stond in zijn overhemd voor zijne eenvoudige schrijftafel; hij had een visitekaartje met beide handen vast, en met een gezigt, stralend van geluk, las hij luide, heel opgewonden: Mr. H. Meerkamp!

„Zijne moeder zat vóór die tafel met beide handen op haar knieën; haar oogen glinsterden van vreugde, en staarden op 't gelukkige gezigt van haar jongen. „Mr. H. Meerkamp!” herhaalde Herman, en hij hief 't kaartje in de lucht, en sprong een paar maal allerdwaast in 't rond.

— „Morgen vertellen we 't aan al de buren, moeder, en dan houd-je koffijpartij, hoor!

— „Neen, Herman, dat niet; je bent nu advocaat en je moet —

— „Ik ben een kind uit het volk, niet waar, moeder? en dat hoop ik altijd te blijven. Zou ik mijn oude speelmakkers en vrienden verwaarloozen? Neen, neen, hoor!”

„Wederom nam Herman 't kaartje in de hand en las luide, met een voor heden vergefelijke ijdelheid, voor de derde maal: Mr. H. Meerkamp.”

Sommige kleine trekken voltooijen de schets van het karakter. Als Van Hoolen, de saletjonker, Herman een vertrek ziet binnentreden, dan ergert hij zich aan Herman's bruine jas, witte zeemleeren handschoenen, zwart krulhaar, en burgerlijk bakbaardje; ofschoon, zegt de schrijver, een ander en minder oppervlakkig beoordeelaar „om de scherpe, ontwikkelde trekken van het sprekend gelaat, om de donkere kijkers, die zoo flink open waren en er zoo schrander uitzagen, 't burgerlijk voorkomen der figuur over 't hoofd zou hebben gezien.”

Als Herman's oom, de bode Kils, op spijtigen toon voorspelt dat deftige burgers en lieden van adel het advokaat geworden neefje nog eenmaal als huns gelijken zullen beschouwen, dan antwoordt Herman: „Ik heb daar niet over gedacht; om rang of stand bekommer ik me niet — wel om den persoon.”

Als hij de hollende paarden van den heer Lutten van Hop-

kerken tot staan heeft gebragt en men hem deswege den volgenden dag een kompliment maakt, dan wordt hij wrevelig: „Laat ons er asjeblieft geen woord meer van reppen. Ik kom hier uit belangstelling, niet om den lof te hooren verkondigen van eene daad, die een ieder in mijne plaats zou verrigt hebben. 't Is al ellendig genoeg, dat de courant van heden morgen mij een brevet van heldenmoed heeft uitgereikt, om nog bovendien op andere wijze overstelpt te worden met loftuitingen."

Als Martha's onechte vader van Herman weten wil hoe hij denkt over het verloochenen dier onschuldige, dan vat Herman vuur: „De wereld zal 't u niet als een fout aanrekenen; natuurlijke kinderen worden verstooten. Zij worden beschimpt door de kinderen van denzelfden vader, die op 't stadhuis en in de kerk zijn huwelijk, uit eigenbelang of convenance, gesloten heeft. Natuurlijke kinderen hebben geen regten; zij worden door iedereen veracht en eene fatsoenlijke familie zou meenen zich te compromitteren, wanneer zij een onecht kind in haar schoot opnam. Met drogredenen heeft die ellendeling [de schijnheilige Kils] u trachten te bewijzen, dat gij zoo handelen moest. Ik begrijp dat volkomen. Hij heeft misbruik gemaakt van uw zwakken geest en u tot een daad aangezet, die eigenlijk onmenschelijk is."

Als dezelfde heer Lutten, dien gewetensangsten tot een naauwgezet christen gemaakt hebben, met smart bemerkt dat Herman zoo min luthersch als gereformeerd is, dan verdedigt Herman zich op staanden voet tegen elke verdenking: „Bij mij ontspruit het volstrekt niet uit ligtzinnigheid of onverschilligheid, dat ik tot geen kerkgenootschap behoor, maar hoofdzakelijk, omdat bij de meesten het dogma alles beheerscht en de eigenlijke godsdienst op den achtergrond geschoven wordt. Godsdienstige polemiek en kritiek, in plaats dat zij de beginselen bevestigen en allen twijfel doen verdwijnen, doen de meesten wankelen en vermenigvuldigen den twijfel in het oneindige. De ware godsdienst bestaat, naar mijne meening, in regtschapen te leven, naar billijkheid te handelen, God lief te hebben, en zijn naaste als zich zelven te beminnen. U ziet dus, dat ik mij vasthoud aan de groote zedelijke waar-

heden die het Christendom leert. Voor 't overige zal ik alles afwachten. Is dat nu zoo te laken?"

Als eindelijk Herman één oogenblik meent dat Martha Saule niet het smetteloos meisje is, waarvoor hij haar altijd gehouden heeft, dan grijpt hem een gevoel van droefheid en moedeloosheid aan: „Ik dacht dat ik een grooten stap verder was! Een tweede klarinettist der opera, die les in de wiskunde geeft, en het tot student aan de Akademie bragt, — dat, dacht me, mogt me eenigszins trotsch doen zijn. Een student van dertig jaren, een man van 't A B C regiment, die met klarinet en driehoeksmeting heeft gemanœuvreerd, en nu tusschen die losse, jolige, onbezorgde jeugd zit, als een tuinstok tusschen levende bloemen!... Zonder me aan iemand vast te klemmen, of op den titel van den een of 't fortuin van den ander te bouwen, heb ik willen werken en worstelen, om later mijn onafhankelijkheid uitsluitend aan mijzelven te danken te hebben...."

— „Nu, jongen, is je dat alles dan tot heden niet gelukt?"

— „Maar ge weet toch wel, moeder, hoe dikwijls ik u al gesproken heb over... Martha."

IV

In een der latere en zwakkere romans van George Eliot wordt een jongeling geteekend die insgelijks, evenals Herman Meerkamp, tot de volksklasse behoort en zich door eene groote mate van verstandelijke ontwikkeling onderscheidt; insgelijks inwoont bij eene oude moeder, welke van zijn doen en laten weinig of niets begrijpt; insgelijks ten slotte de echtgenoot wordt van een meisje van onzekere geboorte, voor wier bezit hij zwaar heeft moeten strijden. [1]

Het doet er weinig toe, of dit gegeven van George Eliot's *Radical* al dan niet door den heer Gram is nagevolgd. De punten van verschil zijn in elk geval veel talrijker dan die van overeenkomst. Meer van pas is de opmerking dat, indien zelfs een auteur van Eliot's rang niet veel belangstelling heeft kun-

[1] Felix Holt. The Radical, door George Eliot. Londen, 1866.

nen wekken voor een karakter hetwelk afstootte door hetgeen er bijzonder in was, en alleen aantrok voor zoo ver het met alle andere goede karakters overeenstemde, het geen verwondering kan baren dat mindere krachten bij het volvoeren eener soortgelijke taak te kort geschoten zijn.

Ik deed reeds uitkomen dat in het verhaal van den heer Gram de eene parvenu den anderen benadeelt, de oudere den jongere, de onafhankelijke Schaffels den onafhankelijken Herman. Om in zijne rol te blijven, had de laatste iets ongemeens moeten zijn, een nieuw verschijnsel, een produkt van den allerjongsten tijd. Doch uit het voorbeeld van den suikerfabrikant blijkt dat Herman met zijne droomen een *self-made man* te worden, achteraan kwam en slechts volgde waar de ander hem was voorgegaan.

Herman Meerkamp staat beneden Felix Holt, die stelselmatig de armoede liefhad, ten einde des te nuttiger te kunnen zijn voor de minst bevoorregten onder zijne medemenschen. Felix was bereid te dalen; Herman wil rijzen, en rijzen uit ijdelheid. De titel van doctor in de beide regten streelt alleen zijne persoonlijke eerzucht, en hij is even kinderachtig blijde met zijne akademische bul als een nieuwbakken edelman met zijn jonkheersdiploma. Felix Holt zou advokaat hebben willen worden, om des te beter de regten der volksklasse te kunnen bepleiten, en een einde te helpen maken aan de zedelijke en maatschappelijke slavernij van een groot aantal handwerkslieden. Herman Meerkamp schijnt met het leed en de gebreken van den stand, waaruit hij voortgekomen is, onbekend te zijn. Het benijdenswaardige en verhevene der betrekking van advokaat ligt allermeest voor hem in den meesterstitel op het visitekaartje, en in het naambordje op den linkerdeurpost.

Als Martha Saule, in het vermoedelijk bezit der negen ton getreden, Felix Holt bij zich ontboden en tot hem gezegd had: „Ik heb u begrepen, Felix! Uw daad van gisteren en uw blik heeft me alles gezegd. Ik begrijp, dat gij Martha Saule uw hand zoudt hebben aangeboden, maar jufvrouw Lutten niet. Daarom doe *ik* 't. *Ik* vraag u; ik bied u mijn hand aan. Gij hebt altijd de emancipatie der vrouw gepredikt;

welnu, pluk dan de vruchten van uw leering, meneer!" — dan zou Felix zich met droefheid en weêrzin van haar afgewend hebben. Met weêrzin, omdat zulke studentikooze taal hem in de vrouw zijner keus mishagen moest; met droefheid, omdat hij bemerkte dat al zijne pogingen om haar tot deelgenoot van zijn eigen onbaatzuchtig streven te vormen, vruchteloos gebleven waren.

Herman Meerkamp niet alzoo. Hem is het alleen, als hij Martha's toespraak verneemt, of hij 't te Keulen hoort donderen. „Herman wist niet meer waar hij was. Er toog een wolk over zijn gelaat en hij vreesde neêr te slaan." Toen hij echter Martha's gevoelvol oog zag, zoo innig en teêr op hem gerigt, werd de Schaffelsnatuur helder bij hem wakker. Hij drukte hare hand, sloeg zijn arm om haar ranke leest, en mompelde: „Voor eeuwig de uwe!"

V

Dit minder verhevene komt echter alleen bij vergelijking aan het licht, en vormt in zich zelf geen misstand. Er zijn in Herman's karakter sommige waarlijk beminlijke trekken. Hij is een opregt mensch, een goed zoon, een ridderlijk wreker der zwartgemaakte onschuld. Werd uit zijne geschiedenis een tooneelstuk getrokken, hij zou in elk dier karakters zeer voldoen, vooral aan een gemengd publiek. Alleen zoo vaak hij optreedt als kind der eeuw, mishaagt hij onvoorwaardelijk. Zelfs zijn uitwendig voorkomen maakt dan een ongunstigen indruk. Als kind der eeuw is hij eigenzinnig, bekrompen, vol vooroordeelen, ingenomen met zichzelf, breedsprakig; eigenschappen welke nimmer goed te maken zijn, doch die dubbel onaangenaam treffen in iemand met witte zeemlederen handschoenen en een burgerlijk baardje. Men stuit hier, bij het gemis van elke vergoeding door schoonheid van détails of frischheid van voorstelling, op hetzelfde bezwaar als in George Eliot's roman. Het goede in Herman Meerkamp is van alle eeuwen, terwijl hetgeen alleen van het jaar 1870 in hem is, u in stilte doet wenschen met hem en zijns gelijken zoo min mogelijk in aanraking te komen.

De menschen van den tegenwoordigen tijd zijn in zichzelf niet uit ondichterlijker stof vervaardigd dan zij, die vóór ons geleefd hebben. Onze natuur verandert niet, en het heden kan even goed het licht der poëzie verdragen als het verleden.

Alleen ontbreken bij het schilderen van het heden de groote hulpmiddelen van tijd en afstand, en wordt door de nabijheid der voorwerpen de illusie moeijelijker gemaakt. Hetgeen de kinderen van het nu levend geslacht van hunne onmiddellijke voorgangers onderscheidt, is niet gewigtig of aangrijpend genoeg om afzonderlijk in beeld gebragt te worden. Het lost zich op in misverstanden, begripsverwarringen, katechismus-kwestien, nietigheden. Alleen het onveranderlijke en telkens terugkeerende in de menschelijke natuur kan stof leveren voor karakterschildering.

Men ziet het aan de werken der meesters en, bij terugslag, aan die der scholieren. De laatsten verschaffen alleen tijdverdrijf, de eersten voeden den geest en vormen het gemoed. Dit verschil zou zoo groot niet zijn, indien niet werkelijk tusschen het toevallige en het blijvende in den menschelijken aard, uit het oogpunt der kunst gezien, eene kloof gaapte, en een onbedrieglijk instinkt ons niet aanstonds leerde onderscheiden welke boeken eene toekomst hebben, en welke andere slechts mode-artikelen zijn.

1870.

CH. BOISSEVAIN.

Aan Hollands Vrijwilligers, door Ch. Boissevain.
Gids van Augustus 1870.

I

Geen Hollander in Indie, die tusschen Julij en September 1870 niet met genoegen en instemming van ver de beweging gevolgd heeft, waartoe het uitbreken van den fransch-pruissischen oorlog in Nederland den stoot gaf. Bij de natie: politieke takt in het spitsen der voelhorens; bij de regering: snelheid en vastberadenheid in het aankondigen eener gewapende neutraliteit, de vestingwerken in staat van tegenweer; de vloot op voet van oorlog; in minder dan veertien dagen een leger van 100,000 man op de been. Wie zegt dat Nederland in dat oogenblik geen enkelen misslag begaan en in alle hoofdzaken flink gehandeld heeft, bedient zich van eenvoudige woorden tot inkleeding eener uitgezochte hulde.

Jammer dat de goede stemming slechts gedurende zoo korten tijd zuiver gebleven, en het opgewekt vaderlandsch gevoel, na één flikkering van manlijke inspannning, onmiddellijk weder in de oude woordrijke grootspraak en vernederende nationale zelfverheffing vervallen is. In de dagen der belgische omwenteling hadden wij de citadelpoëzie; daarna en herhaaldelijk werden wij door de dichterlijke watersnoodskoorts aangegrepen; thans is de neutraliteitspoëzie aan de beurt. Pas kunnen onze land-

genooten weder eene veer van den mond blazen, of zij grijpen naar de lier en spreken Trompen- en De Ruyterstaal.

II

Aan Hollands Vrijwilligers is de titel van een over acht kompres gedrukte bladzijden zich uitstrekkend gedicht in het Augustus-nummer van den *Gids*, geschreven door een jong en begaafd Amsterdammer van goeden huize, den heer Charles Boissevain: tot hiertoe alleen als prozaschrijver bekend, en gunstig bekend. Waarom juist de lektuur van een dichtstuk over dit onderwerp, afkomstig van die zijde, bovenstaande verzuchting ontlokte? Het is nu het oogenblik niet die vraag uitvoerig te beantwoorden. Alleen stip ik aan dat men Boissevain's lierzang aan de Hollandsche Vrijwilligers niet te beschouwen heeft als het produkt der tot handwerk verlaagde kunst van dezen of genen versleten vaderlandschen zanger van minder rang, maar als de bloem der dichterlijke ontwikkeling onder de besten van den laatsten tijd. Hoe vreemd het schijne, dit kreupelrijm is het meesterstuk van een nieuw geslacht.

Ofschoon de gang van het dichtstuk bijna niet geschetst kan worden zonder den toon der parodie te naderen, dient dit ondankbaar werk toch verrigt:

„Niemand die Holland niet kent: het land waar de duinroos bloeit, en dat zich door zijn strijd voor de vrijheid eene schoone plaats in de geschiedenis veroverd heeft. De vrijheid is geen godin die aangebeden, maar eene bruid van vleesch en bloed die naar het echtaltaar gevoerd wil worden. Sedert de Hollanders met de vrijheid getrouwd zijn, hebben zij zich de huisvaderlijke slaapmuts over de ooren getrokken, en *droomen* nu nog slechts van de schoone, voor welke zij vroeger het zwaard trokken. Jan Cordaat dacht er indertijd anders en beter over; maar de tijden zijn veranderd, en met hen de eischen. Neêrland, dat eertijds zijne vleeschelijke tyrannen deed vlugten, behoort thans vooral vrij te blijven van het schandelijk juk der onwetendheid. Echter mag het de bruid zijner jongelingsjaren niet geheel en al vergeten. De eenen moeten haar bezingen, de anderen voor haar vechten, en uit hetzelfde

hout, hetwelk de strijder tot eene boog kromt, snijde de kunstenaar zich eene lier. Vrijwilligers van allerlei soort, ook kooplieden en schippers, mogen bedenken dat, als het tij verloopt, de bakens verzet moeten worden, en, nu de landengte van Suez doorgegraven is, men niet volstaan kan met om de Kaap naar Indie te blijven zeilen. Ook behoort verbetering te komen in de stoomvaart op Amerika. Doch dit betreft alleen de figuurlijke, niet de wezenlijke vrijwilligers. Dezen zijn de scherpschutters. God moet geprezen worden dat eene den eeuwgeest begrijpende jeugd in Holland eenigen tijd geleden op het denkbeeld gekomen is, zich onafhankelijk van de bestaande schutterijen in den wapenhandel te oefenen. Sommige ouderen en wijzeren laken welligt dat oorlogsvertoon, en vermanen tot hervatting van het niemand aanstoot gevend couponknippen. Doch die taal is noch wijs, noch regtvaardig. Kunnen de Hollanders hun zwaard niet meer met goed gevolg in de schaal van Europa's evenwigt werpen; wetten zij geen leeuweklaauw meer, — de egel, zinnebeeld der borstelig en stekelig vooruitspringende bajonetten, blijft hun wapenschild. Als men hen aanvalt, dan zullen zij door altegader het zwaard te trekken en het musket van den kamerwand te nemen, door hunne dijken door te steken en hunne waterwerken te laten spelen, toonen dat zij niet van zins zijn al ware het slechts één bies hunner moerassen in 's vijands hand te laten. Door overmoed of eigenzinnigheid kan men zulk een resultaat niet verkrijgen; alleen door geduld. Hoewel het Jakob van Heemskerk indertijd niet gelukken mogt, door het Noorden een weg naar het Oosten te vinden, heeft hij op dien mislukten togt den moed en de volharding geleerd, noodig om naderhand bij Gibraltar eene spaansche vloot te kunnen verslaan. Zoo oefenden zich in tijd van vrede de doorluchtige vaderen, ten einde in tijd van oorlog onverwinlijk te zijn. Zoo moet ook thans Hollands jeugd zich oefenen; bij 't voorvaderlijk gebeente trouw zweren aan den geboortegrond; en door manlijke daden krachtig bewijzen dat bij de zoonen der zeeleeuwen heldemoed schuilt en oud-Hollands banier nog altijd roemrijk verrijst." [1]

---

[1] Ten gerieve van lezers, wien de *Gids* niet ieder oogenblik ter hand

III

Driehonderd versregels, met niet veel minder dan driehonderd fouten tegen den klemtoon, zijn aangewend om die geringe hoeveelheid denkbeelden vlot te krijgen.

Zijn de denkbeelden oorspronkelijk? Helaas, zij waren sedert lang op vele hollandsche scholen, de bewaarscholen niet uitgezonderd, gangbare munt. En de taal? Zij werd woord voor woord nageschreven uit het dichterlijk vocabulair van David Jacob van Lennep, Da Costa, en Potgieter.

Toch is iets in dat dichtstuk het eigendom van den maker: den wildedans bedoel ik, die, onder leiding van een onzigtbaren Offenbach of Strauss, daarin door suizebollende sylben en waggelende voetmaten wordt uitgevoerd. Nooit hebben de dichters, welke de heer Boissevain als zijne modellen roemt, op dergelijke wijze gestoeid met de geschiedenis, het gezond verstand, de spraakleer, of de prosodie. Was zijn vers een opstel in proza, en kwam een student die stijloefening aan het oordeel van een leermeester onderwerpen: „Jongeling,"

---

komt, schrijf ik het volgend fragment af, dat een tamelijk zuiveren maatstaf van het geheel aanbiedt:

O Vrijheid! gij heilige, wie voelt niet door d'aâren
Een huivring van geestdrift, wanneer men u noemt!
Zijt ge ons een godin, die op honderde altaren
Door 't volk wordt bewierookt, vereerd, en geroemd?
Neen! honderdmaal neen! Geen godin is de Schoone,
Zij, de aardsche, de frissche, blijgeestige bruid,
Die men niet geknield moet zijn eerbied betoonen,
Daar helden en krijgers ze in de armen slechts sluit;
Die slechts met haar lachende, lustige lippen
Den bruidegom kust, die, met fonkelend oog,
En 't zwaard op de heup, 't hoofd omhoog, hare slippen
Niet draagt, doch haar kleur aan zijn lans heft omhoog;
De heerlijke bruid, voor een druk van wier vingeren
Men strijdt en zich opoffert, alles verzaakt
Wier glimlach ons reuzen in d' afgrond doet slingeren,
Wier kus ons tot heiligen en martelaars maakt!

Mijn volk! toen voor vrijheid van land en geweten
Gij streedt, welke natie was toen u gelijk?

zou het antwoord moeten luiden, „ga uwe roes uitslapen, en wacht u vooral die ijdele woorden te laten drukken."

Dat komt er van als men zich het hoofd warm maakt, waar het hart koel bleef; als men dichterlijk wil vinden wat in zichzelf het zoo weinig is als het begrip van neutraliteit. Weifelende sympathie voor den eenen nabuur, gekruist met heilzame vrees voor den anderen, — zulk een tweeslachtig gevoel kan nooit de bron van zuivere ingeving zijn. Het wortelt niet in een wezenlijk nationaal gevaar, en laat van de vaderlandsliefde alleen het verbiage tot zijn regt komen.

Op grond van meer dan één opstel van de hand van den heer Boissevain durf ik beweren dat, zoo hij nu in vollen ernst dienst neemt als vrijwilliger, en in zijn ransel eene handleiding bij de beoefening der hollandsche versificatie pakt, hij toekomend jaar, opgewekt door versche herinneringen uit een nieuw leven, — het soldateleven in vredestijd, — een bundel oorspronkelijke en geestige gedichtjes zal kunnen uitgeven, tooneelen schetsend en beelden teekenend wier bonte rij allen verrassen, en zelfs den effektehoek niet mishagen zal.

Een volk van bezielden, van helden, athleten,
Dat Neêrland's banier stak op duin en op dijk,
Dat duinrozen vlocht door uw bruids blonde haren,
Als Spanje's geharnasten beten in 't stof,
En gij door uw Geuzen, dien schrik van de baren,
Den Spanjaard in 't Oosten, in hartader trof.
Dus vrijden de Zeeleeuwen Holland's hun bruidje,
Dat was courtoisie! En dat bruidje? . . . . . . zij stak
Vertrouwend haar hand toe, hoe wrak ook het schuitje
Soms was, waar die Zeeleeuw zijn bezem op stak.
Dus vrijden de burgers van Holland hun Schoone,
Die kooplui van d' Amstel, die zeelui der Maas;
Beziele dat voorbeeld dier eedlen hun zonen!
Mijn volk! toon uw hoffelijkheid weêr; want helaas!
Sinds gij zijt gehuwd, wilt ge langer niet hooren
Naar 't haangekraai, doch trekt met slaaprigen kreet,
Als d'uchtendzon schijnt, u de slaapmuts om de ooren,
En droomt van de bruid, voor wie vroeger gij streedt.
Mijn volk! kan het zijn, dat het lied uwer helden
Tot slaapzang u dient voor het kroost uit uw echt?
Dat gij niet, door vrijheid bezield, nieuwe velden
Ontgint, en hun vrucht in haar schatkamer legt?
Dat te onrecht de bloesems der bruidkrans voorspelden
Een zegenrijk' oogst van verlichting en recht?

Doch hetzij hij dit plan ten uitvoer brenge of niet, hij hebbe te veel achting voor de lezers van den *Gids* en hunne regten, om zijne berijmde toasten voortaan niet voor zichzelf te houden. Hij behoort tot het kritisch geslacht dergenen, wier specialiteit het is, met de eene hand Albrecht Beiling, indien er termen voor bestaan, naar het gebied der legende te verwijzen, de snoeverij van Pieter van den Broek aan het licht te brengen, den vereerders van Laurens Coster de keus te laten tusschen een herbergier en een kaarsemaker; met de andere hand Rembrand en Frans Hals, Jacques Lemaire en Maria van Reigersbergen, Hendrik Brederode en Anna van Saksen, uit de schimmewereld van fabel of traditie in het rijk der levenden terug te voeren. Dit is eerst genoeg, en niet onbestaanbaar met eene voegzame mate nationaliteitsgevoel.

Wordt uit dien hoek de groote trompet van dat gevoel gestoken, dan geeft zij een valschen klank, en doet de vaderlandsliefde verachtelijk of belagchelijk schijnen.

1870.

CHRISTINE MULLER.

Lief en Leed uit eene kleine wereld, door Christine Muller. Twee Deelen.

I

Vaak is de schrijver van een boek (roman of geschiedenis) een belangwekkender persoon dan zijne helden of heldinnen; en bijna altijd is dit het geval, als die schrijver eene schrijfster en het boek haar eersteling is. Hoe vele oefeningen heeft de arme niet moeten doorworstelen, hoe vele teleurstellingen verduren, hoe vele harde waarheden aanhooren, naar hoe vele grooter en kleiner vernederingen zich moeten schikken, eer haar *Lief en Leed*, afschaduwing van haar eigen leed en haar eigen lief, ten laatste zijne intrede maakte in de kleine wereld voor welke het bestemd was!

Voor een jongeling of jongen man is dit iets anders. Niet dat hij zijn eersteling met minder liefde aan het hart drukt; maar zijn geslacht kan er beter tegen (of is gehouden er beter tegen te kunnen) dat het pasgeboren knaapje door het publiek een aapje genoemd wordt. Voor een man is het niets, met een uitgever te onderhandelen, op een honorarium te laten afdingen, drukproeven te korrigeren, coupures te moeten maken, zich bedektelijk of zonder omwegen te kennen te hooren geven dat men voorshands stijl noch vinding heeft en alleen

uit genade aangenomen wordt. Een man, vooral een jonge man, ontsteekt om al die dingen in regtmatigen toorn, beroept zich in zijne binnenkamer op zijn genie, troost zich met dat appèl, en waadt daar buiten, vol hoop op eene betere toekomst, door het dik en dun der vulgariteit.

Maar eene vrouw, eene hollandsche vrouw! Eene vrouw met misschien niet genoeg genie of genoeg betrekkingen om geen oogenblik aan zichzelve of aan haar succès te twijfelen, maar zeker toegerust met meer talent dan noodig is om zonder schroom de minachting of de verontschuldigingen van den populairsten uitgever te mogen trotseren!

II

Advertentien in de indische dagbladen en nederlandsche tijdschriften, die het verschijnen van *Lief en Leed's* tweeden druk aankondigden, bewijzen dat Christine Muller al die ontmoedigende hindernissen gelukkig te boven gekomen is. En hoe zou zij niet? Niet alleen wordt in haar verhaal geen enkel kwetsend tooneel geschilderd, geen onvoegzame meening voorgedragen, geen ruw woord gebezigd, maar het behelst vele bladzijden die, ook te midden eener minder doodelijke windstilte als tegenwoordig in de hollandsche letteren heerscht, de aandacht des publieks zouden getrokken hebben door hunne frischheid, hunne aanschouwelijkheid, hun zuiver gevoel; bladzijden welke gepatenteerde recensenten met hoogwijze goedkeuring tot elkander doen zeggen: „*Cela promet!*", en die, aangenamer en degelijker hulde, aan de grooter schaar van minder pedante lezers en lezeressen een glimlach of een traan ontlokken.

Echter blijf ik er bij dat vooralsnog Christine Muller interessanter is dan haar boek, en dat de persoon van haar, welke zich achter dien aangenomen naam verbergt, de waarneming krachtiger prikkelt en ruimer beloont dan haar Emma of haar Bruno, haar Céline of haar Sjoerd. Voor de kennis der nederlandsche zeden, gewoonten, en denkbeelden van 1870, zal een volgend geslacht uit *Lief en Leed* meer dan één bijdrage kunnen putten; voor den tijdgenoot heeft de

kennis der kunstenares tot op dit oogenblik meer waarde dan die van het kunstwerk.

Er zijn er die, uitsluitend afgaand op inwendige gronden en aanduidingen, hun pink zouden willen verwedden dat Christine Muller, — wier waren naam zij nooit hebben hooren noemen en wier persoon zij niet tehuis zouden weten te brengen, al noemde men hun dien naam, — eene ongehuwde vrouw van tusschen de vijfentwintig en dertig jaren is, zoo weinig misdeeld van schoonheid, zoo weinig groen in de ervaringen van het vrouwelijk gemoed, dat men integendeel met de geheimen van hare eigen levensgeschiedenis een roman zou kunnen zamenstellen en zij zelve daarin eene zeer dragelijke vertooning zou maken.

Ik volgde deze konjecturaal-psychologen niet in hunne bespiegelingen, en zou dit ook dan niet doen, als de voorzigtigheid het niet verbood.

Op grond van hetgeen voorkomt op bladzijde zooveel van het eerste of tweede deel waar een rijp oordeel eene schier te juiste opmerking maakt, beweert gij dat Christine den leeftijd moet bereikt hebben waarop de hartstogten der jeugd nog wel niet gestorven of voor altijd ingedommeld zijn, maar toch reeds, gelijk gij het noemt, zich tot hun middagslaapje gezet hebben. Elders vindt gij eene bladzijde welke Christine, volgens u, met haar levendig gevoel voor het belagchelijke en haar natuurlijken afkeer van het onbetamelijke, niet geschreven zou hebben, zoo zij eene gehuwde vrouw was; waaruit uwe logica de gevolgtrekking afleidt, dat zij het prilst der jeugd voorbij en tegelijk nog een jong meisje is.

Elders ontmoet gij eene zoo onbaatzuchtige hulde aan de voorregten der vrouwelijke schoonheid, dat de persoon, welke haar brengt, u toeschijnt daarvan niet verstoken te kunnen zijn, en zij het vermogen dier tooverroede weleer bij ondervinding moet gekend hebben. Als vrouwen zonder schoonheid romans schrijven, redeneert gij, stellen zij die gave des hemels steeds als een bedriegelijk masker voor, en vertoonen u de harde pit in de blozende kers.

Op nog andere plaatsen vindt gij eene aanwijzing van Christine's maatschappelijken rang, en meent, daar zij te beschaafd

is om uit de volksklasse voortgekomen te zijn, en zij nu en dan met weinig sympathie over de groote wereld spreekt, het bewijs te kunnen leveren dat hare bakermat gespreid werd in het breede tusschenvak, hetwelk zij, die zelf daartoe behooren, met meer deftigheid dan bescheidenheid de kern der natie noemen.

Doch is het niet reeds honderd malen gebeurd dat telgen der aristokratie zich in een burgerkring het meest op hun gemak gevoelden? en evenzoo, in onze democratische eeuw, dat uit de minst ontwikkelde standen der maatschappij karakters zijn opgestaan met zoo veel wilskracht, dat zij trots alle bezwaren de verstandelijke beschaving van een hoogeren stand geëvenaard en, meer dan dat, overtroffen hebben?

Gij maakt van Christine eene rijpe jonge dame, eene oude vrijster bijna; doch is het u onbekend dat het gemoedsleven niet bij jaren van drie honderd vijf en zestig dagen geteld wordt, en met name een gevoelig vrouwehart in één slapeloozen nacht de wrange ervaringen van een half menscheleven kan opdoen?

Opdat uwe scherpzinnigheid uwe beleefdheid niet in verdenking brengen zou, tooit gij Christine met de wapenrusting der cyprische godin; doch zoo gij zelf, die een open oog beweert te hebben voor de harmonische evenredigheden van Apollo en de zware spieren van Herkules, op ver na geen Adonis zijt, waarom zou in het ligchaam van een misdeeld meisje niet eene ziel schuilen, groot en edel genoeg om de bevalligheid van meer bevoorregte zusters met ingenomenheid te schilderen?

Bij al uwe gevolgtrekkingen gaat gij van de onderstelling uit dat Christine, oud of jong, mooi of leelijk, in elk geval eene vrouw, eene dame is. Doch hoe, als de grond uwer hypothesen u ontzonk? als Christine's kunst u gefopt had? als de jonge vrouw uit de middenklasse, wier geboorte-akte gij zoo zorgvuldig ligttet, bij nader kennismaking een lid van uw eigen geslacht bleek te zijn?

III

Buitensporig is het aannemen dier laatste mogelijkheid niet. Zoo eene beroemde engelsche schrijfster onzer dagen, zich

achter een manlijk pseudoniem verschuilend, door de grootmeesters der fransche en britsche kritiek, op grond der deugdelijkste inwendige bewijzen, gehouden is kunnen worden voor een anglikaansch geestelijke, gekleed in eene lange zwarte sluitjas en gewapend met eene goudgekopte rotting bij grijzende lokken onder een breedgeranden hoed, — waarom zou, omgekeerd, Christine dan niet het vrouwelijk masker van een ondeugenden Christiaan zijn? . . . .

Doch laten wij dit aan zijne plaats. Christine Muller, die ik aanneem eene vrouw te zijn, is in elk geval eene subjektieve schrijfster, die, zonder regtstreeks te moraliseren of te theologiseren, zonder hare levensbeschouwing aan iemand op te dringen, daarvan nogtans voor niemand een geheim maakt.

Als zij aan het slot van haar verhaal de jonge en zwaar beproefde heldin, met een gelaat waaruit zielevrede en geluk straalt, laat zeggen tot haar man, naar wien zij de betraande oogen opslaat: „Sjoerd, ik weet het nu, God maakt zijne schepselen gelukkig, maar langs Zijn weg en niet langs den onzen!" — dan drukt zij tevens in die woorden, gelijk gestaafd wordt door een aan de elegien van Alfred de Musset ontleend motto tegenover den titel, [1] hare eigen overtuiging uit.

„Gelukkig, niet langs onzen weg, maar langs den Zijnen," — ziedaar ongetwijfeld eene regt vrouwelijke theodicee. Dat zij niet stevig in elkander zit, behoeft naauwlijks te worden aangewezen. Wat de schrijfster eigenlijk zeggen, en door de lotgevallen harer heldin aanschouwelijk voorstellen wil, is dat

---

[1] Het zijn de volgende regels uit *la Nuit d'Octobre*, waar de Muze tot den ontroostbaren Dichter zegt:

„Le coup dont tu te plains t'a préservé peut-être,
„Enfant; car c'est par là que ton cœur s'est ouvert.
„L'homme est un apprenti, la douleur est son maître,
„Et nul ne se connait tant qu'il n'a pas souffert.
„C'est une dure loi, mais une loi suprême,
„Vieille comme le monde et la fatalité,
„Qu'il nous faut du malheur recevoir le baptême,
„Et qu'à ce triste prix, tout doit être acheté.
„Les moissons pour mûrir ont besoin de rosée,
„Pour vivre et pour sentir, l'homme a besoin de pleurs;
„La joie a pour symbole une plante brisée,
„Humide encore de pluie et couverte de fleurs."

de onuitputtelijke schat van vergoedingen, welke in den loop der dingen besloten ligt, den niet ongezeglijken mensch, als hij de idealen zijner jeugd heeft zien vernietigen, vaak naderhand daarvoor een surrogaat verstrekt. Een weduwnaar Sjoerd, in de plaats van een jongen en schoonen Bruno.

Als beweerd wordt dat Emy's oogen „met tranen gevuld waren, en haar gelaat te zelfder tijd volkomen vrede *en geluk* teekende", dan gevoelt elk dat aan de volkomenheid van dien zegen toch iets moet ontbroken hebben. Zelfs heeft men moeite het vermoeden te weren, dat de woorden „en geluk" eerst op de drukproef zijn ingevoegd, opdat de bleeke roos van den zielevrede niet schijnen zou de eenige bloem te zijn welke op den bodem der menschelijke beproevingen wast. Over het te-kort werpt de schrijfster den alles bedekkenden liefdemantel van het godsdienstig geloof, en paait zich met de gedachte, neen roemt in de voorstelling, dat het beste te ontberen en met op één na het beste zich te vreden te leeren stellen, eigenlijk het fijne van het menschelijk leven is.

Zelfbedrog! roept de wijze uit; eigenwillige mystifikatie! Doch kan hetgeen hij Christine daarvoor in de plaats zou willen geven, beter dan hare zinsbegoocheling, den toets van een naauwlettend onderzoek doorstaan? En zoo zijne analyse dienstiger bleek voor een man, volgt daaruit dat hare synthese niet passender kan zijn voor eene vrouw? Dit zou eene willekeurige gevolgtrekking zijn. Overigens hebben wij er genoeg aan dat de schrijfster van *Lief en Leed*, met al haar gezond verstand en haar aangeboren rationalisme, toch in den grond der zaak, blijkens hare mystieke antithese der beide wegen, een zuivere type is van haar geslacht.

IV

Ik weet niet in hoever sommige hollandsche schrijfsters het als eene voorwaarde van succès en een onderdeel van hare roeping beschouwen, tevens zedemeesteressen te zijn.

Zeker ware het onbillijk, recensenten die omtrent de zuiverheid dier ingeving achterdocht koesteren, reeds daarom niet ontvankelijk te verklaren. Het papier is zoo geduldig, de even-

mensch door tusschenkomst der typografie zoo spoedig teregt gezet, de kleur zoo *bien portée*, de gelegenheid zoo verleidelijk, het vleesch zoo zwak!

Doch van Christine moet ik zeggen dat hare moederlijke vermaningen nogal ontzag inboezemen, en zij uit de volle borst schijnen te komen. „Den innerlijken vrede niet kennende, die een kinderlijk vertrouwen op God en zijne wijsheid tot oorsprong heeft en waarbij het droevigst hart nog een glimlach vinden kan, zou men verwacht hebben Emy [in het eerste half jaar na Bruno's vertrek] stil en teruggetrokken te vinden, onverschillig omtrent alles wat niet hare eigene belangen betrof, en in dat egoïsme had men de kenteekenen harer liefde meenen te vinden; maar het warme, hoopvolle, versterkende gevoel, dat werkelijk in haar leefde, dat haar dankbaar en tevreden voor het tegenwoordige maakte en de toekomst in een rozenroode wolk hulde, waarvan het schijnsel zich afspiegelde in haar opgeruimd gelaat, zulk eene liefde begrijpen maar weinig menschen, begreep men ook in Emy's omgeving niet...." Wie halverwege het verhaal (II, 52) die lange zinsnede ten einde heeft gebragt, begint met eens adem te halen en legt dan het boek een oogenblik neder. Het is eene zinsnede van stavast, dit is zeker, en een bedeesd man ziet met schichtigen eerbied op naar de vrouw, in staat met één pennestreek zoo vele en zulke gewigtige zaken voor goed in orde te brengen.

Doch die opmerking betreft alleen den vorm. In den grond der zaak meent Christine het goed. Het is geen geestelijke hoogmoed die haar zichzelve, en nog enkele uitverkorenen, omtrent zekere verheven soort van liefde een inzigt doet toeschrijven, waar het gros der mannen en vrouwen niet bij kunnen. Het exceptioneel warm, hoopvol, en versterkend gevoel, dat zij beschrijft, is niet zoo zeer de schildering van een staat van zedelijke volkomenheid dien zij zelve reeds bereikt heeft, als van een ideaal waarnaar ook zij, evenals hare heldin, de handen uitstrekt. De gedachte bleef vrouwelijk; alleen de inkleeding was een weinig bazig.

Zie hier iets wat beiden naar vorm en inhoud Christine tot eer verstrekt, en even fijn gevoeld als welsprekend uitgedrukt

is. Het is eene opmerking naar aanleiding van hetgeen voorviel tusschen Emy en Bruno, die, als kinderen zamen opgegroeid, na eene lange scheiding elkander terug hadden gezien en voor elkander eene vurige liefde waren gaan koesteren:

„Het was gekomen, zooals het te voorzien was dat het komen zou, zooals het komen moest. Het gevoel, dat in de kinderjaren was begonnen, had nu met den rijperen leeftijd en de meerdere vatbaarheid voor indrukken van twee warme jonge harten, op nieuw wortel geschoten en groeide thans met dagelijks toenemende kracht tot den eeuwigen wonderboom op, die slechts eenmaal bloeit in elk menschenleven, eenmaal het oog verblindt met zijne ongeëvenaarde geur en pracht ..... en, bloeijende of verwelkt, zijn veredelenden invloed gelden doet door het geheele leven tot den laatsten levensdag" (I, 104).

Zoo die gedachte door Christine nageschreven is uit een boek, dan is zij goed nageschreven. Maar ik geloof niet dat zij nageschreven is. Daartoe is zij te personeel en, in hare schoonheid, te eenzijdig. Het gaat niet aan, het groeijen van den eeuwigen wonderboom te beperken tot twee minnende harten. Ook de wetenschap, het talent, het genie, is zulk een boom voor al degenen, weinigen of velen, in wier hof hij geplant werd. Ook van den welbesteden rijkdom kan men voor een deel hetzelfde zeggen.

Doch zoo Christine, door het opnemen van dit alles binnen haar horizont, blijk gegeven zou hebben van meer menschekennis; haarzelve (en dit is geen mindere winst) kent men beter uit de grenzen waarin zij zich opsloot. Hare stelling van het slechts éénmaal bloeijend gewas is onvereenigbaar met hare leer van het pijnstillend surrogaat, als een anderen en hoogeren vorm van geluk; doch ook dit is eene bijzaak. Men moge haar hoogachten, omdat zij zich zoo berustend leerde nederleggen bij eene willekeurige levensbeschouwing; haar liefhebben doet men alleen, in zoo ver het haar eenige moeite schijnt gekost te hebben van andere gevoelens, minder schoolsch, meer uit het leven, ten slotte afstand te doen.

En nu volgt de bladzijde welke meer dan één andere in den loop des verhaals Christine belangwekkend maakt.

Haren held Bruno heeft eene ramp getroffen, die mis-

schien voor altijd, maar stellig voor eene lange reeks jaren, scheiding maakt tusschen hem en Emy. Hij moet voort, de zee over, naar Amerika: en Emy, die weet dat hij uit eerbied voor hare vrijheid hunne verloving als ongeschied aanmerken en zonder afscheid nemen zou willen vertrekken, Emy komt met terzijdestelling van menschevrees en preutschheid, alleen gehoor gevend aan het gevoel hetwelk menig jong meisje vast doet gelooven dat sommige jonge mannen het onmogelijk hier beneden zonder haar tot een goed einde kunnen brengen, Bruno de verzekering geven dat zij, wat ook gebeure, nimmer een anderen man hare hand, laat staan haar hart zal schenken. (Dat zij dit naderhand nogtans deed was het gevolg eener noodlottige dwaling, bewerkt door de misdadige tusschenkomst van derden):

„Eene laatste innige omhelzing, en zonder verder een woord te uiten, scheidden zij, tranen in de oogen, maar de jonge harten vol hoop en moed, zoo als alleen de jeugd gevoelen kan, met haar argeloos vertrouwen op de toekomst en het geluk, dat geluk, dat op dien leeftijd ieder als zijn volgens regt en billijkheid toekomend eigendom beschouwt, dat ons, ja, voor een oogenblik verlaten kan, maar in de onbestemde toekomst toch eenmaal terugkeeren zal, terugkeeren moet.

„En heet dan, wat eenmaal toekomst was, alweder verleden, en heeft dit het geluk, het volmaakte geluk, waarvan wij droomden, nog niet gebragt; heeft het arme hart zoo dikwijls wrange vruchten geplukt van de zooveel belovende voorjaarsbloesems; heeft het hier eene blijde hoop in rook zien vervliegen, en daar een met zooveel zorg gebouwd luchtkasteel ineen zien storten, en ligt het geluk nog altijd aan den onbereikbaar verren horizont, — dan eerst, als zoo vele illusies zijn begraven, begrijpt het wat het vroeger niet begrijpen kon, niet begrijpen wilde, — dat het volkomen geluk de laatste der illusies is, die ons ontvallen moeten.

„En toch zagen wij dat geluk, dat wij zochten, boven zoo vele woningen zweven, waar wij wisten dat verlangende harten het zaten af te wachten, en wij weten dan zóó goed, waarom het daar zijn intrek niet nam, waarom het daar niet nestelen kon in die ontevreden harten, tusschen twist en

onmin, bij hoogmoed en verlagende hartstogten. Maar of de gedachte wel ooit bij ons opkwam, of de engel des geluks ook ons heeft voorbijgezweefd? of hij welligt voorbijging omdat ook ons gemoed hem geene woning bieden kon, dewijl het geen vrede had met zich zelf en een wanklank van zich gaf, die de harmonie van het geluk verstoorde en tot ons belette door te dringen? Maar eer wij dat inzien, kijken wij angstig zoekend rond naar den gelukkigen sterveling, die het voor ons onbereikbare goed in bezit heeft... En wij zoeken en zoeken en vinden het nergens; daar waar wij dachten dat het zetelde, was het schijn; daar waar wij het met eigen oogen meenden te zien, was het voorbijgaand of begoocheling. Dan zien onze oogen, die verblind waren; maar onze ziel is bedroefd en onze jeugd is voorbij!..."

V

Zal men op grond dier dichterlijke bladzijde Christine Muller de hollandsche Louise Siefert noemen, de tweelingzuster der dichteres van Lyon, wier *Rayons Perdus* slechts eenige maanden vroeger het licht zagen dan *Lief en Leed*, en door hunne snelle vermaardheid krachtige afleiding schonken aan een groot verdriet?

Zulke vergelijkingen hebben altijd iets dat haar of hem die er het voorwerp van is, verlegen maakt. En hoe zal men bovendien een uit het hollandsch leven gegrepen roman, wiens doorgaande toon die der opgeruimdheid is, wiens knoop in een getemperd optimisme zijne oplossing vindt, waar slechts hier en daar een weemoedige achtergrond doorschemert, of een gesmoorde zucht de effen wateren der alledaagschheid rimpelt, voegzaam in één adem met een bundel elegien noemen, in wier donkeren stroom zich louter treurwilgen en cypressen spiegelen? Hoe zonder onbillijkheid het kunsteloos proza van een lang vertelsel, welks stijl niet meer studie verraadt dan van eene gemiddelde korrektie geëischt wordt, naast de gegraveerde strofen eener dichteres leggen, die bij de beste meesters van een groot volk ijverig school ging? Louise Siefert heeft, alvorens op te treden voor het publiek, van hare binnenkamer

een Conservatoire gemaakt, en in de eenzaamheid hooger onderwijs ontvangen in de poëzie. De studeerkamer van Christine Muller is eene huiskamer gebleven, en zij schreef haar roman tusschen een korfje met verstelgoed en de verspreide leerboekjes van jongere broeders en zusters.

Dit verschil van omgeving en voorbereiding zal in het begin eener letterkundige carrière steeds een merkbaren invloed uitoefenen; het nadeel geheel en al aan de zijde der huiselijke beslommeringen zijn Wie aan Christine's talent regt wil laten wedervaren, moet niet vragen of zij niet in veel te kort schoot, maar of het niet van eene ernstige roeping en eene groote mate van geestkracht getuigt, te midden van zulke ongunstige omstandigheden als die, in welke zij den lezer herhaaldelijk een blik gunt, een zuiver gevoel bewaard en een onafhankelijk oordeel veroverd te hebben? Moed en gevoel, die twee sieraden der zooeven uitgeschreven bladzijde, stellen schadeloos voor vele tekortkomingen. Waar zij in het geschrift eener vrouw ontbreken, had zij het even goed ongeschreven kunnen laten. Waar zij worden aangetroffen, drukken zij op het geheel een stempel die geen schrijver van het andere geslacht immer zal kunnen namaken.

En wat hebben van Christine al die hollandsche heeren gezegd, welke het tegenwoordig zoo druk hebben over de roeping der vrouw; deze schier met geweld wenschen op te heffen tot de duizelingwekkende hoogte van ontwikkeling waartoe zij zelf het bragten; en door hunne vertoogen het vermoeden wekken dat op dit oogenblik in Holland naar vrouwen van eene eenigszins toonbare beschaving met lantaarnen gezocht moet worden?

Naar het schijnt, bewaarden zij daaromtrent met opzet het stilzwijgen, onzeker of zij Christine al dan niet als een na te volgen model zouden voorstellen. Veel was er dat daartoe drong: hare veelzijdige kundigheden, haar helder inzigt in de zamenstelling der maatschappij, hare onvermoeide vlijt in het woekeren met aangeboren gaven. Doch legden zij, aan den anderen kant, op al dit goede te veel nadruk, zou het dan niet in het oog springen dat ook vóór en zonder hen in Holland, en nog kort geleden, zich uitnemende vrouwen gevormd hadden?

Misschien hebben die overwegingen schade gedaan aan Christine's succès in den kring der meest ontwikkelden, en heeft zij buiten hare schuld moeten boeten voor het misdrijf, eene streep te zijn door eene van te voren vastgestelde rekening. Die teleurstelling kan echter uit den aard der zaak niet lang duren, en ongetwijfeld zal Christine bij eene volgende gelegenheid hare schade meer dan inhalen.

1870.

H. J. SCHIMMEL.

Het gezin van Baas van Ommeren. (Voor dertig jaren), door H. J. Schimmel. Twee Deelen.

I

Indien de „burgerlijke roman” nog uitgevonden moest worden, — doch sedert honderd jaren is dit overbodig, — dan zou men hem op de volgende wijze kunnen omschrijven: In tegenstelling met den middeneeuwschen ridderroman, en in onderscheiding van den historischen roman van den nieuweren tijd, omvat de burgerlijke, die een onderdeel is van den socialen, al de voornaamste uitingen van het leven van den derden stand, anders gezegd de bourgeoisie; onder dit voorbehoud, dat de derde stand daarin opgevat wordt, eenerzijds als de zegevierende plaatsvervanger van het *ancien régime*, aan den anderen kant als de onzigtbare standaard van ontwikkeling waartoe de misdeelde volksklasse zich heeft op te heffen. In één woord, de burgerlijke roman is de roman van de dusgenaamde kern der natie.

Men gevoelt onder het lezen dier definitie dat het hier niet om eene scherpe grenslijn of eene krachtige tegenstelling van kleuren, maar alleen om eene schakering te doen is. De heerschappij der bourgeoisie is zoo zeer het kenmerk van den tijd waarin wij leven, dat niemand heden een roman kan schrijven,

zonder daarvan willens of zijns ondanks den invloed te ondergaan. Van scheiding of afzondering kan geen spraak zijn; hoogstens van eene min of meer levendige reaktie in de eene of de andere rigting, de socialistische of de aristokratische.

Byron, Heine, Musset, kunnen als geschikte vertegenwoordigers worden aangemerkt eener terugwerking in aristokratischen zin. Die schrijvers hebben nooit sympathie aan den dag gelegd voor den derden stand; doch tevens hebben zij, als er gekozen moest worden tusschen het socialisme en het oude régime, zich steeds voor het laatste verklaard.

George Sand, daarentegen, Alexander Dumas, vader en zoon, Eugène Sue, Victor Hugo, en ook Lamartine na 1848, behooren tot de socialistische schakering; in zoo ver men bij hen, naast een gelijk gevoel van vervreemding ten aanzien der bourgeoisie, eene doorgaande neiging opmerkt om de beslissing der nieuwere maatschappelijke vraagstukken bij de eigenlijk gezegde volksklasse te zoeken.

Aangenomen dat Engeland als het vaderland van den burgerlijken roman moet beschouwd worden, dan komt men tot de volgende klassifikatie: Richardson werd, na de door Walter Scott bezorgde afleiding, opgevolgd door Bulwer, Thackeray, Charlotte Brontë, Miss Mulock, en de schaar begaafde engelsche vrouwen, wier namen men op het omslag van elk nummer der Tauchnitz-Edition vermeld vindt. De traditie van Fielding, die tegen Richardson in verzet kwam, is gedeeltelijk voortgezet door Dickens, hoewel de laatste voor een ander gedeelte bij Victor Hugo en Eugène Sue behoort. Hetzelfde geldt van George Eliot, en in nog sterker mate van Charles Kingsley. Echter komt bij geen dier engelsche schrijvers en schrijfsters het reagerende element sterk uit, vooral het socialistische niet. Als men Byron uitzondert, wortelt de geheele engelsche bellettrie van den nieuweren tijd in den bodem van hetgeen de Engelschen zelf *respectability* noemen; en die eigenschap is zoo na verwant aan hetgeen wij Hollanders onder burgerlijk verstaan, dat men er als van zelf toe komt den engelschen roman als den type van den burgerlijken aan te merken.

II

Aan het nieuwe boek van den heer Schimmel zouden deze opmerkingen slechts half besteed zijn zoo men het *Gezin van Baas van Ommeren* enkel naar zijne innerlijke waarde te beoordeelen had. Innerlijke waarde zal men in dit verhaal vruchteloos zoeken. Het zijn twee volgeschreven boekdeelen, welke voor den roem des auteurs bijna even goed ongeschreven hadden kunnen blijven, daar zij noch zijnerzijds van voortgaande ontwikkeling getuigen, noch met den besten wil iets tot verhooging van het levensgenot des lezers kunnen bijdragen.

Te veel aandacht aan zulke boeken te wijden, zou den goeden smaak slechts nog verder van het spoor brengen. Zoo er echter lezers gevonden worden die, als al het andere bij hunne lektuur hun ontvalt, zich weten te vergenoegen met het scherpen van een eigen oordeel, dan zullen zij zoomin deze lotgevallen van baas Van Ommeren en de zijnen, als zoo menig ander verhaal van die soort, onvoldaan uit de handen leggen.

Reeds voor zoover deze roman naar de bedoeling des schrijvers nederlandsche toestanden van dertig jaren geleden wil schilderen, behoort hij in de aangeduide burgerlijke klasse, en heeft hij zelfs meer aanspraak daarin opgenomen te worden dan volstrekt noodig is.

Aan het slot van het 13de Hoofdstuk, eerste deel, brengt de heer Schimmel ons met zijn eigen woorden op de gedachte dat zijn doel geweest is, zoo niet opzettelijk, dan toch ter loops, den strijd van twee maatschappelijke standen in beeld te brengen en den opkomenden daarbij te laten zegevieren over den aftredenden; den lageren over den hoogeren.

Het is, waar hij, na de tamelijk onbeduidende gesprekken te hebben medegedeeld welke ten jare 1839 aan een somptueusen maaltijd op het buitenverblijf van zekeren jonkheer Meester Henrick Reaal van Spaarnwou gevoerd werden, zijn oordeel over dit gebeuzel, waarbij de binnenlandsche politiek van den dag — de politiek van koning Willem I's tweede periode, — eene hoofdrol vervulde, aldus zamenvat:

„Wie de verschillende gesprekken als onzijdige had mogen

aanhooren, zou niet alleen het gehalte der verkondigde meeningen en gevelde vonnissen niet hoog hebben aangeslagen, maar tevens verrast zijn geworden door de waarlijk babylonische spraakverwarring, die er mede gepaard ging. Geaffekteerd, zelfs gebroken hollandsch, zwitsersch-fransch en engelsch met een zeer verdachten tongval werd door elkaâr gehutst. Had die onzigtbare hoorder tot de jongeren van dagen en de deftige *bourgeoisie* behoord, hij zou voor de toekomst van zijn vaderland hebben gevreesd. Of neen: hij zou veeleer het bewustzijn van eigen kracht hebben voelen toenemen en de overtuiging bevestigen, dat het zwaartepunt van het gezag zich eerlang zou moeten verplaatsen. De onvruchtbare kritiek van Mr. Ilp, die op het gister steunde of eigenlijk eer een bloote negatie was en wel afbreken maar niet opbouwen kon, — een geslacht, dat ten onzent nog in het geheel niet uitgestorven is, — de tradities der oude regerings-families, hier in velerlei schakering aanwezig, zouden de ontwikkeling der nieuwe toestanden juist verhaasten. De aristokratie was veroordeeld den heerschersstaf aan de bourgeoisie over te geven en mogt zich zelfs niet vleijen met een traan van sympathie bij haar nederlaag."

Bij meer kunst van zamenstelling en bij een grondiger onderzoek der menschelijke natuur, dan de heer Schimmel aan dit boek te kosten heeft gelegd, zou hij middel hebben gevonden te doen uitkomen hoe die wisseling van standen in de maatschappij, waarvan hij spreekt, dat overgeven van den heerschersstaf door den eenen aan den anderen, toch eigenlijk slechts schijn is en alleen de groote schare zich daaraan vergapen kan.

Zij die uitmaken hetgeen men als eene versleten en schier verachtelijke aristokratie beschrijft, zijn *les satisfaits de la veille;* de anderen, die men als krachtige en levenslustige erfgenamen dier verwijfden voorstelt, vormen de klasse der *satisfaits du lendemain.* De laatsten streven niet naar iets nieuws of iets beters, maar wenschen slechts voor zich de plaatsen te veroveren, welke zij beweren dat de eersten zich onwaardig hebben gemaakt.

Dit verschijnsel, hetwelk men eeuw aan eeuw heeft kunnen waarnemen, wortelt in den menschelijken aard, in het streven

naar bezit en genot, hetwelk daaraan eigen is, maar vertoont geen trekken waardoor het eene tijdperk der geschiedenis zich kenmerkend van het andere onderscheidt. Elke nieuwe dertig jaren later bieden in dit opzigt hetzelfde schouwspel aan als elke dertig jaren vroeger, en niet het afwisselende dier vertooning maakt het waardig voorwerp der studie van den historischen romanschrijver uit, maar het blijvende en telkens terugkeerende.

Door de zaken zoo voor te stellen als de heer Schimmel doet, en den lezer aan eene definitieve overwinning van den nieuwen heerscher over den ouden te doen gelooven, verzaakt men ter wille van eigen koterie het breede en algemeene standpunt der menschelijkheid, welks bodem de eenige is waarin de kunst tieren wil.

III

Doch die maaltijd op Spaarnwou, ik herhaal het, is slechts een incident, bestemd om de lokale kleur, die over het geheel bleek genoeg is, ditmaal sterker te doen spreken.

De eigenlijke geschiedenis van het gezin van Baas van Ommeren komt op het volgende neder. De vader, die vroeger bloemkweeker en bollehandelaar voor eigen rekening was, maakte bankroet en moest, ten einde in het onderhoud van vrouw en kinderen te voorzien, tuinmansbaas worden op eene heerebuitenplaats.

Dit werkte nadeelig op zijn karakter en deed hem, half uit schaamte, half uit verslagenheid, tegenover zijn meester eene onderdanige, bijna slaafsche houding aannemen: blind gehoorzamen, ook aan onredelijke bevelen; nooit tegenspreken; zwijgend allerlei uitbarstingen van slecht humeur verdragen; met den hoed in de hand zich de vernederendste dingen laten zeggen.

De moeder en de dochter eerbiedigden het zieleleed, waaronder de vader gebukt ging; doch de zoon, onafhankelijk van aard en eerzuchtig, kwam er tegen op. Hij verachtte in zijn binnenste den ouden man, en wilde niet voor tuinmansknecht, maar voor eene administratieve betrekking worden opgeleid, zoo mogelijk voor notaris.

Bovendien had de drieëntwintigjarige Kornelis het oog laten vallen op de dochter van een rijk zaakwaarnemer, die een volleerde schurk was, maar dien hij, Kornelis, voor een eerlijk man hield; zoodat hij het als een voorregt beschouwde, door hem als klerk in dienst genomen te worden.

Nu beginnen de rampen en beproevingen, en daarmede de zedelijke vorming van het gezin der Van Ommerens. Klara, de eenige dochter, een buitengemeen schoon en daarbij hoogst onschuldig meisje, wordt door Jonkheer Reaal bijna van hare eer beroofd; hetgeen ten gevolge heeft dat haar vader zich uit zijne onderdanigheid opheft en de dienst verlaat van een edelman, wien zelfs de dochters vàn zijne eigen onderhoorigen en huisgenooten niet heilig zijn.

Eene vermogende burgervrouw van jaren, eigenares van eene welvarende bleekerij, helpt hem aan eenig geld, en baas Van Ommeren ziet zich huurder van een huisje met een lap grond, waarop hij voortaan groenten teelt.

Klara, die zich eerst bijna nergens durfde vertoonen, wordt na niet langen tijd de vrouw van een braaf en oppassend burgerzoon, die in weerwil van het voorgevallene nooit aan hare deugd getwijfeld heeft.

Haar broeder Kornelis koestert wraakzuchtige plannen ten aanzien van Jonkheer Reaal, die zijne zuster van haar goeden naam beroofde. Jonkheer Reaal wordt door eene geheimzinnige hand doodgeschoten en Kornelis voor den moordenaar gehouden. Te zelfder tijd wikkelt de aanstaande schoonvader van Kornelis dezen in eene strafbare spekulatie; waarvan het gevolg is dat men Kornelis komt arresteren, als opligter eener kredietbank voor de som von *f* 30,000. Verpletterd door de valsche beschuldiging neemt Kornelis, voortgeholpen door zijne geliefde, die Lize heet en, hoewel het bedorven kind van een gewetenloos vader, echter een voortreffelijk meisje is, de vlugt.

Na eenig omzwerven in Belgie en Frankrijk treedt hij in dienst bij het Légion des Étrangers en wordt in den tijd van zes of zeven jaren majoor bij dat korps en ridder van het Legioen van Eer.

De strenge krijgstucht heeft een gunstigen invloed op de vorming van Kornelis' karakter. Hij leert gehoorzamen, en

begint in te zien dat hij zijn vader indertijd verkeerd beoordeeld heeft.

Onder het fransche leger in Algerie breekt eene cholera-epidemie uit; Kornelis wordt aangetast, maar doorstaat den schok; gedeeltelijk doordat de gedachte aan Lize hem steeds voor uitspattingen heeft behoed en zijne konstitutie dien ten gevolge krachtig gebleven is.

In het eind, nadat Lize's vader krankzinnig geworden en onder kuratele gesteld is, Lize de geroofde *f* 30,000 aan de kredietbank terugbetaald heeft, eene erfenis Lize schadeloos is komen stellen voor hare edelmoedige offers, zij haar intrek bij de ouders van Kornelis genomen heeft, de positie van dit waardig echtpaar aanmerkelijk door haar verbeterd is, en zij altegader eene poos in den waan verkeerd hebben dat Kornelis aan de cholera is gestorven, keert de denkbeeldige doode gezond in het vaderland terug, maakt na vele voorzorgen zich bekend aan ouders, zuster, en verloofde, wordt gezuiverd van het vermoeden als zou hij de moordenaar van Jonkheer Reaal zijn, en treedt met Lize in het huwlijk.

IV

Hoewel dit vlugtig overzigt het vermoeden kan wekken dat de auteur zich minder ten doel gesteld heeft een burgerlijken roman, dan eene satire op dat genre te schrijven, zou men hem onregt doen door aan zijn ernst te twijfelen.

Volgens hem is werkelijk, dertig jaren geleden, de maatschappij in Nederland zamengesteld geweest gelijk hij dat voorstelt. Bij de hoogere standen eene mate van verstandelijke en zedelijke ontwikkeling als die van Jonkheer Reaal, die de dochter van zijn tuinbaas verleidde en wiens vrouw zich uit ergernis over de minnarijen van haar echtgenoot in de armen der steile regtzinnigheid en der medische fakulteit wierp. Bij de eigenlijk gezegde volksklasse een verdierlijking als die van zekeren Hein, strooper van beroep en de ware moordenaar van Jonkheer Reaal; en als die van zekere Griet, moeder van een half dozijn vieze en verwaarloosde kinderen, Hein's echtvriendin, wier laatste ziekte eene indigestie was, welke zij zich aan de

klieken van het spaarnwoudsche gastmaal at. Daartusschen het gezin van baas Van Ommeren, in welks schoot het worstelen met den tegenspoed, als door de kracht eener natuurwet, tot zedelijke en stoffelijke welvaart leidt.

In den persoon van Jonkheer Reaal spant de aristokratie tegen dit huisgezin zamen; in den persoon van Lize's vader, den zaakwaarnemer Stufken, dreigt het in eigen boezem gekompromitteerd te worden; in den persoon van Hein, den strooper, staat de volksklasse er tegen op en laat er jaren lang de snoodste verdenking op rusten. Doch Hein wordt ten laatste tot bekentenis gedwongen, Stufken vegeteert in een krankzinnigegesticht, Jonkheer Reaal bekomt een kogel in het achterhoofd, — en naarmate die struikelblokken allengs uit den weg geruimd worden, gaat het den Van Ommerens meer voor den wind. De oude lui krijgen een eigen optrekje, Klara een man, Lize eene erfenis, Kornelis eene dekoratie en de majoorsepauletten, — alles tot regtvaardiging van het godsbestuur, en als blootlegging van de grondslagen op welke de zedelijke wereldorde rust.

Reeds zeide ik dat voor het tegenwoordig geslacht een verhaal als dit, uit het oogpunt der kunst beschouwd, geen waarde bezit. Doch zoo de nakomelingschap weetgierig is, en zij in het wezen van ons denken en gevoelen wenscht door te dringen, dan zullen dergelijke bijdragen niet door haar versmaad worden. Zij geven haar, bij gebrek aan beter, den maatstaf onzer bekrompenheid in handen.

1870.

J. J. CREMER.

TWEEDE ARTIKEL.

Dokter Helmond en zijn Vrouw, door J. J. Cremer. Twee deelen.

I

Is het opzet of toeval, dat de heldin van dezen roman den naam van Eva draagt? van ons aller moeder, die ons aller vader ten val bragt?

Er komt een gepensioneerd luitenant-generaal in voor, die nu en dan, in oogenblikken van toorn, onze Eva voor eene tweede filistijnsche Delila uitmaakt. Doch dien waardigen grijsaard kleven, in weerwil van sommige uitnemende eigenschappen, zoovele patroontasbegrippen aan, dat men lang niet in alle opzigten een veiligen gids aan hem bezit. Eene Delila? neen, dit was de vrouw van dokter Helmond niet; geen onbeschaamde of verraderlijke bedriegster, geen trouwelooze minnares. Zij was alleen eene verre bloedverwant van haar die, na zelve in de verboden vrucht gebeten te hebben, het overschot haar echtgenoot aanbood.

II

Men kan *Dokter Helmond en zijn Vrouw* beschouwen als eene

op zich zelf staande kompositie, buiten verband met vroegere soortgelijke proeven van denzelfden schrijver; en wie dit doet, zal den onzuiveren indruk ontvangen dat de heer Cremer een auteur is met banketbakkersgaven. Hij blaakt voor al wat goed en edel is, doch discht dit goede en edele in zulke zoete vormen op, doet er zoo veel suiker, zoo veel vanille, zoo veel oranjebloesemwater bij, dat het eer naar minder dan naar meer smaakt. Men zou zeggen: eene te groote portie roomtaart.

Foei, welk eene lieve vrouw is die weduwe Van Hake, met haar opgeschuurden zilveren inktkoker, zinnebeeld van hare opgeschroefde dankbaarheid! Hoe zwaar op de hand is de voorbeeldige zoon dier dame, Thomas geheeten, in wiens aderen geen druppel van het skeptisch bloed zijns apostolischen naamgenoots vloeit! Hoe oververzadigend werkt de braafheid van den ouden generaal Van Barneveld, met zijne uitgespatiede zedelessen in de kerkekamer, met zijne tooneelmatige vloekspreuken op het ziekbed! Neem weg, al dat geraffineerd, neem weg! Men zou er de deugd door leeren tegen-eten.

En dan die buitensporigheden eener niet of kwalijk gedisciplineerde verbeelding! Die natuurbeschrijvingen, zoo treffend in overeenstemming met hetgeen omgaat in het gemoed der menschen! Als een eenzame jonge vrouw in haar salon de slepende uren zit te tellen, dan mist het in de straten, en op het marktplein, dat men den damp zou kunnen snijden. Als een geruïneerd en ijlhoofdig medicus op een laten najaarsavond huis en stad ontvlugt en over de heide dwaalt, dan stormt en hagelt het dat de glazen der lantaarn, waarmede men hem loopt zoeken, er van aan stukken springen. Van de kracht der liefde gesproken, — als een jeugdig organist de huwlijksplegtigheid van een meisje, dat hij in stilte beminde, maar die de vrouw van een ander werd, met zijn koraalspel begeleidt, dan sterft hij weinige dagen later aan de gevolgen. Of van de kracht van een slecht geweten, — als een gerepatrieerd majoor van het indisch leger 's avonds op een buitencingel eene boerenbruiloft tegenkomt en de grappemaker van het gezelschap een met los kruid geladen pistool afschiet, dan schrikt de majoor zoo geweldig dat eene beroerte hem achterover storten, en in eene moddersloot het einde van zijn mis-

dadig leven vinden doet. De teergevoelige was niet meer dan even veertig jaren oud.

III

Veel gunstiger zal het oordeel luiden, als men *Dokter Helmond en zijn Vrouw* bij *Anna Rooze* of *Emma Berthold* vergelijkt. Het groote publiek stelt geen belang in de inwendige ontwikkelingsgeschiedenis eens auteurs. Door een voordeelig bekenden naam laat het zich bewegen, een nieuw boek in handen te nemen, doch daar blijft het bij. Het wil alleen genieten, en zijne kritiek lost zich op in eene betuiging van teleurstelling of van voldoening. Karig loon voor zooveel arbeid als de kunstenaar aan zijn werk besteedde!

Over de lichtzijden van dit verschijnsel, — want het heeft er, en zelfs de domste geringschatting strekt ten bewijze dat het schoone, om algemeen te worden erkend, de volmaaktheid behoort te naderen, — kan gezwegen worden. De heer Cremer is een schrijver die zich over het publiek nooit te beklagen heeft gehad; en al schijnt tot hiertoe niemand aandacht te hebben geschonken aan de zeer aanmerkelijke schrede voorwaarts, welke *Dokter Helmond en zijn Vrouw* in de lotgevallen van zijn talent vertegenwoordigen, — bij vorige gelegenheden heeft hij zoo veel lof geoogst, en zoo spoedig, dat hij zonder schade voor zijne hoogere vorming ditmaal wel een weinig wachten kan. Bovendien bestaat er voor den minderen opgang van dezen roman eene natuurlijke reden: het eerste gedeelte zag, met horten en stooten, als feuilleton van een dagblad het licht. Het verhaal scheen reeds uitgebloeid, toen de knop zich nog zetten moest.

Mogt men in onzen tijd nog van ob- en subjektief spreken, de bedoelde schrede voorwaarts kon nader aldus omschreven worden:

Terwijl Cremer tot hiertoe, in zijne schilderingen van goede en slechte menschen, de goeden te goed en de slechten te slecht voorstelde, valt er thans meer objektiviteit bij hem waar te nemen. Hij ontzegt op dit oogenblik noch aan de ondeugd het privilegie gepaard te mogen gaan met werkelijk loffelijke eigen-

schappen, noch betwist de stelling dat het vooroordeel veelal ten huize der deugd het gereedelijkst inkwartiering vindt. Een subjektief auteur is en blijft hij, verliefd van de door zijne eigen fantasie geschapen sujetten. Bij het ten tooneele voeren dier grillige beelden viert hij den teugel, nu aan huisvaderlijke verontwaardiging, dan aan de sentimentaliteit. Met dat al bestaat er een groot en voordeelig verschil tusschen dit en sommige zijner vroegere verhalen. Het lummelachtige in Adam Helmond wordt getemperd door opwellingen van manlijke flinkheid. Adam's broeder Philip is een *fanfaron de morale indépendante*, maar heeft voortreffelijke oogenblikken. Eva's aanmerkingen op het karakter van den ouden generaal zijn dikwijls juist. Hoewel de generaal-zelf ten slotte met de palm der deugd gaat strijken, en het geheele opkomend geslacht zich met eene bede om vergiffenis voor hem op de knieën werpt, geschiedt dit toch eerst nadat zijne dochter Jakoba hem om bestwil met meer dan één onwaarheid gepaaid heeft. Kortom, er is in die karakters iets van het licht en bruin, van het gemengde en tegenstrijdige, waaraan de werkelijkheid zoo rijk is, en dat ook in de kunst tot zijn regt wil komen. Sommige hoofdstukken zijn fraaijer dan al hetgeen Cremer tot hiertoe in dit genre geleverd heeft.

IV

De auteur moge het bedoeld hebben of niet, — en zoo hij het niet bedoeld heeft, des te beter, — zijne mevrouw Helmond is eene goede Eva-type.

Volgens de bijbelsche moraal, die er geen doekjes om windt, bestaat de magt van het kwade in deze wereld uit drie grondstoffen: de begeerlijkheid des vleesches, de begeerlijkheid der oogen, en de grootschheid des levens. De twee laatste ziekte-elementen waren bij Eva Helmond zoo overvloedig voorhanden, dat zij van geluk mogt spreken niet ook nog door het eerste gekweld te worden.

Geen doller of dommer bestaan dan het leven dezer jonge, schoone, talentvolle, schrandere, en ingetogen vrouw. Al vroeg, toen zij bij eene burgerlijke tante inwoonde en kweekeling eener

muziekschool was, heeft zij, de dochter van een verloopen kapitein, wiens voorvaderen nooit veel meer dan hannekemaaijers geweest waren, gedroomd van een huwlijk met een haagsch edelman, en is zij, bitter teleurgesteld, met een steek in het hart, van de muziekschool teruggekeerd in het ouderlijk huis.

Daar komt de jonge dokter Helmond zich in het stadje nederzetten, en vraagt haar ten huwlijk. Hij is neef, pleegkind, en voor de helft voorbestemd erfgenaam, van eene Excellentie: den gepensioneerden luitenant-generaal Van Barneveld, die in den omtrek eene fraaije buitenplaats bezit.

Niets geeft Eva het regt te vermoeden dat haar bruidegom een man van middelen is; doch geen drie maanden is zij met hem getrouwd, of het wordt haar in het kleine huis aan den buitencingel, met zijne kamers als pijpeladen, te eng, en zij beleest hem eene voormalige burgemeesterswoning te koopen die hij niet betalen kan.

Hij doet het, en wordt daardoor gedeeltelijk de afhangeling van een schurk. Zoo had hij reeds op den trouwdag zelf er in toegestemd, dat bij de plegtigheid in de kerk een kostbaar tapijt het eenvoudig karpet, en eene gehuurde staatsiekoets het nederig eigen rijtuig van den generaal vervangen zou.

Op eene schitterende buitenpartij, gegeven door een millionair, moet Eva, uit den mond eener onbeduidende maar aanzienlijke dame, stekelige aanmerkingen hooren over den geringen omvang der diamanten speld waarmede zij getooid is. Die speld was een geschenk van haar man, bestemd geweest haar te troosten over het plotseling afbreken eener genotvolle huwlijksreis; en zij had er zich toen ter tijd zeer gelukkig mede gevoeld. Thans wil zij niet-alleen in haar nieuwe woning, bij gelegenheid van haar aanstaanden verjaardag, een nog luisterrijker feest geven dan die buitenpartij, maar zij rekent er ook op dat haar man dien dag haar met een nieuw diamanten garnituur verrassen zal.

Hij doet het alweder. Het deftige huis, van boven tot beneden gerestaureerd en nieuw gemeubeld, is in den morgen van het feest met fijne bloemen en uitheemsche gewassen getooid; des avonds ruischt de muziek van een per spoortrein ontboden orkest door de fraai verlichte zalen; de tuin is in een vauxhall

herschapen; op Eva's borst vonkelt het juweel dat den familieschat der onbeleefde dame overschaduwen moest, en werkelijk overschaduwde.

Zoo stapelt zij de eene dwaasheid op de andere. Met welgevallen verneemt zij, hoe zich in de stad het gerucht verspreidt dat dokter Helmond alleen voor zijn genoegen praktizeert, en fortuin genoeg heeft om van zijn geld te leven. Die onzinnige waan kost hem de helft zijner beste patienten.

Door een intrigant laat Eva zich diets maken dat zij eene geboren gravin, en haar vader de naneef is van een oud adellijk geslacht dat in den hervormingstijd uit Noord-Brabant naar Hannover of Westfalen uitweek. Ten einde in het bezit te geraken van de op die zaak betrekking hebbende valsche papieren getroost zij zich allerlei deels belagchelijke deels vernederende konferentien, en eindigt met zich bijna te kompromitteren.

Wat het ergste is, door haar man tot medepligtige te maken van hare ijdelheid en hare spilzucht, vervreemdt zij van hem het hart van den braven en rijken pleegvader, die de weldoener zijner jeugd geweest is en van wiens testament zijne toekomst afhangt. Terwijl de oude generaal niets zoo zeer haat als Eva's twee voorname gebreken, en hij eene soort van wijsgeerige levensbeschouwing predikt van welke zuinigheid en arbeid de spil vormen, kwetst zij hem onophoudelijk in al zijne lievelingsdenkbeelden en zet zij, zonder het te bedoelen, haar man tegen hem op.

V

Op welke wijze dit alles eindigen moest was op de vingers na te rekenen; en de vraag was alleen hoe lang het duren zou. Dokter Helmond, die er in gejuicht had een huwlijk uit liefde te sluiten; bij het minste woord ten nadeele zijner schoone en begaafde bruid als buskruit opstoof; zich uit zijne halve mésalliance een dubbelen eerekrans vlocht; van een levenslangen hemel op aarde droomde; God in stilte voor de hem toegedachte onuitsprekelijke zegeningen dankte, — was binnen den tijd van zes maanden een geruïneerd man.

Met schulden overladen, door een boosaardig vijand ver-

volgd, onherroepelijk in onmin met den grijsaard wien hij alles verschuldigd was, en van wien hij alles te wachten had, steeg de verlegenheid hem naar het hoofd, en joeg eene ijlende koorts hem den breeden weg op. Zich van eene denkbeeldige misdaad beschuldigend, vlugtte hij naar eene vreemde stad, waar het toeval hem in de armen van een verstooten en half gebrek lijdend broeder voerde.

Daar stierf Adam Helmond, voortgejaagd uit het paradijs zijner droomen, naauwlijks meester genoeg van zijne zinnen om met eene bekentenis van eigen schuld, en met eene waarschuwende bede tot zijne vrouw op de lippen, den adem uit te blazen.

Man, hoe kwaamt gij zoo dwaas? Vrouw, wie maakte van u eene zottin? Het is niet de geringste verdienste van Cremer's roman, die geheimzinnige zijde van vele menschelevens aanschouwelijk te hebben gemaakt. Terwijl het zoo gemakkelijk schijnt tegelijk goed en verstandig te zijn, staan er met elk nieuw geslacht een groot aantal begaafde en beminlijke personen op, die, zonder het te willen of te weten, anderen en zichzelf rampzalig, en van het leven, dat voor hen een bloemhof had kunnen zijn, eene woestijn maken.

1871.

H. TIEDEMAN.

Onze eeuw op het gebied van geschiedenis en staatkunde. Veertiendaagsch tijdschrift onder leiding van H. Tiedeman, en met medewerking van vele nederlandsche geschiedvorschers en letterkundigen. Aflevering I—IV.

I

Zoo een jong en begaafd Hollander, in Nederland geboren en gevormd, op Java een historisch-politisch maandwerk kwam stichten, dan zou de nederlandsch-indische maatschappij hem als een hollandsch talent begroeten. Niemand zou den zin dier benaming misverstaan. Ongeveer op dezelfde wijze kan de redakteur van het tijdschrift *Onze Eeuw*, hetwelk sedert 1 Januarij 1871 te Amsterdam verschijnt, voor zoo ver hij geboren werd en zijne eerste opleiding ontving te Batavia, een indisch talent genoemd worden.

Een indisch talent, — zulk een verschijnsel is belangrijker dan men oppervlakkig zeggen zou. Het raakt niet slechts aan de geschiedenis of de litteratuur, maar ook aan de natuurlijke historie, aan het vraagstuk der invloeden van de luchtgesteldheid op de vorming van den menschelijken geest, aan dat van het aandeel hetwelk in die vorming mede toekomt aan de maatschappelijke omgeving; het raakt aan de geheele fysiologie van den mensch, den socialen niet uitgezonderd.

Zoo overwegend is dit gezigtspunt, dat de persoon voortgaat de aandacht te trekken, al gevoelt men aanvankelijk weinig voor het werk. Ware de persoon van den heer Tiedeman er niet, — de vier eerste afleveringen van het tijdschrift laten wat inhoud en vorm betreft zoo veel te wenschen over, dat wie te kiezen had tusschen het gevaar, door spreken eene nieuwe onderneming in hare opkomst te benadeelen, en de kans, door zwijgen het goede daarin zijn eigen weg te laten vinden, aan het laatste de voorkeur geven zou.

II

De fraaiste bladzijde uit de eerste nummers van *Onze eeuw* — eene beoordeeling van Gambetta, vastgeknoopt aan het berigt der kapitulatie van Parijs, — werd reeds elders door mij overgenomen. Ten einde niet wijdloopig te worden, houd ik mij aan dat citaat. Het is in zich zelf uitvoerig genoeg. Gelijk van zelf spreekt, laat ik de bijzondere meeningen van den schrijver buiten beschouwing, en maak van zijne gevoelens alleen in zoo ver melding als zij van kenmerkende eigenschappen getuigen:

„Parijs is dan gevallen! Het onvermijdelijke heeft plaats gevonden en de groote stad bezweek, gelijk iedere andere belegerde stad bezwijken moet, wanneer er niet tijdig ontzet komt opdagen. Zij, die te regt met Hugo's dweeperijen spotteden, zullen nu dankbaar zijn, dat zij niet als gekken meêschreeuwden toen de dolgeworden banneling van Jersey het uitgilde *urbi et orbi*, dat de Duitschers Parijs nooit zouden binnenrukken, dat de inwoners zich liever onder de puinhoopen zouden begraven, enz. enz. — *ad nauseam!* We wisten wel wat al deze praatjes beduidden. Niemand is heden ten dage zoo naïef om zich onder de puinhoopen te laten begraven; dat was goed voor den gulden tijd der middeleeuwen — in wier midden Hugo denkt te leven — toen men zich uit louter pleizier liet villen en braden, alleen om later als martelaar te worden geboekt. Tegenwoordig verdedigt men zich zoolang de „eer" het vordert, en dan geeft men zich lakoniek over. Parijs

is ook — ondanks alle pogingen van dichters en dichterlijken om dit te willen verbloemen — zeer lakoniek gevallen. Men heeft het gehouden tot er niet meer te eten was; toen heeft men onderhandelingen aangeknoopt met de barbaren.

„Ieder onbevooroordeelde zal moeten erkennen, dat de barbaren ook ditmaal weder hebben getoond, echte gentlemen te wezen. De voorwaarden der kapitulatie zijn van dien aard, dat de Duitschers ze stellig nimmer zóó van de Franschen zouden hebben verkregen, en wanneer eenmaal kalmer tijden aanbreken, zullen bezadigde Galliërs 't moeten erkennen. Gambetta natuurlijk kon in het nietbezetten der stad slechts een laatste koncessie zien, door de beschaving aan de moderne Attila's afgeperst; maar van dezen dolleman die, omdat hij geen woord Duitsch verstaat, zoo uitnemend op de hoogte is van de Germaansche toestanden, konden we wel niet anders verwachten. Gelukkig is de wereld in het algemeen en Frankrijk in het bijzonder van dezen tiran verlost, die zijn vaderland met zijn demokratisch despotisme in allerlei onheilen heeft gestort."

Buiten eenigen twijfel verraadt van de zijde van een jong mensch zonder eigenlijk gezegde wetenschappelijke opleiding, deze wijze van zich uit te drukken het bestaan van gaven. Men schrijft zoo niet, tenzij men in zekeren zin een geboren schrijver is. De tropische zon heeft dezen aanleg, deze roeping, zoo men wil, noch verhinderd te ontstaan, noch verschroeid. De luidruchtige toon is eene zonde tegen den goeden smaak, maar getuigt tevens van eene kordaatheid die op hare beurt een waarborg is, zoo niet van kracht, dan toch van durven. Bij meer nagedachten en meer zelfbeheersching zou menige harde uitdrukking in de pen gebleven, menige andere door eene zachtere vervangen zijn. Doch het denkvermogen-zelf vertoont geen sporen, zoo min van botheid, als van overspanning, en het hart zit op de regte plaats; verfoeijend, al zou men de juistheid der toepassing op personen en zaken betwisten, wat inderdaad verfoeilijk is; liefhebbend, al geschiedt het zonder oordeel des onderscheids, wat liefde verdient.

Doch de keerzijde! Meermalen is het opgemerkt dat gebrek

aan piëteit een vast koloniaal verschijnsel is. In eigenlijk gezegde volkplantingen, zooals Australie en Noord-Amerika, openbaart het zich meest door slechte manieren, ruwheid van toon, een geest van teugellooze konkurrentie, geringschatting van het leven der bijzondere personen, onverschilligheid voor het lijden, afwezigheid van kunstzin, afwezigheid van al hetgeen men in oude landen voor nationale of zelfs plaatselijke herinneringen gevoelt.

In onze nederlandsch-indische zamenleving, waar de Europeaan slechts bij uitzondering wortel schiet, komen daar nog andere invloeden bij, die vooral sterk werken moeten op het kind. In den regel streeft geen volwassene in Indie naar een edel of verheven doel, aan hetwelk de jeugd een voorbeeld nemen kan. Verbetering van maatschappelijke positie, door bevordering of gewin, is de door niemand verloochende springveer der indo-europesche maatschappij. Tegenspoed kan er den wil stalen of het vernuft vindingrijk maken, berusting een krachtig pligtgevoel zich doen ontwikkelen; maar de slagen van het rad van avontuur blijven hoofdzaak. Het geluk in den vorm eener hooge betrekking, prijs uit de staatsloterij; het geluk in den vorm eener voordeelige geldbelegging, prijs uit de loterij der produktenteelende natuur, — dit is het wat in Nederlandsch-Indie zich aan het opkomend geslacht als de eigenlijke inhoud des levens vertoont. Godsdienst en deugd daarentegen als gedwongen fraaijigheden; wetenschap en kunst als bijzaken; herinneringen als ballast.

Op die wijze verklaar ik mij den voor een europeesch gemoed kwetsende en van inferioriteit getuigenden toon, waarop de redakteur van *Onze Eeuw* over Parijs spreekt. Ik zou hetzelfde zeggen, zoo hij op die wijze over Amsterdam of Londen, Berlijn of Rome gesproken had. Voor elk beschaafd Europeaan is en blijft Parijs niet slechts eene wereld-, maar eene wonderstad; hetzij men haar welsprekend vloeke, zoo als Da Costa, toen hij nog bijna een knaap was, gedaan heeft; hetzij men haar idealisere op de wijze van Victor Hugo; hetzij men, zonder of de eene of de andere vlugt te nemen, haar eenvoudig beschouwe als een feit, den opmerker ter waarneming, den geschiedvorscher ter bestudering aangeboden.

Voor den in Indie geboren Hollander niet alzoo. Hij mist het orgaan der vereering voor het kunstig zamengestelde, het uit den schoot der eeuwen statig en bevallig te voorschijn getredene. Van daar die bladzijde welke men, zoo zij *au sérieux* moest genomen worden, misplaatst zou noemen in een tijdschrift, gewijd aan de beweging onzer eeuw op het gebied van geschiedenis en staatkunde; welke te ergerlijk is om als een *Bubenstreich* genade te vinden, maar tevens te gemakkelijk verklaarbaar dan dat de schrijver om harentwil ongehoord zou mogen veroordeeld worden.

III

Het is niet mogelijk, en ook niet noodig, bij hetgeen de heer Tiedeman verder over Gambetta zegt, even lang te verwijlen als bij het voorgaande. Toch eischt de volledigheid van het beeld, er nog enkele trekken bij te voegen:

„Beschouwt men *l'homme de Bordeaux* meer op de keper, dan ziet men, als men ten minste niet door de partijkoorts aangetast is, wat deze frazenheld waard is. Hij was eigenlijk nergens toe geschikt, en wilde toch alles zijn. Onder het tweede keizerrijk behoefde men niet veel genie te bezitten om toch als zoodanig te fungeren. Ziehier de elementen voor populariteit. Eerste graad: tot de oppositie behooren; tweede graad: optreden als verdediger van een door het gouvernement vervolgd blad of individu; derde graad: door veel lawaai te maken, verkozen worden tot lid der volksvertegenwoordiging. De meeste fransche staatslieden zijn op deze wijze in de wereld gekomen. Gambetta ook. Maar terwijl Pelletan door zijn degelijke politische pamfletten; Simon door zijne werken op het gebied van onderwijs en door zijn socialistische studien een zeker fonds hadden, kon Gambetta niets, letterlijk niets in zijn verleden aanwijzen, dat hem eenig regt gaf om zich kandidaat te stellen. Doch hij was een „brillant orateur," want hij had de regering uitgejouwd; hij bezat „fougue," want hij had oppositie-bladen verdedigd tegen imperialistische willekeur; hij voldeed dus aan alle (Fransche) vereischten om tot lid der

Kamer te worden verkozen. Derhalve moest hij wel eenmaal als volksvertegenwoordiger optreden. Deze man nu wordt eensklaps aan het hoofd gesteld van Frankrijk — feitelijk, daar de andere leden der delegatie zich kromden onder zijn frazenjuk. Hij weet niets van staatszaken af, heeft ten minste niet bewezen, dat hij er iets van verstaat — maar regeert niettemin. Hij is een nul in 't militaire, maar kommandeert desondanks, als ware hij kundig bevelhebber. Hij troont oppermagtig te Tours, daarna te Bordeaux; ontslaat en benoemt naar welgevallen alle staatsbeambten, enz.; grabbelt vrij in de schatkist, alsof zij zijne portemonnaie ware; dekreteert, wat hem maar door het hoofd komt; neemt dagbladen in beslag — in 't kort speelt den dierlijksten despoot, onder het masker van republikein, past hetzelfde systeem toe, dat hij straks, toen het nog een Bonapartistisch luchtje had, verfoeide, en volgt het Chamfortsche recept op: *Sois mon frère*, *ou je te tue.* Dat de Franschen vijf maanden lang zich hebben laten martelen door dezen vrijzinnige, die vrijzinnigheid vertrapte — kan ieder begrijpen, die eenigermate met Fransche toestanden bekend is. Evenals het in Frankrijk voldoende is, om tot lid der volksvertegenwoordiging te worden verkozen, mits men maar „brillant orateur" zij en „fougue" hebbe — evenzoo kan men door fraze dat frazenvolk beheerschen, ja zelfs ongestraft tiranniseren. De eenige voorwaarde is deze, dat men, al liegende, de geliefkoosde ijdelheden der massa aait, en zich niet verstout haar de waarheid te zeggen. Want anders wordt men „verrader," heult men met den vijand, en is men verloren."

Met geringe inspanning zou van de zich noemende verklaring, hoe men in Frankrijk volksvertegenwoordiger en staatsman wordt, eene karikatuur te leveren zijn, de laatste niet minder valsch dan de eerste.

Beschouwt men den redakteur van *Onze Eeuw* meer op de keper, dan ziet men, als men ten minste niet zelf door de indische koorts werd aangetast, wat deze frazeheld waard is. Hij was eigenlijk nergens toe geschikt, en besloot daarom een tijdschrift op te rigten. Om als zoodanig te fungeren, behoeft men in Nederland niet veel genie te bezitten. De elementen

van succès zijn drie in getal: tot de oppositie behooren, den staatkundigen hervormer uithangen, door veel lawaai te maken de aandacht trekken. De meeste nederlandsche vermaardheden zijn op die wijze in de wereld gekomen. De heer H. Tiedeman ook. Niets gaf hem het regt, zich als redakteur van een tijdschrift op te werpen; doch hij was een indisch talent, want hij zeide van de kapitulatie van Parijs dat niemand heden ten dage naief genoeg is zich onder puinhoopen te laten begraven. Hij tintelde van indisch vuur; want volgens hem is de gulden tijd der midden-eeuwen, toen men zich uit louter pleizier liet villen en braden, alleen om later als martelaar geboekt te worden, lang voorbij. Hij voldeed dus aan alle (nederlandsche) eischen voor een orgaan der publieke opinie. Derhalve moest hij wel vroeger of later als redakteur optreden.

Deze jongeling krijgt eensklaps de vrije beschikking over de persen van een amsterdamsch uitgever. Hij weet niets van staatkunde of geschiedenis, heeft ten minste niet bewezen dat hij er iets van verstaat — maar schrijft er niettemin over. Hij is een nul in de litteratuur, maar kommandeert des ondanks, als ware hij de aanvoerder eener litteraire school. Hij troont oppermagtig, beurtelings in het *Leeskabinet* en in *Onze Eeuw;* bouwt naar welgevallen reputatien op en breekt ze af; grabbelt in den schat der wereldhistorie, alsof zij een verouderd kerkezakje vol blinde duiten was; neemt rijken van veertig millioen zielen in beslag — in 't kort, speelt onder het masker van ieder te eerbiedigen, elke veertien dagen op zijn [des]poot; roemt hetzelfde duitsche systeem, dat hij straks, toen het nog een bonapartistisch luchtje had, verfoeide; en volgt het chamfortsch recept: *Sois mon frère, ou je te tue.*

Dat de Hollanders nu reeds bijna vier maanden lang zich hebben laten bedotten door dezen vrijzinnige, wiens vrijzinnigheid bestaat in het vrij opdisschen van al wat de pot zijner hersenen schaft, — kan ieder begrijpen die eenigermate met hollandsche toestanden bekend is. Even als het daar te lande voldoende is, wil men als redakteur van een tijdschrift erkend worden, een indisch talent te zijn en indischen gloed te hebben, evenzoo kan men door fraze, dat frazevolk beheerschen, ja ongestraft tiranniseren. De eenige voorwaarde is dat men,

al grootsprekend, de stokpaarden liefkooze van het zoogenaamd beschaafd publiek, en zich niet verstoute dit *Bildungspöbel* de waarheid te zeggen. Anders is men „verrader", heult met den vijand, en krijgt het aan den stok met den uitgever.

IV

Ik herhaal, dat dergelijke persiflage van den geenszins onbekwamen, den loffelijk vrijmoedigen heer Tiedeman even ongepast zou zijn als de zijne van Gambetta. Al zou iemand beweren dat deze zich ten opzigte van Frankrijk zwaarder bezondigd heeft dan zelfs Napoleon III, het is duldeloos op die wijze te hooren spreken over een man die groot blijft als booze genius, zoo hij het niet als vaderlander is. Nu nog het slot, en dan zijn wij er:

„Minder begrijpelijk is het, dat de dusgenaamde „verstandige" lieden buiten Frankrijk vol bewondering hebben kunnen staren naar den man, die de fraze tot stelsel wilde verheffen, en geen ander talent had dan om als „brillant orateur" met zijn „fougue" de volkshartstogten tot allerlei dwaasheden te verleiden. Naar mate het gezond verstand meer doordringt, zal ook de domme admiratie voor Gambetta ophouden, en men hem reduceren tot het peil, waarop hij behoort te staan: dat van frazeur. Men zal dan erkennen, dat hij mogelijk „heel mooi" spreekt en schrijft, maar dat men iets meer moet zijn dan een „brillant orateur" met „fougue," om aan het hoofd te staan van een grooten staat, die in een ontzettende krisis dreigt onder te gaan. Men zal dan moeten toegeven, dat Gambetta, wel verre van Frankrijk te redden, het integendeel dieper en dieper heeft doen zinken. Op hem zal de vloek van het nageslacht rusten, voor zijn schandelijke en nuttelooze verspilling van goed en bloed van zoovele duizenden. Op hem valt de verantwoordelijkheid voor het doorzetten van den schrikbarenden menschenmoord; voor de ontelbare gesneefden en verminkten op de slagvelden van Orléans, Le Mans, Amiens, St. Quentin en Belfort; voor den mislukten togt van Bourbaki en voor al de andere gruwelen, na de insluiting der hoofdstad, uit zijn

naam bedreven. En indien het volksgeweten niet eenmaal ontwaakt, om den woesten tijger — in het uiterlijk een volksvriend, maar in zijn harte een dwingeland — rekenschap af te persen van zijn duivelachtige onmenschelijkheid, zijn frazerende ligtzinnigheid, zijn ellendige „fougue", waarmee hij den vervloekten hartstogt opwekte en gaande hield; dan — hopen wij — moge eenmaal zijn binnenste ontgloeijen en hem als met duizend heete ijzers branden; dan moge hij, verteerd door wroeging en meedoogenloos nagejaagd door legioenen van bloedende spooksels, als een rampzalig banneling ronddolen in den vreemde naast den man, die dezen oorlog *d'un cœur léger* deed losbreken. Maar hij is niet meer! Hij is afgetreden of liever afgezet, en na een ijdele vertooning van tegenstand, teruggekeerd tot het burgerlijk leven, dat hij nimmer had moeten verlaten, dan om een procesje bij te wonen als advokaat *des causes perdues*."

Nogmaals en voor het laatst, dergelijke taal zou de strengste berisping verdienen, zoo niet op wetenschappelijke gronden kon worden aangetoond dat de schrijver slechts ten deele verantwoordelijk is voor zijne buitensporigheden. Er bestaat geen enkele reden om aan zijne toekomst te wanhopen. Zoo hij blijkt tegenspraak te kunnen verdragen, dan zal hij binnen weinige jaren zijne schade ingehaald hebben. Doch vooralsnog is hij het slagtoffer zijner bloedmenging. Een moed, die in niets van overmoed verschilt; zucht om te schitteren en gebrek aan positieve kennis; een geest als van een vlinder, die rusteloos van de eene bloem naar de andere dwaalt en zich de meeste honig voorspelt waar de hardste kleuren hem tegenblikken; een onnatuurlijke afkeer van scherts, voortspruitend uit gemis van de noodige geestkracht om met zichzelf te schertsen; gloed zonder vernuft; bovenal gebrek aan dat gevoel voor maat en houding, in oude en nationale maatschappijen een onzigtbaar deel der nalatenschap die het eene geslacht zonder het te willen of te weten aan het andere vermaakt, maar waarvan bij de wieg van den in Indie geboren Nederlander geen spraak kan zijn.

1871.

H. A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN.

Mijne terugkeer tot de Kerk van Christus, door H. A. des Amorie van der Hoeven, 1ste en 2de gedeelte.

I

Eenige jaren geleden heeft men in de beschaafdste fransche kringen met gretigheid een boek gelezen, — het boek eener vrouw, — dat slechts in één, maar een zeer voornaam opzigt, een zweem van overeenkomst vertoont met de soort van geloofsbelijdenis welke onlangs door een ouden bekende van het indisch publiek, Mr. H. A. des Amorie van der Hoeven, in een hollandsch tijdschrift is afgelegd.

Het waren nagelaten brieven en een nagelaten dagboek van Eugénie de Guérin, de dochter van een arm, maar aanzienlijk geslacht, jong en ongehuwd gestorven, eene vreemdeling in hetgeen men de wereld noemt, alleen te huis in de ouderlijke woning op het land, en vervuld met maar één hartstogt: bezorgdheid voor het zieleheil van een begaafd broeder, die van geloovig christen, ten gevolge van allerlei aangeknoopte betrekkingen te Parijs, waaronder wijsgeerige en wereldsche zoowel als kerkelijke, pantheïst geworden was en behagen schepte in eene op antieke leest geschoeide natuurdienst. [1]

[1] Eugénie de Guérin, Journal et Lettres, publiés, avec l'assentiment de sa famille, par G. S. Trébutien. Paris, 1862.

Wie het boek van Eugénie de Guérin niet gelezen heeft, kan zich moeijelijk eene voorstelling vormen, hetzij van den verheven geest dien het ademt, hetzij van zijne ongemeene letterkundige waarde. Die twee punten van vergelijking moeten buiten aanmerking blijven. Op schoonheid van vorm kan het opstel van den heer Van der Hoeven evenmin aanspraak maken, als op wetenschappelijk gehalte. Dat men niet in één adem spreken kan over de niet voor publiciteit bestemde opwellingen van het rein gemoed eener jonkvrouw, en de opzettelijk in het licht gezonden zielsgeschiedenis van een jongen man die zich van verschillende in het geheel niet jonkvrouwelijke afdwalingen beschuldigt, ligt in de rede. Alleen als getuigenissen van opregt katholiek leekegeloof behooren het eene en het andere geschrift bijeen. In de theologie is Mr. Van der Hoeven even zwak als Eugénie de Guérin; maar ik verbeeld mij dat deze, zoo zij nog leefde, niet weigeren zou hare naamteekening te stellen onder menige plaats, waar gene zijne vurige ingenomenheid met het katholicisme belijdt.

II

Er komen in *Mijn Terugkeer* twee plaatsen voor, — I, 31 en II, 39, — van welke de staatkundige partijschap zich met een schijn van grond zou kunnen meester maken, om den schrijver iets onaangenaams te zeggen. In de eene erkent hij, het als indisch dagbladschrijver niet altijd even naauw met de waarheid genomen te hebben; in de andere verbaast hij zijne voormalige bataviasche vrienden door de mededeeling, dat hij in September 1866, tijdens den hoogsten bloei van zijn kolonialen hervormingsijver, zich schuldig heeft gemaakt aan eene, naar het schijnt, voor geen nadere beschrijving vatbare euveldaad.

Doch behalve dat het schuldregister der koloniale hervormers, ook zonder die bekentenissen, de volle lengte heeft, — van zulke wapenen gebruik te maken wordt verboden door de humaniteit. Te schertsen met iemand, die van te voren aankondigt dat ook de verdiende spot zijner lezers hem niet terughouden zal zoo opregt te wezen als in zijn vermogen is

(I, 21) — mij dunkt, indien dit handwerk volstrekt verrigt moet worden, dan zal het daarvoor noch aan het noodig aantal liefhebbers ontbreken, noch aan de noodige organen van publiciteit om hun daarin te wille te zijn, noch aan een publiek voor hetwelk dergelijke tepronkstelling haar nut of haar genot kan hebben.

Nimmer zal de titel van dit geschrift, al worden de twee afleveringen die ik aankondig te eeniger tijd een boek, eene juiste voorstelling van den inhoud geven. Van de Magdalena- naar de Mariadienst, van de Wereld naar de Kerk, van de Natuur naar de Openbaring, van de Rede naar het Geloof, van de Wijsbegeerte naar Rome, — elk dier titels zou beter aan het oogmerk beantwoorden, dan die van *Terugkeer naar de Kerk van Christus*, welken de schrijver koos. Deze is noch in zijne jeugd een ijverig protestant geweest, noch daarna een verdoold katholiek, en hij kan bezwaarlijk teruggekeerd zijn in den schoot eener instelling waartoe hij nooit behoorde of die hij nooit verliet.

De lezer noeme die aanmerking niet kleingeestig. Behalve den titel treft zij ook de kern des verhaals, in zoo ver de schrijver toont zich niet helder bewust te zijn geweest van zijn uitgangspunt. Dat hij (zoo heeft men de woorden „Kerk van Christus" te verstaan) roomsch geworden is, dit toevallige laat hij onwillekeurig zwaarder gelden dan het wezenlijke: de zinsverandering welke in hem heeft plaats gegrepen. Terwijl toch blijkbaar dit laatste niet slechts in tijdsorde het andere voorafgegaan is, maar ook, als zedelijke handeling, het bepaald heeft.

Het was te voorzien dat de logica zich over dien misgreep wreken zou. In plaats van eene zuivere zielsgeschiedenis te blijven, de getrouwe beschrijving van ondervonden gemoedsaandoeningen, ontaardt het verhaal allengs in eene met bijbelteksten doorweven polemiek, die alleen zulke protestanten in het naauw kan brengen, welke niet nog daarenboven goede kontroversisten zijn. Geheel dit oorlogzuchtig gedeelte van Mr. Van der Hoeven's geschrift is bedroevend oppervlakkig; en, tenzij een aangeboren gebrek aan wetenschappelijken zin mede tot de redenen behoort die hem het katholicisme deden

omhelzen, men zou het fabelachtig willen noemen dat iemand, die een dokterstitel voor zijn naam voert en eene akademische opleiding heet ontvangen te hebben, zijn verstand aan zulke argumenten gevangen geeft. De eerste de beste kolporteur van het eerste het beste bijbelgenootschap zou, des genoodigd, hem een voor een al zijne teksten uit de hand weten te slaan; en ik wensch te vragen of te redetwisten met kolporteurs ooit aangemerkt kan worden als een teeken, dat men de goddelijke waarheid deelachtig is geworden?

III

Doch ik zeide reeds dat het wetenschappelijk gedeelte van Van der Hoeven's mededeelingen het merkwaardigste of belangwekkendste daarin niet is. Zij spreken, en dit is het voornaamste, tot het menschelijk gevoel, in zoo ver elk goed mensch, al begrijpt hij niet waarom deze of gene betuigt beter en gelukkiger te zijn geworden, zich met terzijdestelling van elken naijver daarover hartelijk verheugt.

Een goed katholiek zou er niet over getoornd hebben, zoo Van der Hoeven een goed protestant geworden was. Desgelijks zal elk goed protestant Van der Hoeven's katholicisme over het hoofd, en alleen in hem den aangeworven medechristen zien. Voor hen, die het geloof behoeven, is het bezit van het geloof zulk een schat, dat mits die parel gevonden worde, het debat over de schelp onwillekeurig naar den achtergrond wijkt.

Behalve die algemeene, bezitten Van der Hoeven's bekentenissen, als men ze zoo noemen wil, nog eene bijzondere waarde; niet voor het groote publiek, maar voor hen die van het godsdienstig verschijnsel een voorwerp van studie maken. De kennismaking met elk geschrift, waar het geloof om zoo te zeggen zich op de daad laat betrappen, is voor hen eene even verrassende vondst, als voor den entomoloog het vangen van den levenden vlinder dien hij tot hiertoe alleen uit kunstmatig bewaarde exemplaren kende.

In de wetenschap wordt niet uitgegaan van de onderstelling dat elk godsdienstig mensch, omdat hij godsdienstig is, daarom ook van zelf goed of braaf of beminlijk is. Voor de

wetenschap bezit de godsdienst, behalve hare deugden, ook al de gebreken harer deugden, en bij het opmaken der slotsom wordt zoowel aanteekening van de eenen als van de anderen gehouden.

Blijft men bij de populaire en algemeen gangbare, de niet-wetenschappelijke voorstelling van godsdienst staan, dan komt de koude en harde toon waarop Mr. Van der Hoeven over zijne ouders, over zijne broeders en zusters spreekt, in mindering van zijne godsdienstigheid. Het heet dan: naderhand, als hij zijn geloof zal gezuiverd hebben van de smetten die het nu nog aankleven, zal in dezelfde evenredigheid ook zijn begrip van kinderlijke piëteit zich wijzigen.

Neen, antwoordt de wetenschap, dat niet. Eene zorgvuldige waarneming leert dat in een groot aantal gevallen, naar mate het godsdienstig gevoel levendiger in iemand ontwaakt, andere menschelijke aandoeningen daaronder lijden en met name de stem des bloeds hare kracht verliest. De soort van deernis, van nederbuigende goedheid, waarmede Mr. van der Hoeven zich uitlaat over bloedverwanten die hem in zedelijke ontwikkeling vooruit waren; de aan hardvochtigheid grenzende kalmte waarmede hij die personen alleen aan gene zijde van het graf tot het inzigt der hoogste waarheid laat komen, ten einde hen hier beneden met des te meer regt buiten de eigenlijk gezegde gemeenschap der heiligen te kunnen sluiten, — die onhartelijkheid strijdt niet met het godsdienstig geloof, maar is veeleer een onfeilbare thermometer zijner warmte. Het puritanisme, het kloosterleven, het cœlibaat, leveren er de bewijzen van: naar mate de stem der godsdienst luider spreekt, worden de gewone banden der menschelijke natuur losser. In die verzwakking van het natuurlijke door de godsdienst schuilt de kiem van den eeuwenheugenden strijd tusschen kerk en maatschappij.

Hetzelfde geldt van andere eigenschappen. Mr. Van der Hoeven verhaalt (I, 7) dat reeds toen hij nog naauwlijks een jongeling was, hij eene soort van godsdienstoefening in de open lucht waarnam, bestaande uit een zich verdiepen „in het wezen der godheid, in de raadselen des heelals en *mijner persoonlijkheid.*"

In de twee laatste woorden vindt men op nieuw een vast kenmerk van het godsdienstig leven terug. Terwijl het geloof aan den eenen kant tot de schoonste daden van zelfverloochening in staat stelt, wortelt het tevens in de bijzondere soort van zelfzucht welke de Franschen *la préoccupation de soi* noemen. De geloovige kan er niet toe besluiten het leven te nemen gelijk het is; elken dag eenvoudig dat te doen wat zijn beter ik hem ingeeft; te berusten in de algemeene onwetendheid omtrent 's menschen herkomst en bestemming. Waar kom ik van daan, waar ga ik heen? zijn vragen welke hem de hoogste belangstelling waardig schijnen. Hoewel hem bekend is dat niemand die op afdoende wijze beantwoorden kan, hij woelt niettemin van jongsaf en voortdurend in „de raadselen mijner persoonlijkheid."

Hoe krachtig dit egoïsme werkt wordt op nieuw bewezen door de openbaarmaking-zelve van het geschrift van Mr. Van der Hoeven. Uit een wereldsch oogpunt had hij honderd redenen voor eene, de geschiedenis zijner afdwalingen voor zich te houden. Hetgeen hij van zijn overgang tot het katholicisme verhaalt is in zich zelf een onbelangrijk zielsgeding. Het eenige wat zijn verhaal waarde geeft, zijn de onwillekeurige indiskretien waarvan het overvloeit. Desniettemin heeft hij niet kunnen zwijgen; de aandrang tot spreken is hem te magtig geweest. De godsdienstige mensch is vervuld met de gedachte aan zichzelf, hecht eene buitensporige waarde aan zijne persoonlijke handelingen en wederwaardigheden, en offert nog aan die ingenomenheid op het eigen oogenblik dat hij voor aarde en hemel openlijk het stof kust.

IV

Den overgang van de schaduw- naar de lichtzijden des geloofs vormen de godsdienstige aandoeningen welke, ofschoon reeds half aan het geestelijke vermaagschapt, toch nog voor een gedeelte tot het gebied der zinnen behooren.

Als Mr. Van der Hoeven ergens beschrijft welk een diepen indruk ten jare 1858, toen hij te Samarang vertoefde, de lezing van Lacordaire's geschriften op hem maakte (I, 17),

dan gaat hij aldus voort: „Mijn overkropt gemoed gaf zich lucht in een vloed van tranen, — ach hoe arm en ongelukkig is hij, die den lust van zulk weenen nooit heeft genoten!”

Zoo maakt de godsdienst een feest van de droefheid zelve. In een groot aantal omstandigheden, in verweg de meeste kan men zeggen, heeft het schreijen, als daad, niets bekoorlijks. Het schokt de zenuwen, benevelt het verstand, brengt het schoonheidsgevoel van het regte spoor, en maakt onzeker in het handelen. Alleen wanneer gevoelige personen langen tijd achtereen in een staat van overspanning hebben verkeerd en de crisis doorgestaan is, doet het hen goed, gelijk men zegt, eens te kunnen uitschreijen. Nooit echter zal het een niet-godsdienstig mensch in de gedachten komen, zulke tranen een lust te noemen en de kennismaking daarmede anderen toe te wenschen. Van eene smart maakt het geloof een genot, iets sensueels; het bedrinkt zich aan zijn eigen heulsap, en vindt op den bodem der bitterste bekers een begin van bovenaardsche vreugde.

Met dat al, de analyse der wetenschap mag in het godsdienstig geloof nog zoovele leemten ontdekken; mag het twijfelachtig noemen, of godsdienstig te zijn al dan niet een voorregt is; mag aarzelen te bepalen, of die eigenschap de menschelijke natuur meer voordeel aanbrengt of meer schade berokkent, — telkens geraakt zij tot de slotsom dat het geloof een in zijne soort eenige hefboom is.

Ook het geschrift van Mr. Van der Hoeven noopt tot die gevolgtrekking. In weerwil der nieuwe zedelijke fouten welke men daarin, voor de openlijk beledene, heimelijk in de plaats ziet treden; in weerwil dat zoo min het verstand als de beschaving in dit boekje tot hun regt komen; getuigt het van een zedelijken moed, waarvan alleen de godsdienst het geheim bezit. Hier is geen geleerde die van stelsel, geen staatsman die van partij, geen kunstenaar die van school verwisselt; hier is een mensch die een geheel verleden, door sommigen eervol en niet veel minder dan roemrijk geacht, vrijwillig te niet doet; die uit liefde voor hetgeen hij de waarheid acht, niet slechts den glimlach der botheid of den grijns der vijandschap, maar ook het hoofdschudden van weldenkenden, de teleurstel-

ling van vereerders, den stil verwijtenden blik van opregte vrienden trotseert.

Geenszins beweer ik dat de heer Van der Hoeven, tot zijne regtvaardiging, volstaan kan met het nu door hem uitgegeven geschrift; maar wel staat het vast dat hij eene eerste en groote overwinning op zich zelf heeft behaald. In dit licht beschouwd kan zijne daad ook hun tot gids strekken, wier wegen elders liggen dan de zijne.

1871.

Dr. A. PIERSON.

TWEEDE ARTIKEL.

Een keerpunt in de wijsgeerige ontwikkeling, door A. Pierson. — De Gids, Junij 1871.

I

De beste, zoo niet de meeste lezers der *Arnhemsche Courant* hebben in de eerste helft van 1869 met belangstelling eene reeks anonyme, uit Frankfort a/M gedagteekende brieven gevolgd, waarin niet enkel en zelfs niet voornamelijk over de toenmalige staatkundige partijen in Zuid-Duitschland, — eigenlijk in Baden, — maar ook en vooral over de heidelbergsche akademie en over den stand van sommige vakken van wetenschap aldaar gehandeld werd.

Dat die brieven afkomstig waren van een Hollander, en van een bekwaam Hollander, bleek uit den inhoud. Een artikel in den *Gids* van Junij 1871 heeft sedert aan het licht gebragt dat Dr. A. Pierson, destijds te Heidelberg gevestigd, er de schrijver van is geweest. Des te gemakkelijker kan nu een derde sommige leemten van het tijdschrift-artikel uit de brieven aanvullen.

Eerst een woord over het keerpunt in de wijsgeerige ontwikkeling, aan welks beschrijving het opstel in den *Gids* gewijd is. Daarmede wordt niet bedoeld een hoofdstuk uit de

geschiedenis der wijsbegeerte in vroeger eeuwen, maar eene voorwaartsche beweging op het gebied der filosofie in den laatsten tijd: de ontdekking namelijk, door eene bepaalde klasse van natuurfilosofen gedaan, dat waarneming nooit tot kennis der objektieve werkelijkheid leidt, maar de zinlijk-waarneembare wereld een gewrocht is van den zelfstandig werkenden menschelijken geest. De opkomst, in één woord, van het fysiologisch idealisme.

De titel van het opstel doet denken aan eene oordeelkundige beschouwing van dit idealisme, in zijn begin en zijn voortgang. Doch zoo meent de auteur het niet. De resultaten der jongste navorschingen in het rijk der natuurkundige wetenschappen worden door hem als bekend en bewezen ondersteld. Hij noemt geen enkel geschrift, zelfs geen enkelen schrijver, maar spoedt zich tot de mededeeling van hetgeen hem op het hart ligt en er af moet.

Met andere woorden, het stuk is geschreven in de stemming van iemand die, na een geheelen dag in de gewelven eener duistere steengroeve te hebben omgedoold, eindelijk ver voor zich uit het daglicht weder ziet rijzen. De ongelijke bodem deed hem telkens struikelen; aan de onderaardsche gangen scheen geen einde te zullen komen; het was alsof de lage kruisbogen op zijne borst drukten en zijne ademhaling belemmerden; bij het spookachtig schijnsel der walmende flambouwen onderscheidde hij weinig meer dan een koortsaanjagend vocht, dat in dikke parelsnoeren langs de wanden zijpelde. Doch daar daagt aan den horizont, om hem van die zweetende rotsmuren en van het dof geluid zijner eigen voetstappen te troosten, een lichtende stip, die met elke schrede voorwaarts een weinig grooter wordt, en ten laatste den omvang eener poort bekomt. Goddank! Daarginds, op den drempel van dien uitgang, ziet hij de zon weder schijnen in het dal, den blaauwen hemel zich weder uitspannen over de groene bergen, den mensch en zijn bedrijf weder hand aan hand gaan. De nachtmerrie is geweken.

II

Dit eigen zielsproces is het, welbezien, wat Dr. Pierson een

keerpunt in de wijsgeerige ontwikkeling noemt. Door de nawerking van hetgeen hij als den „godsdienstigen zuurdeesem der jeugd" beschrijft, stond zijn geloof aan het bovenzinlijke weleer vast. Later, toen het ging wankelen, meende hij in de empirische wijsbegeerte het middel gevonden te hebben, zijne wetenschap met zijn geloof te verzoenen. Nog later omhelsde hij het determinisme, als de zuiverste toepassing van de methode der natuurwetenschappen op de wetenschap van den geest. Eindelijk dreef de logica hem naar het naturalisme of materialisme, en in die onverkwikkelijke beemden zwierf hij geruimen tijd rond. Soms in bedenkelijk gezelschap, meest alleen.

Dit kwam, omdat hij in alles van de onderstelling uitging dat waarneming zekerheid verschaft, en zoowel op geestelijk gebied als in de natuur dat alleen werkelijk bestaat, wat door de wet van oorzaak en gevolg aaneen verbonden is. Buiten die wet was niets, en alleen hetgeen onder hare heerschappij gebragt kon worden, was. Hij berustte in die gevolgtrekking, doch zijns ondanks, en alleen omdat zijne wetenschap het hem gebood. Hij gevoelde zich aan kwijning prijsgegeven. Hij huiverde voor het wegcijferen van het geweten met zijn plegtig getuigenis omtrent de tegenstelling tusschen heilig en onheilig; voor het illusoir maken zoowel van aanbidding als van verachting. Om kort te gaan, hij wenschte van het naturalisme verlost te worden, ten einde aan eene anders gewisse bankbreuk te ontkomen.

Die verlossing heeft plaats gehad door de natuurwetenschap zelve, met name door de nieuwe leer der zintuigen, welke in de scholen van het fysiologisch idealisme verkondigd wordt. Heeft het naturalisme tot hiertoe steeds op het dusgenaamd axioma voortgebouwd dat waarneming de objektieve werkelijkheid nader brengt, en de wereld buiten den mensch inderdaad gelijk is aan de voorstelling welke hij door middel zijner zintuigen zich van haar leert vormen, — de kritiek, aan welke men in den laatsten tijd de werkzaamheid der zintuigen zelf onderworpen heeft, leert andere en heuchelijker dingen. Die zuiver natuurkundige, die fysiologische kritiek, vergunt de zelfstandigheid van den menschelijken geest te hand-

haven op eene wijze die het materialisme zijn wetenschappelijk karakter op eens en voor goed schijnt te ontnemen. Zij toont dat hetgeen men gewoon is de stoffelijke, de zinlijk-waarneembare wereld te noemen, inderdaad eene geheel geestelijke natuur heeft; dat ook de geringste waarneming niet tot stand kan komen, zonder eene hoogst opmerkelijke zelfstandige verrigting van onzen geest. Wat spreekt men van alles uit de stof te willen verklaren? Het geheele begrip van stof is ten gevolge van de rigting, die het natuur-onderzoek in de laatste vijfentwintig jaren genomen heeft, onze vingeren ontglipt. Andermaal is het eene zuiver natuurkundige kritiek welke niets van dat begrip overlaat. In zoo ver het naturalisme materialisme is, wordt het door de natuurwetenschap veroordeeld. Gelijk van zelf spreekt, kan of zal niet ieder dit dadelijk toestemmen; doch de reden van die aarzeling, van dat onvermogen, ligt voor de hand. Wie de waarheid niet beseft van het beweren dat de wereld, *zooals wij haar zien*, niet buiten ons bewustzijn aanwezig is; wie niet begrijpt dat die uitspraak niet rust op eenig aprioristisch idealisme, maar uitsluitend op de analyse van de werkzaamheid onzer zintuigen, — hem hapert het, niet aan wijsgeerige ontwikkeling, maar eenvoudig aan de noodige fysiologische kennis.

III

Had ik onregt te beweren dat men hier niet met eene bijdrage tot de geschiedenis der wijsbegeerte, maar met de blootlegging van een veranderd gemoedsbestaan te doen heeft?

Schijnbaar gelijkt Dr. Pierson's opstel in den *Gids* op niets minder dan op Mr. Van der Hoeven's opstel in den *Wachter* betreffende zijn overgang tot het katholicisme; doch in den grond der zaak past voor beide studien dezelfde titel.

Van der Hoeven redeneerde met bijbelteksten; Pierson spreekt de taal der natuurfilosofen. Maar de methode des eenen is ook die des anderen. Op het gezag eener wetenschap, van wier resultaten hij wel boekhouden, maar wier bewijsvoering hij niet kontroleren kan, beweert Pierson dat het materialisme te gronde gerigt, en uit dien anderen brand van Parijs de zelf-

standigheid van den menschelijken geest en tegelijk de hoofdinhoud van het christelijk leerbegrip gered is.

Zoo beweerde Van der Hoeven, ofschoon hij zoo min van de wording der christelijke kerk als van die der nieuw-testamentische bijbelboeken de voor het uitspreken van een zelfstandig oordeel onmisbare kennis bezit, dat de protestanten ketters en alleen de roomsch-katholieken goede christenen zijn. Hier schriftgezag, daar schoolgezag. In beide gevallen de wetenschap dienstbaar gemaakt aan het rehabiliteren van een verzaakt geloof.

Werkelijk heeft het geheele eerste gedeelte van Pierson's betoog geen ander doel dan op grond van bij anderen geborgde uitspraken omtrent de onhoudbaarheid van het naturalisme, tot de volstrekte beteekenis der menschelijke persoonlijkheid te kunnen konkluderen. Geen ander, dan op de bouwvallen van het objektieve het vaandel der willekeur te kunnen planten en, in naam der zedelijke behoeften van het gezond individu, de waarheid der gereformeerde dogmatiek te kunnen bewijzen.

Zonder te bepalen wat geest is; wat men onder persoonlijkheid heeft te verstaan; waarin het wezen der menschelijke zelfstandigheid gelegen is; welke voorstelling men zich behoort te vormen van eene of meer geestelijke wetenschappen; zonder zelfs te bemerken dat elk dier woorden eene levenskwestie inhoudt, en geen bezadigd man, als hij over zulk een onderwerp schrijft, zich ontslagen acht van de verpligting rekenschap te geven van zijne taal, — stevent de schrijver, als hij aan het tweede gedeelte zijner studie genaderd is, eensklaps met volle zeilen de haven der subjektiviteit binnen en roept zegevierend uit: „Van het supranaturalisme, door het naturalisme heen, tot de handhaving op zedelijken grondslag van de zelfstandigheid der geestelijke wetenschappen!"

IV

Geestelijke wetenschappen, wat zijn dat? Wat is een zedelijke grondslag? Waarom mag aangenaam of onaangenaam desnoods slechts subjektieve waarde hebben, en heilig of onheilig niet? Hoe komt men aan dat éene objektieve gebied, met

uitsluiting van elk ander? Zoo het begrip van stof onze vingeren ontglipte, met welk regt blijft het begrip van geest er nog aan kleven? Zoo het schoone slechts betrekkelijk is, waarom ook niet het ware? Zoo wijs en dwaas bijwijlen ineen vloeijen (sommige Gids-artikelen gebieden dit als mogelijk te erkennen), waarom loopen goed en kwaad, als twee evenwijdige lijnen, eeuwig uiteen?

Op al die vragen blijft de schrijver het antwoord schuldig. Eenmaal aangeland waar hij wezen wilde, redeneert hij niet meer, maar stelt. In de plaats van gewenschte bewijzen en gewenschte toelichtingen bekomt men den uit wetenschappelijk oogpunt onverschilligen, alleen als bijdrage tot de zielsgeschiedenis des auteurs belangrijken wenk: „Zal de wijsgeerige ontwikkeling in de aangewezen lijn plaats vinden, zoo kan het niet onopgemerkt blijven, dat zij zich *aan de christelijke wijsbegeerte der vervlogene eeuwen* aansluit."

Had dit niet op minder omslagtige wijze ter kennis van het publiek kunnen gebragt worden? Kwam het fysiologisch idealisme daarbij te pas? Beteekent eene stelling als deze: „Het opnemen niet alleen, het op den voorgrond plaatsen van het subjektieve moment, is de springader der geestelijke wetenschap," — beteekent zij in den grond der zaak iets anders, dan dat men te rade geworden is zijne eigen vooroordeelen, nawerking van den godsdienstigen zuurdeesem der jeugd, voortaan als hoogste wet te laten gelden? Als iemand zegt dat „wij ook op zedelijk gebied zekerheid, veel meer welligt dan tot hiertoe geschiedde, te zoeken hebben in onzen geheelen toestand, en den waarborg van die zekerheid in *de gezondheid*, in het normale van onzen toestand;" als hij daarbij voegt dat in die onderstelling „de vrijmoedigheid tot ons vast geloof in de volstrekte beteekenis der menschelijke persoonlijkheid het natuurlijk gevolg van den toestand onzer persoonlijkheid en, wie hier *niet durft*, op de eene of andere wijze *krank* zou zijn," — gebruikt die auteur dan niet noodeloos vele en duistere woorden tot omschrijving van het populair denkbeeld: Hun, wien mijn keerpunt in de wijsgeerige ontwikkeling niet aanstaat, laat ik de keus tusschen een gasthuis en een verbeterhuis?

V

Belangwekkender dan Dr. Pierson's opstel in den *Gids*, hetwelk in zijne tweeslagtigheid mij toeschijnt niet intiem genoeg voor een biecht, te intiem voor een tijdschrift te zijn, vond ik indertijd zijne brieven in de *Arnhemsche Courant*. Daarin was, dunkt mij, bij meer soberheid in het bezigen van filosofische sesquipedalien, tegelijk meer frischheid en leven. Inzonderheid bedoel ik de fragmenten waar spraak was van drie heidelbergsche professoren: Dr. Bunsen, Dr. Kirchhoff, Dr. Helmholtz. Vooral de laatste verdient herdacht te worden omdat hij het hoofd is der fysiologische idealisten, wier school in den *Gids* beschreven wordt.

Wij bevinden ons te Heidelberg, in de kollegekamer van Prof. Helmholtz. Het is er eivol. Tallooze studenten, uit alle oorden der wereld, komen jaarlijks de lessen van dezen hoogleeraar volgen:

„Uit alle oorden der wereld. Dit is geen rhetorische figuur. Duitsch is geenszins de taal, die men het meest hoort spreken onder de jonge en ook wel oude lieden, die bij een Bunsen chemie, bij een Kirchhoff fysica, bij een Helmholtz fysiologie komen leeren. Gedurende het professoraal kwartiertje, eer de hoogleeraar binnen komt, hoort men daar engelsch, fransch, poolsch, hollandsch, grieksch, russisch, letterlijk alles door elkander. Noord- en Zuid-Amerika leveren geregeld hun kontingent van toehoorders. Doch dit alles is bij uitnemendheid waar van het kollegie bij Helmholtz. Hij is de gevierde man der Heidelbergsche Universiteit."

Hoe komt het dat dit weinige den lezer reeds aanstonds weldadiger stemt, dan het uitvoerige en woordenrijke van zooeven? Zou het zijn, omdat eene verhandeling *over* de volstrekte beteekenis der menschelijke persoonlijkheid minder belangwekkend is, dan de menschelijke persoonlijkheid zelve, — als zij iets beteekent?

„Helmholtz trekt meer dan iemand de studenten. Spreekt hij beter dan Kirchhoff of Bunsen, zijne ambtgenooten? Men kan niet onberispelijker spreken dan Kirchhoff en niet beter dan Bunsen. Prof. Kirchhoff, dien een kleine val nu sedert bijna drie jaren tot het loopen op krukken veroordeelt, en die deswege zijne lessen zittende moet geven, heeft voorloopig dit met Demosthenes gemeen, dat hij zijne uiterlijke voordragt op de grootste bezwaren heeft moeten veroveren. In den aanvang kon hij geen vijf studenten boeijen. Hij stotterde, zocht naar zijne woorden, was onhandig met zijne fysische proeven; kortom, zijn eerste optreden was een *failure*. Met eene heroïke inspanning is hij al die gebreken te boven gekomen. Thans is zijn spreken het tegenovergestelde van hetgeen het in den aanvang was. Hij herneemt zich nooit; zoekt nooit naar een woord; laat al zijne proeven gelukken, en weet de snelheid zijner voordragt met eene verwonderlijke kunst zoo te regelen dat de verklaring, die hij bij een proef heeft te geven, juist altijd op het regte oogenblik zamenvalt met de proef zelve. In dit alles is hij onberispelijk. Maar verder dan tot onberispelijkheid brengt zijne voordragt het niet. Van zekere stijfheid is zij niet vrij te pleiten. Het is haar voortdurend aan te hooren dat zij, door zooveel strijd, inspanning en zelfbeheersching heen, geworden is wat zij is. Die voordragt — indien gij mij de vergelijking veroorlooft — maakt den indruk van iemand, die zich in gezelschap volkomen gedraagt naar de eischen van den goeden toon, maar ook steeds verraadt dat hij nog altijd om die eischen moet denken. Het is de fatsoenlijkheid van een *parvenu*, nooit de vaak bevallige onachtzaamheid van den man van goeden huize."

Het is voorwaar de schuld der godsdienst niet, zoo die schets van Prof. Kirchhoff's welsprekendheid het wint van de stooten (toegebragt aan de uiteinden onzer zenuwen en ontstaan door golvingen) over welke Dr. Pierson het naderhand zoo druk heeft gehad. Maar een feit is het toch, dat de begaafde nederlandsche schrijver zwaärder op de hand is geworden, van het oogenblik dat hij de teekenstift heeft laten varen voor de geloofsbelijdenis:

„Wat men bij Kirchhoff mist, bezit Bunsen, de chemicus, die, al zal hij welligt nimmer eene groote plaats bekleeden in de geschiedenis zijner wetenschap, niettemin overal met de hoogste achting en waardering genoemd wordt. Zijne voordragt is schier het ideaal zelf eener wetenschappelijke voordragt. Hij spreekt met juist die mate van naauwkeurigheid, die noodig is, zal de aandacht nooit pijnlijk gestoord worden, en tevens met juist die mate van *laisser aller*, die gevorderd wordt om aan een kollege de behagelijkheid van den konversatie-toon mede te deelen. Reeds zijn uiterlijk maakt een geheel anderen indruk dan dat van Kirchhoff. Bij den laatste heeft het voorzeker eene eigenaardige aantrekkelijkheid, — ik sprak van de krukken die hem moeten steunen bij het gaan, — den geest eene zoo hooge vlugt te zien nemen uit een ligchaam zoo tenger, zoo ziekelijk van aanzien, als het zijne. Bunsen daarentegen is een forsch gebouwd man, die aan onzen beroemden Mulder denken doet. Zijne hooge gestalte, zijne krachtige stem, die, waar het pas geeft, een verbazenden omvang weet aan te nemen, boezemen ontzag in. Hij heerscht over zijn gehoor met blik en gebaren, waarin hij eene bezieling weet te leggen die ook de afgetrokkenste deelen der scheikunde bijwijlen in een gebied herschept, dat de verbeelding prikkelen en dichterlijke naturen betooveren kan. In hooge mate oorspronkelijk, dan weder met zekere niet onbeminnelijke naiveteit aan het oude, het traditionele in zijne wetenschap gehecht, in gedurige betrekking met zijn gehoor, en dan weder door het onbepaalde van zijn blik verradend dat hij te veel met zijne denkbeelden vervuld is om te weten voor wie hij ze ontvouwt, boeit hij door deze kontrasten onafgebroken een publiek, dat niet zelden zijne bewondering en dankbaarheid door luide toejuichingen te kennen geeft.''

Zoo het waar is dat die heidelbergsche professor somtijds met zijne scheikunde de verbeelding prikkelt en dichterlijke naturen betoovert, dan heeft hij het verder gebragt in de chemie, dan onze portretschilder in de wijsbegeerte. Ook Dr. Pierson betoovert menigmaal; maar dan het meest, gelijk ook nu weder, als hij aan het slot van zijn eerste gedeelte

de wijsbegeerte een goed heenkomen laat zoeken, en in zijn tweede gedeelte het subjektieve moment niet slechts opneemt, maar op den voorgrond plaatst. De fantasie gaat bij hem boven alles. Hij bemint de waarheid meer met zijne verbeelding dan met zijn verstand:

„Indien nu vooral het licht op Helmholtz valt, zoo kan dit niet daaraan liggen dat zijne voordragt boven die zijner ambtgenooten uitmunt. Gij begrijpt thans wat ik bedoelde, toen ik zeide dat men niet onberispelijker spreekt dan Kirchhoff, en niet beter dan Bunsen. Zelfs kan Helmholtz in uiterlijke welsprekendheid met deze twee docenten in het geheel niet vergeleken worden. Zijne manier van spreken is in den regel slechts dragelijk; blijft vaak nog beneden dat peil. Men luistert naar hem in weerwil van zijne voordragt. Zijn triumf als docent is uit dien hoofde des te grooter. Enkel door den inhoud vermag hij te boeijen; enkel daardoor dat uit alles wat hij zegt een oorspronkelijke, geheel eigenaardig gevormde geest u toespreekt; enkel daardoor dat gij, naar hem luisterende, met een vernuft in aanraking komt, waarvan gij terstond beseft dat het tot de hoogere orde behoort, die het vaderland was van een Gœthe, een Humboldt. Enkel daardoor? Neen, toch niet. Helmholtz spreekt uitnemend, indien gij toelaat dat men nog met iets anders dan met zijn mond kan spreken. Zijn gelaat spreekt, zijn oog spreekt, een der intelligentste, scherpstziende, geestigste en helderste oogen, die gij u denken kunt; zijn voorhoofd spreekt, dat voorhoofd, zoo breed ontwikkeld! Men ziet het dat voorhoofd aan, dat niet de ouderdom, dat enkel het denken er de rimpels in gegroefd heeft. En als hij soms — niet zelden, gelukkig! — een glimlach laat spelen om de fijn besneden lippen, een glimlach die vaak onwillekeurig zijne polemiek begeleidt, dan gevoelt de geest zich bevredigd, — immers door het schouwspel van de gemakkelijke zegepraal, die meerderheid des geestes over dwaling en onkunde verzekert."

Een ongemeen man, inderdaad, en wiens onderzoekingen op natuurkundig gebied ongetwijfeld een beter lot verdiend

hadden dan bij wijze van valsch alarm vooruitgezonden te worden, ten einde een aftogt in de rigting der kerk te dekken! Of zou Dr. Helmholtz het met Dr. Pierson eens zijn, en deze slechts uitgesproken hebben wat gene denkt? Dit is niet waarschijnlijk. De fysioloog moge den theoloog sommige denkbeelden aan de hand gedaan, sommige herinneringen bij hem wakker gemaakt hebben, — over het algemeen hebben de duitsche geleerden van dien rang te veel methode, om aarde en hemel, stof en geest, populair en wetenschappelijk, zoo onbedachtzaam dooreen te mengen als door onzen landgenoot gedaan is.

VI

Men kent thans min of meer, althans van de buitenzijde, en naar Dr. Pierson's eigen teekening, de mannen bij welke hij in den laatsten tijd ter school is gegaan. Een weinig van Dr. Kirchhoff's fysica, iets meer van Dr. Bunsen's chemie, nog iets daarbij van Dr. Helmholtz' fysiologie, — dit zijn de materialen van het voetstuk op hetwelk het beeld eener triomferende nieuwe geloofsleer rust.

De trek naar de verboden vrucht van het Absolute, de behoefte om in het godsdienstige tot een stelsel of vaste overtuiging te komen, is bij een groot aantal personen zoo sterk, en gaat zoo vaak gepaard met loffelijke hoedanigheden, dat het eerbiedigen daarvan door de menschemin zou geboden worden, zoo niet reeds de wellevendheid het voorschreef.

Mr. Van der Hoeven tijgt naar Rome, Dr. Pierson naar Genève: wie, die behalve aan de beteekenis zijner eigen persoonlijkheid, ook nog aan de beteekenis van andere persoonlijkheden gelooft, zal die pelgrims niet in den verhevensten zin des woords goede reis wenschen? Waarschuwen baat niet, kritiek heeft geen vat; alleen voor waarnemen en rangschikken blijft nog plaats over.

Onze heidelbergsche vriend behoort tot de klasse van geloovigen, in wier schatting het den heidelbergschen katechismus, met welks inhoud zij over het algemeen vrede hebben, alleen hapert aan filosofische vlugt. Bedenk een middel waardoor dit

log gevaarte op zijne beurt wieken bekomt; laat het naar hartelust leeren drijven in den ether der metafysica, — en gij zult hen met den heiligsten ernst hooren verzekeren dat de wereldgeschiedenis eerst regt verklaarbaar wordt, als men zich aan den steen der Paltzer Wijzen vastklemt.

1871.

MULTATULI.

EERSTE ARTIKEL.

Duizend- en eenige hoofdstukken over specialiteiten, door Multatuli.

I

— „Hebt ge wel eens zien straatvegen?

— „Niet zoo vaak als ik in 't belang der zindelykheid wenschen zou. Maar toch nu en dan.

— „Voeldet ge niet soms den lust in u opkomen zoo'n hem of haar den bezem uit de hand te rukken, en eens te wyzen *hoe* men behoort te vegen?

— „Dikwijls.

— „Veegden alzoo, naar 't ideaal dat gy u schept van straatvegen, die menschen *goed?*

— „Met de hand op 't hart, by myne ziel en zaligheid, op eer en geweten, in tegenwoordigheid van goden en menschen . . . neen!

— „Zeer wel. Dit geconstateerd zynde, vraag ik u, of ge zoo'n straatveger in staat oordeelt u een regtskundig advies te geven, uw kinderen van kinkhoest te genezen, de schulden van den Staat te delgen, boekdrukkunsten uit te vinden, Amerika's te ontdekken, enz. enz.?

— „Met hand, hart, ziel, enz. . . . . alles als voren: neen!

— „Welnu, zoo'n veger die niet vegen kan, en geen ander vak verstaat dan niet te kunnen vegen, is eene *specialiteit*."

Dit is het thema op hetwelk Multatuli in een uit Wiesbaden gedagteekend boekje (April 1871) vaak geheele bladzijden achtereen geestig doordraaft. De gelegenheid met eene of meer daarvan deze aankondiging op te vrolijken zou, als zij niet reeds gevonden was, ligt gezocht kunnen worden.

Zal het nageslacht het gros der tijdgenooten toestemmen dat Multatuli in *Max Havelaar* alles, of voor het minst al het beste gegeven heeft, wat hij had? Zou het niet kunnen gebeuren dat een klein getal lezers, geduldiger dan de groote menigte, in de massa zijner verdere geschriften aderen ontdekte en waardeerde, die den toets van een geoefend oordeel vooral niet minder goed kunnen doorstaan dan de Koffijveilingen der Nederlandsche Handelmaatschappij?

Nog een paar zulke vragen, een paar bedenkingen daarnevens, en wie zich voorgenomen had de stelling vol te houden, zou de bewijsplaatsen voor het grijpen hebben.

II

In dit nieuwe geschrift, dat even als enkele vorige den gang van een betoog aanneemt, stelt de schrijver zich voor, eene eerlijke begrafenis te bezorgen aan een der meest gebruikelijke uitheemsche stoplappen onzer journalistiek.

Hij had kunnen kiezen: *Cassio, I love thee; but never more be officer of mine.* Of wel: *Nourri dans le sérail, j'en connais les détours.*

Doch in verband met zijn onderwerp gaf hij de voorkeur aan de formule, welke insgelijks als bestorven ligt in den mond onzer dagbladschrijvers: *The right man on the right place.* Ondeugend beweert hij daarvan: „Men zegt — maar hier moet ik ernstig aandringen op geheimhouding — men zegt dat ergens in ons land een redacteur bezig is met het schrijven van een hoofdartikel, waarin dit testimonium van hedendaagsch *savoir faire* maar driemaal zal voorkomen" (bladz. 4). Op den bodem dier telkens terugkeerende spreuk vindt hij de vergoding der specialiteiten, en gaat dan aantoonen hoe vooral

in de staatkunde, bij het doen van keuzen voor de Tweede Kamer, de specialiteiten-jagt op verwaarloozing van 's lands algemeene belangen uitloopt.

Gelooft Multatuli dat die betoogvorm tot lezen uitlokt? Gelooft hij dat een parlement zonder specialiteiten, eene wetenschap zonder specialiteiten, een goed parlement of eene goede wetenschap zou zijn? Vermoedelijk hecht hij zoo min waarde aan de stelling zelve, welke hij zich voornam te verdedigen, als aan hare inkleeding. Deze herinnert te zeer aan de zwakke zijde onzer ouderwetsche nutsverhandelingen om fraai te kunnen heeten; gene is, tenzij men haar karikaturiseert, zoo onomstootelijk waar dat zij geen betoog behoeft.

Doch een schrijver die veel op het hart heeft, gevoelt somtijds behoefte aan een kader; en als hij in zulke oogenblikken vruchteloos bij de fantasie heeft aangeklopt, dan gaat hij heen en behelpt zich met de logica. Geheel en al ongestraft blijft zijne eigenzinnigheid niet, en, met hoe veel geest hij zijn opstel kruide, de betoogtrant is van nature een tweelingbroeder der langwijligheid. Maar er staat tegenover dat, zoo men ondanks Minerva vruchteloos beproeft te profeteren, het toch niet aangaat te vergen dat Apollo's boog steeds gespannen zal zijn. Er zien in Holland zoo weinig boeken het licht welke van oorspronkelijkheid getuigen, dat men zich aan Multatuli's geschriften ook dan verkwikt, als hij slechts haken blijkt gezocht te hebben om zijne invallende gedachten aan op te hangen.

Of wie onzer tijdgenooten is in staat eene boutade als de volgende te verbeteren? Eén zulk een hoofdstukje geschreven te hebben is meer waard dan vele kaders:

„A. is de herder en mishandelt z'n schapen. Dat komt van die alleenheersching!

„L'histoire nous apprend qu'en de tels accidents,
„On fait....

„*On fait*... wat? Wel, 'n revolutie! Alle schapen liepen te-hoop, en maakten een grondwet. Of 't in '48 geschiedde,

weet ik niet, maar 't jaar doet niet tot de zaak. Volgens die grondwet zoude A. gedegradeerd worden tot schaap, en alle schapen verheven tot herders. Niet één zou voortaan de kudde leiden, maar allen zouden allen...

„Dat ging niet! Ieder wou voorgaan. Ieder 't eerst drinken, of liever nog, alleen. Ieder had lust in scheren. Niemand wou geschoren worden. Bovendien, alles blaatte door elkaar, en de ooien konden haar eigen lammeren niet verstaan. Men had de regeering van dien eenling A. allerdrukkendst gevonden, maar bevond zich niet veel beter onder de tyrannie van allen over allen. Hier volgt het vertegenwoordigend stelsel. „Indien we niet allen te-gelijk blaatten, doch dat regt slechts toekenden aan... zeventig?"

„— Reactie! riep een opgewonden lam dat niet vry was van carbonarisme.

„— Geenszins, antwoordde de eerwaardige hamel van wien het voorstel was uitgegaan, en die veel wol was kwyt geraakt onder 't regime der panarchie. Ik verzeker u op myne republikeinsche eer, dat het niet in myne bedoeling ligt terugtekeeren tot de alleenheersching. Eens-vooral, weg met A.! Hy is en blyve ontherderd...

„— Weg met A.! blaatte de kudde.

„— Ik ben 't volkomen met u eens. Dit is dus afgedaan. Maar... indien we eens...

„— Zie verder het kiesreglement in alle beschaafde weiden. Het werd onder 't uiten van ontelbare *weg met A.'s* en *Leve de constitutie's* aangenomen. Men kuipte, adverteerde, beval kandidaten aan, telkens werd deze of gene byzondere hoedanigheid van een schaap onder de aandacht der kiezers gebragt. Mooi blaten en veel wol waren de gewone gronden van voorkeur.

„Maar ach, de kudde prospereerde niet. Ieder was ontevreden. *Houlette* en hamelbel gingen gedurig over van den een op den ander, en men begon in te zien dat niet elke verandering...

„— Terugkeeren tot A.? Nooit!

„— Nooit, nooit, nooit!

„— Weg met A.!

„— Zeker, dit blyft zoo! We houden vast aan 't vertegen-

woordigend stelsel. Maar wy moeten anders kiezen. Ik stel voor, geen schapen aftevaardigen dan die byzonder geacht zyn in hun distrikt.

„Acclamatie.

„— Voorts . . .

„— Weg met A.!

„— Zeker, weg met A.! Maar we moesten ons doen vertegenwoordigen door iemand die verstand heeft van scheren. Er zijn leden in ons parlement die nooit 'n schaar in de poten hebben gehad. Dat is een groote fout, waarde medeschapen. Sedert de dagen van dien vervloekten A. . .

„— Weg met A.!

„— Precies, weg met A.! Sedert den tijd van dien tyran, worden er veel zaken niet behoorlyk behartigd. 't Eene schaap wordt in 't geheel niet geschoren, en 't andere alle weken. Ja zelfs worden er sommigen tegen alle regt en rede . . . gevild. Van waar komt dit, geachte medeschapen? Doodeenvoudig hierdoor, dat we in onze Vertegenwoordiging gebrek hebben aan . . . deskundigen, aan schapen van 't vak. Op die wyze voortgaande, zouden we niets gewonnen hebben sedert het verdryven van den geweldenaar. . .

„— Weg met A.!

„— Tot in alle eeuwigheid, weg met A.! Om alzoo in ons parlement het ware, echte, oude, onvervalschte scheersysteem gehandhaafd te zien, heb ik de eer u een kandidaat voor te stellen, die van 't scheren een bepaalde studie heeft gemaakt. In de dagen der dwingelandy. . .

„— Weg met A.!

„— Gewis. Onherroepelyk weg met A.! Dit ben ik volkomen met u eens . . . doch laat ons voortgaan, de stembus wacht. Myn kandidaat heeft overvloediglyk bewyzen gegeven dat hy scheren kan. Bovendien is hy zeer geacht in zyn district. Maar dit is nu byzaak. Hoofdzaak is dat hy uwe Vertegenwoordiging zal kunnen voorlichten by elke épineuze scheerkwestie. Hy zal de wankelende overtuigingen steunen, de verdwaalden teregtbrengen, de styfhoofdigen overreden, de onwetenden onderrigten, den weerspannigen ontzag inboezemen . . . alles door 't prestige zyner eigenaardige kunde. Wat allen

te-zamen niet weten, weet hy-alleen. Wat der algemeene aandacht ontsnapte, is zyn byzonder eigendom. Wat anderen duister is, ligt hem klaar voor oogen. Kiezers, bedenkt het gewigt uwer stemming! Erkent dat onze weide dringend behoefte heeft aan zulk een schaap in de Vertegenwoordiging. Op dus, op! Allen ter stembus, en kiest blatend uit onbeklemde borsten: leve de constitutie...

„— Weg met A.!

„— Voorzeker... weg met A.! Kiest als uit één bek, onder 't aanheffen van weidelievende kreten, tot uwen parlementsbelhamel...

„Wien denkt ge, lezer? Wel, den ouden weggejaagden A. die de voorpoort was uitgeworpen, maar in hoedanigheid van *Specialiteit* weder wordt binnengesmokkeld door 'n achterdeurtje."

III

Wie naar welgevallen over tijd en ruimte beschikken kon, zou dit schetsje tot motto eener studie over het komische willen kiezen.

De humor, de satire, en het blijspel, raken elkander op menig punt, al hebben zij elk een eigen gebied. De humor is het komieke met iets zonderlings, de satire het komieke met iets bitters er bij. Volkomen zuiver wordt het alleen in het blijspel aangetroffen. Multatuli's allegorische voorstelling van den konstitutionelen regeringsvorm is een klein blijspel, omdat zij vrolijk is zonder bitterheid en vermaakt zonder singulier te willen zijn.

De komische ader is eene der beste eigenschappen van dezen schrijver. Hij dankt haar niet slechts geheele hoofdstukken, die zijn naam te allen tijde in onze litteratuur zullen doen voortleven, maar ook korte, onbetaalbare anekdoten: „Ik herinner my hoe in 1842 de vriendin eener dame te Padang die over hare geringe afkomst werd gehekeld, — haar vader was trompetter, had men beweerd, — hoe de vriendin party trok voor de gehoonde afwezige, met een heftig: Ja, maar... 'n engelsche trompetter!" In het opvangen van der-

gelijke trekken ligt voor een deel het geheim der zoonen van Molière.

Een groot aantal lezers kunnen of willen, als het een nog levend auteur en landgenoot betreft, geen scheiding maken tusschen de sympathie of antipathie welke zijn persoon hun inboezemt, en het genot hetwelk zijne werken hun verschaffen. Vaak derven zij het laatste, liever dan zich te verzoenen met den eerste.

Hoe veel beter zijn te dien aanzien de dooden en de vreemdedelingen er aan toe! Alleen beoefenaars der litteratuurgeschiedenis geven zich moeite, tot de kennis van het karakter en den levensloop van dezen door te dringen. Het groote publiek leest en bewondert hen met onverdeelde aandacht.

Vandaar dat een schrijver als Multatuli, zoo lang hij in het leven en zichzelf blijft — wat wenschelijk en waarschijnlijk is, — nimmer op zijne regte waarde geschat zal worden. Recensent der nederlandsche maatschappij, ontsnapt geen instelling, geen volksgebruik, geen algemeen verbreide meening, geen klasse van personen, aan zijne beoordeeling. Keer aan keer legt hij den vinger op onmiskenbare gebreken. Niettemin gevoelen lezers, wien het om positieve kennis en niet om kunstgenot te doen is, zich door zijne voorstellen tot verbetering doorgaans van hem vervreemden.

Hij zal eene noot schrijven over de nederlandsche volksschool en zeggen: „In principe ben ik tegen de onderwys-wet. Maar ik erken, dat zy de scholen verbeterd heeft. Zy zal waarschynlyk bewerken dat wy haar na twee, drie, geslachten kunnen ontberen. Edele zelfmoordenaarster!" Nu goed; maar in den tekst volgt al spoedig: „Meent men dat het de moeite niet beloonen zou *aan kinderen* te vragen wat er aan 't onderwys ontbreekt?"

In eene andere noot — weder eene noot — wordt bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer geheele afschaffing van census en inkompetentie aanbevolen; en hier behoeft de lezer, die door het overige reeds niet tot ingenomenheid met den schrijver gestemd werd, den tekst niet in te zien. Welsprekend genoeg zegt de noot zelve: „Ik ga in dit beginsel verder dan iemand, daar ik beweer dat ook *aan tuchthuisboeven en*

publieke vrouwen het recht van stemmen moet worden toegekend. De toelichting dezer meening is niet *hujus loci.*"

Is de schrijver zichzelf ongelijk? Integendeel; hij die meent dat het de moeite loonen zou, aan kinderen te vragen wat er aan het openbaar onderwijs hapert, moet ook gelooven dat in de huizen van tucht en van ontucht belangrijke wenken tot verbetering van het gevangeniswezen en van de wetgeving op de prostitutie zouden te bekomen zijn.

Doch de groote menigte kan zulke denkbeelden niet verdragen, en voor den kleinen kring van hen, die sedert korter of langer het onderwerp meester zijn, hebben zij geen waarde. Welke klasse van lezers schiet dan over? Men zou bijna geneigd zijn te antwoorden: geen andere dan de lezers der toekomst. Eerst zij zullen den schrijver regt laten wedervaren, en erkennen dat dezelfde in- en uitvallen welke thans de eenen de schouders doen ophalen, en in het brein der anderen slechts verwarring stichten, voortgesproten zijn uit een juist instinkt en meer als parabelen dan als leerstukken willen beschouwd worden.

Welke verpligting dit de kritiek van den tijdgenoot oplegt is duidelijk. Handhaving van den schrijver tegen de vakmannen die uit de hoogte op hem nederzien; tegen kleingeestige gildebroeders wier ijdelheid gekwetst wordt door zijne meerderheid; tegen den bijval van volgelingen die bij zijne woorden zweren zonder hun zin te verstaan; tegen den wansmaak van bewonderaars die, in plaats van zich door den gezonden Multatuli te laten bezielen, den ziekelijken op de planken brengen.

Evenmin kan het twijfelachtig zijn welken weg de schrijver te volgen heeft. Onbekommerd om lof of blaam, ga hij steeds voort zich te geven, en koestere geen andere vrees dan zich niet te voldoen. Stelt het eene aan verzoekingen bloot, aan afdrijven op den stroom der valsche subjektiviteit; het andere is te allen tijde voor het talent een onbedriegelijk kompas en eene veilige haven geweest.

1871.

Dr. ACQUOY.

Herman de Ruyter, naar uitgegeven en onuitgegeven authentieke dokumenten, door Dr. J. G. R. Acquoy.

I

Zich verlatend op Wagenaar, die zich naar Hooft gedragen had, hebben in onze eeuw de dichter Tollens en de romanschrijver Oltmans een beeld ontworpen van Herman de Ruyter, den held van Loevestein, hetwelk den toets der historische kritiek niet doorstaan kan.

Zoo Oltmans en Tollens deswege verontschuldiging behoeven, dan kunnen zij haar hieraan ontleenen dat Motley, in zijne *Opkomst van het Nederlandsch Gemeenebest*, zich niet alleen aan dezelfde overlevering gehouden heeft als zij, maar nog eene schrede verder is gegaan. Het van legendarische bestanddeelen reeds niet vrije verhaal van Hooft en Wagenaar, heeft hij met een nieuw verzinsel aangevuld.

Hun die er belang in stellen naauwkeurig na te gaan in hoe ver de legende zich van de ware geschiedenis van Herman de Ruyter meester gemaakt en daarop geborduurd heeft, zij de lezing van het hierboven genoemd boekje aanbevolen. De schrijver, een protestantsch theoloog, tevens ijverig beoefenaar der vaderlandsche kerk- en staatsgeschiedenis, heeft in zijne zalt-bommelsche afzondering tijd en gelegenheid gevonden al de

dokumenten, betrekking hebbend op de overrompeling van het slot Loevestein door Herman de Ruyter, bijeen te verzamelen, te schiften, en daaruit voor het eerst eene zuiver historische voorstelling van het gebeurde zamen te stellen.

Voor ons oogmerk is het voldoende, met weglaten der *pièces justificatives*, eene bladzijde te wijden aan de nagedachtenis van een vaderlandsch held uit de inleidingsdagen van den tachtigjarigen oorlog, die, al is hij niet werkelijk, als een andere Reinier Claeszen, met vriend en vijand in de lucht gevlogen, toch zijn leven heeft opgeofferd voor eene gedachte welke hij als juist, en voor eene zaak die hij als goed en heilig beschouwde.

II

Zeker zou die noordbrabantsche veehandelaar, ofschoon een man in goeden doen en een gezeten burger van 's Hertogenbosch, niet zulk een vermaard persoon in de vaderlandsche geschiedenis geworden zijn, zoo hem het voorregt niet ware te beurt gevallen door den prins van Oranje als werktuig gebruikt, en door den hertog van Alva vernietigd te worden. Betwistbare onderscheiding! zou men willen zeggen; zoo het niet van algemeene bekendheid was dat zij de gewone prijs is, dien de roem de kleinen laat betalen. Alva en Oranje — de worsteling dier twee reuzen was noodig om, door het voorbijgaand aandeel hetwelk Herman de Ruyter daarin nam, dezen de onsterfelijkheid te verzekeren.

Geen soldaat van beroep, niet iemand die eene militaire opleiding had ontvangen, geen man doorkneed in het vak der vestingbouwkunde was hij, maar een Bosschenaar en burger van het Derde Lid. Zoo aan den eenen kant twee beroemde namen glans hebben moeten geven aan den zijnen, zelfs die magtige hulp zou niet gebaat hebben, indien eigen gemoedsaandrang en de tijdsomstandigheden hem niet tevens tot een aartsgeus gestempeld hadden.

Het bewijs ontbreekt dat Herman de Ruyter in Augustus en Oktober 1566 een voorganger is geweest bij de beeldstormerij in Den Bosch; en zelfs is er reden te gelooven dat mede-

doen met het gepeupel nooit in zijn smaak viel. Met dit al was hij een hartstogtelijk kalvinist. Naar mate hij minder sympathiseerde met de plunderaars van kerkgebouwen of kloosters, hechtte hij des te meer aan andere en blijvender maatregelen tot verzekering van het goed regt der nieuwe godsdienst, desnoods met vernietiging der oude.

In de keus der middelen bleef hij daarbij zichzelf gelijk. Zou er een oogenblik in zijn leven komen, — en het kwam in December 1570, — dat hij geen vermomming als franciskaner monnik versmaadde om den slotvoogd van Loevestein te misleiden en des te zekerder van kant te helpen, in Februarij 1567 maakte hij zijne stadgenooten wijs, van den prins van Oranje en den graaf van Hoogstraten, in overleg met den heer van Brederode, een lastbrief te hebben ontvangen die hem, als verbonden aan den edelman Antonie van Bombergen, gedurende twee maanden tot heer en meester van 's Hertogenbosch verhief.

Zoo men aan die listen den dweeper herkent, wien in het belang van zijn kerkgeloof geen hulpmiddel der meest wereldsche staatkunde ongeoorloofd schijnt, — in de onbaatzuchtigheid waarmede hij ter wille van zijn denkbeeld geheel zijn maatschappelijk bestaan op het spel zette; in den moed waarmede hij na Bombergen's kortstondig bestuur de scheiding van vrouw en kind, de onvermijdelijke ballingschap, de verbeurdverklaring van al zijne goederen verdroeg (zelfs zijn ledikant werd in het openbaar verkocht, in den katalogus beschreven als „een houten slaapkoets, open met gesneden werk" en meer dan honderd gulden waard); in die onbedriegelijke teekenen van een overtuigd gemoed en een vasten wil ziet en bewondert men den waren revolutieman, die zich met lijf en ziel, met goed en bloed, aan eene nieuwe orde van zaken verpand heeft.

III

En nu de loevesteinsche held! Bijna vier jaren zijn ver loopen sedert de balling, vogelvrij verklaard, het vaderland verliet. Naar Dillenburg is hij getogen; naar den prins van

Oranje. De zaken in Noord-Nederland hebben in dien tusschentijd geen gunstigen keer genomen. Geheel het land is spaanschgezind. Al noemt de prins zich bij voortduring luitenant-generaal van Zijne Majesteit in Holland, Zeeland, Friesland en Utrecht; al stelt hij Alva's overkomst als eene daad van geweld en willekeur voor; al beweert hij, in naam des konings het land tegen Alva te willen beschermen, — men luistert niet naar hem. Alva's terrorisme heeft in alle steden, in alle vergaderingen van Staten, de overgroote meerderheid het hoofd doen buigen voor Alva's wil. 's Prinsen onrijp plan tot overrompeling van Loevestein, met de steden Woudrichem en Gorinchem, is niet tegen Spanjaarden of spaansche overheden, maar tegen nederlandsche magthebbers, nederlandsche burgers: nederlandsche spaanschgezinden gerigt, en de uitvoering aan Herman de Ruyter opgedragen.

De nood der tijden heeft den noordbrabantschen vetweider eensklaps in een anderen kapitein Héraugière herschapen. Met twintig volgelingen steekt hij zich in het monnikspak, klopt in den avond van 9 December op Loevestein aan, en vraagt om Godswil een onderkomen voor zich en de zijnen. Het wordt hem verleend, en hij maakt er het bekende gebruik van.

Tien dagen slechts mogt hij zich in het bezit van het slot verheugen. Alva, door den drossaart van Woudrichem, een nederlandsch edelman, door de nederlandsche gemeentebesturen van Gorinchem, van Zalt-Bommel, van Nijmegen, door de nederlandsche leden van den Koninklijken Raad in Den Haag van het voorgevallene onderrigt; Alva gaf met zijne gewone vaardigheid in het besluiten en zijne bewonderenswaardige lokale kennis van alle belangrijke strategische punten in Noord-Nederland, aanstonds de noodige bevelen. Vóór men in Den Haag nog begreep hoe de veldheer handelen zou, was te Antwerpen reeds alles beraamd en vastgesteld om het slot te bestormen en te hernemen.

In den avond van 9 December namens den prins overrompeld, werd het in den voormiddag van den 19den namens den hertog weder aan Spanje gebragt. Zeventien van De Ruyter's volgelingen vielen den vijand levend in handen en werden over Den Bosch naar Antwerpen gevoerd, waar tien zich naar de

galg, twee naar het rad verwezen zagen. Hij zelf sneuvelde in den strijd.

„De kapitein De Ruyter,” zegt de brabantsche kronijkschrijver, die tijdgenoot was en ooggetuige heeft kunnen zijn, „de voorzegde kapitein De Ruyter heeft zich niet levend in der Spanjaarden handen willen geven, maar heeft zich geweerd zoo lang hij staan kon. En hij, van de Spanjaarden dood geslagen zijnde, hebben hem de Spanjaarden daarna het hoofd afgehouwen.” Zij namen het mede naar Den Bosch, waar het op de stadsgalg geplaatst werd en geruimen tijd staan bleef.

Intusschen deed Alva De Ruyter's kleederen doorzoeken. Hij vond een open brief, eene kommissie, en een instruktie, alle drie onderteekend door den prins van Oranje. Beijverde de hertog zich eene fransche vertaling dier stukken op te zenden naar Madrid, aan den koning, minder haast maakte hij met het versterken zijner militaire magt in Loevestein's nabijheid. Minachtend antwoordde hij den drossaart van Gorcum, die naar aanleiding van het voorgevallene om vermeerdering van manschappen in het kasteel der stad gevraagd had: „Wijl dat canaille op het kasteel van Loevestein is gedood en gevangen genomen, en wijl, naar 't geen wij vernemen, de zorg van 't gevaar grooter is dan de werkelijkheid, schijnt het ons vooralsnog niet noodig groote kosten te maken, om soldaten te leggen op het kasteel van Gorinchem.”

Alva, naar men ziet, was het met Oranje niet eens, noch omtrent het gewigt van het aangetaste punt, noch omtrent de geschiktheid van het oogenblik. Werkelijk heeft het nog meer dan een jaar geduurd eer Den Briel, eerste in de rij der noordnederlandsche steden, zich vóór den prins verklaarde.

IV

Wanneer Herman De Ruyter, de strenge kalvinist, de strijder voor puriteinsche deugd en verheven regt, zich als franciskaner monnik verkleedt en hij den slotvoogd van Loevestein (een nederlandsch edelman, een weerloos grijsaard, die hem uit medelijden in zijne binnenkamer had toegelaten, waar hij met zijne echtgenoot bij het vuur zat) met een pistool door

de borst schiet, dan maakt hij een onaangenamen indruk. Dit zijn van die daden welke het geloofelijk doen schijnen, dat bandieten van beroep somtijds in hunne nachtrust gestoord worden door benaauwde en bloedige droomen. Ook geeft het geen hoogen dunk van De Ruyter's krijgsbeleid, dat de spaansche kapitein Lorenço Perea van een gedeelte van het verrast kasteel zich met behulp van ladders bijna zonder slag of stoot heeft kunnen meester maken.

Als daarentegen in den ochtend van den tienden dag Perea eene bres in den hoofdmuur geschoten heeft, en de spaansche soldaten door de kleine opening een voor een naar binnen dringen; het dooden van een schildwacht, aan de achterzijde, den vijand gelegenheid geeft de belegerden ook in den rug aan te vallen; er voor De Ruyter en de zijnen, voor zoover zij niet reeds gesneuveld zijn, alleen overschiet zich al strijdend terug te trekken in een afgelegen vertrek; de weg derwaarts op zijn bevel met kruid bestrooid wordt, zoodat de aanvallers schier stikken in den rook en hunne kleederen in brand vliegen; als hij in die laatste wijkplaats een door ongelijkheid wanhopig tweegevecht aanvaardt en, liever dan zich gevangen te geven op de plaats zelve zich door de overmagt laat doorsteken, — dan verraadt hij zijn aangeboren heldenaard. Met zijn bloed staaft hij dat, in welk opzigt hij voor zijne taak niet berekend moge zijn geweest; hoe hij uit een zuiver zedelijk oogpunt in de keus zijner middelen moge gefaald hebben; hij voor het overige al de zeldzame eigenschappen in zich vereenigde, welke in moeijelijke omstandigheden den buitengewonen man maken.

V

De Ruyter's geschiedenis heeft eene mistroostige zijde. Ontijdig en nutteloos heeft hij zich opgeofferd voor zijn vaderland. Niet schrander genoeg, naar het schijnt, om te beseffen dat de prins van Oranje op dat oogenblik eene onmogelijke staatkunde volgde; misschien gestreeld in zijne eerzucht door de gedachte, als kommissaris van den prins terug te keeren naar het land dat hij als een vlugteling en berooide had

moeten verlaten; dweepend, naar alle gedachten, met het vooruitzigt, aan Alva's schrikbewind een einde te helpen maken; door wraakzucht gesteund in het jagen naar een verheven doel; viel hij als het slagtoffer van eigen onbezonnenheid en anderer zelfzucht. Zoo iemand met het loevesteinsche feit eer heeft ingelegd, het is noch Willem van Oranje geweest, noch Herman de Ruyter, maar alleen de hertog van Alva, wiens militair beleid met één slag een plan verijdelde, op welks vervulling zijne tegenpartij de schitterendste verwachtingen gebouwd had.

Er blijft over dat in de geschiedenis der volken, welke voor het handhaven of veroveren hunner nationale onafhankelijkheid alles hebben veil gehad, De Ruyter's naam eene onvergankelijke plaats inneemt. Geen zaak zoo populair als die, voor welke hij het leven liet. Uit de duisternis van den kleinen burgerstand te voorschijn getreden, scheen alles aan te duiden dat vergetelheid zijn deel zou zijn. Toch zijn tien dagen van zijn schijnbaar onbelangrijk leven genoeg geweest om hem een rang in de historie te verschaffen, en de sage zelve zich aan zijne nagedachtenis te doen hechten.

Veel heeft hij te danken gehad aan de veerkracht van zijn fanatisme; veel aan den gloriekrans van Alva's en Oranje's namen; meest van al aan de gunst zijner zaak. De geschiedenis zwijgt over zoo vele Nederlanders, edelen, slotvoogden, drossaarts, burgervaders, staatsdienaren, welke in die dagen de spaansche zijde hielden. Herman de Ruyter's aandenken is onder zijne landgenooten en medeburgers van geslacht tot geslacht blijven voortleven. Ofschoon niemand ligt beweren zal dat vermaardheid in zichzelve de hoogste orde van grootheid aanduidt, verheugt het ons nogtans ter wille van den man, wien het lot zoo veel weigerde, dat voor het minst die ééne lauwer hem niet ontgaan is.

1871.

FRANCISCA GALLÉ.

EERSTE ARTIKEL.

Agnes, door Francisca Gallé.

I

De engelsche auteur der vorige eeuw, die onder de vier zaken, door den man op aarde te volbrengen, ook het schrijven van een boek noemde, bleef, al generaliseerde hij wat sterk, in de natuur. Niet slechts is in het schrijven van een boek niets onmanlijks; maar de daad van in het openbaar het woord te voeren, zijne denkbeelden door den druk te vermenigvuldigen, de welligt ongunstige uitspraak des publieks te trotseren, schijnt geheel binnen de grenzen der manlijke roeping te liggen, — waar nog bijkomt dat de maatschappelijke stelling van den man hem zoowel uitvoering als voorbereiding gemakkelijk maakt.

Hoe echter, zal menigeen op nieuw gevraagd hebben, toen de nederlandsche boekhandel van de hand eener nederlandsche dame alweder een oorspronkelijken roman aankondigde, — hoe komt eene vrouw tot het schrijven van een boek? en wat op aarde mag dit jonge meisje, Francisca Gallé geheeten, bewogen hebben, ik zeg niet in het heiligdom harer binnenkamer een romantisch verhaal te borduren, maar dit boek te laten

drukken en algemeen verkrijgbaar te stellen? Het volgend antwoord op die vraag moge als gissing zijn weg vinden.

Meisjes schrijven boeken, schrijven romans, gelijk zij piano spelen, of als dilettanten medezingen op een koncert. De virtuozen van beroep houden staande dat door toedoen dier liefhebsters vele nooten in de wereld komen, welke voor de instandhouding van de harmonie des heelals gemist konden worden; dat het niet aangaat, zonder stelselmatige voorbereiding, eene taak te willen volbrengen welke zelfs voor hen, die eene speciale opleiding ontvingen, menigmaal te zwaar blijkt; dat het van overmoed, van gebrek aan zelfkennis, en ook van gebrek aan piëteit getuigt, de werken van meesters, gewrochten van het door arbeid tot ingetogenheid bedwongen genie, in het openbaar op de pijnbank te brengen.

Doch wat bekommert zich het muziekaal gemoed om die schoolsche vertoogen? Mogen wij ons niet laten hooren in het publiek, welnu, te huis zullen wij ons daarvoor schadeloos stellen! Aan onzen Erard, — een heer dien alle vrouwen overal en op alle uren ontvangen kunnen zonder zich te kompromitteren, — hem zullen wij toevertrouwen wat er in ons omgaat; wat wij bij ons intreden in het leven van de wereld verwacht, wat wij van haar ontvangen hebben; welke herinneringen uit onze kindsheid, uit onze aankomende meisjesjaren, ons het levendigst bijgebleven zijn; hoe de werkelijkheid onze idealen vernietigde; welke andere idealen zij ons daarvoor in de plaats gaf; hoe de menschen heeten welke wij haten, de dingen welke wij liefhebben; aan welke soort van mannen wij desgevraagd ons hart zouden willen schenken, aan welke andere soort in der eeuwigheid niet; hoe ons model van vrouwelijke schoonheid en bevalligheid er uitziet; welke algemeen aangenomen begrippen wij als vooroordeelen beschouwen; voor welke beginselen wij zonder aarzelen het leven zouden laten; waarom wij ons aangetrokken gevoelen door dezen, afgestooten door genen; wat wij onder aanbidding verstaan, en hoe onze katechismus luidt; in één woord, wie volgens ons het edelst denkt, het zuiverst gevoelt, het best handelt, het gelukkigst leeft, en het zaligst sterft.

II

Op die wijze, stel ik mij voor, is *Agnes* ontstaan. Het zijn, in den vorm van gedrukte bladen, de *confidences* van een jong meisje aan het muziek-instrument harer voorkeur. En wat de uitvoering betreft...

De negerin en keukenprinses Candace is een geestige type. Haar kolossalen ligchaamsbouw; haar zwarte tronie; haar rood en geel gestreepten hoofddoek; haar beperkt ontzag voor den kleinen Cato dien zij voor de aardigheid zich tot echtgenoot koos; haar kinderlijk christendom; haar eerbied voor Doctor Hopkins; hare verkleefdheid aan meester en meesteres; hare bijna moederlijke liefde voor den ontembaren James, die zooveel aanleg had een losbol te worden en uit wien mettertijd zulk een flinke borst groeide, — men vergeet dat beeld niet ligt. Als Candace de drogredenen van haar stamgenoot Digo ontzenuwt; als zij den kleinen blanken bengel voorspreekt; als zij de vrijheid kiest boven den vriendelijksten vorm der dienstbaarheid, als zij haar bedroefde meesteres een troostrijker Evangelie verkondigt dan zelfs de groote en vrome Doctor Hopkins vermogt te doen, — dan wordt die logge ebbenhouten massa, met het ivoren gebit, een menschelijk wezen vol leven en geest.

Ook Simeon Brown is goed geteekend; de theologiserende slavehandelaar, die uren lang met den predikant van Newport op de vriendschappelijkste wijze over de verborgenheden der godzaligheid kon zitten praten, maar zijn geslagen vijand wordt van het oogenblik dat de leeraar hem op het stuk der emancipatie brengt. Ook kolonel Burr; de begaafde kleinzoon van een wereldberoemd grootvader, die Virginie de Frontignac het hof maakt, maar hare liefde niet duurzaam verwerven kan, omdat hij in den grond zijns harten een egoïst en een wreedaard is. Ook Virginie zelve; de fransche gravin, wier echtgenoot met Lafayette aan den vrijheidsoorlog kwam deelnemen, en die met de modemaakster Miss Prissy, even levendig en spraakzaam als zij, in de anders wel wat stille woning van Mistress Scudder, al keuvelend en liedjes zingend echo's

wakker roept. Over geheel die groep uit het noord-amerikaansch leven van 1780, met liefde tot onderwerp gekozen, door historische studie van de banaliteit gered, met ongemeen talent uitgevoerd, ligt iets van het frissche waas hetwelk de dichters in den morgenstond prijzen.

Nog schooner en van hooger orde dan de genoemde, is het beeld der aanvallige Mary; weleer als kind het speelkameraadje van den ondeugenden James, nu een volwassen meisje geworden, maar met geheel haar vroom gemoed nog altijd aan dien beweerden wildzang en goddelooze gehecht. Niemand kan hem uit haar hart dringen, al komt zijn naam nooit weder over hare lippen. Hij gaat, en zij blijft aan hem denken; hij schrijft, en zij bidt voor hem; hij wordt verloren gewaand, en zij volhardt in haar geloof; hij keert terug, en zij worden een paar. Maar ach, welk een lijden, eer die uitkomst daagde! En, te midden van dat lijden, welk eene onderwerping! Ware James niet als opgestaan uit de dooden, Mary zou den wensch harer moeder vervuld, de eerbiedige liefde van Doctor Hopkins beloond, als eene heilige zich voor het leven verbonden hebben aan dien ontzaglijken theoloog. En niet kniezend, niet pruttelend, niet als een ter slagtbank gevoerd schaap, maar als eene dienares des Heeren, zielsovertuigd dat hooger wil uit liefde de idealen harer jeugd verstoord had, opdat zij als echtgenoot van den predikant een grooter zegen voor anderen zou kunnen zijn. O Mary Scudder, dochter eener moeder die gij in zelfstandigheid evenaardet en in zielegrootheid overtroft, gij vereenigt in u al hetgeen liefelijk is en wel luidt. Gij zijt jong, gij zijt schoon, gij zijt schrander. Gij gevoelt als eene vrouw, gij gelooft als een kind, gij handelt als eene heldin!

En wat zullen wij van Doctor Hopkins zeggen, den kalvinist met de piëtistische neigingen, den Goliath met het Davidsgeloof, den dogmaticus met het kwetsbaar gemoed? Vermoedelijk zullen de esthetici het er nimmer over eens worden, of het beeld van een jong ding als Mary zich in één voorstelling al dan niet laat samenvoegen met dat van een veertigjarig godgeleerde en puritein, — 's zaturdags vastend als hij 's zondags prediken zal, steeds met den neus in de boeken en met den geest in eene andere wereld, een geboren zende-

ling en filanthroop, zijn traktement wegschenkend aan slavekinderen, en met de onverzetlijkheid van een doordrijver op staanden voet in de werkelijkheid plaats eischend voor de logica der menschemin. Maar al zou over dit punt eene kwestie rijzen, luidruchtiger en hartstogtelijker dan die der pauselijke onfeilbaarheid, Doctor Hopkins is en blijft de verheerlijkte type der regtschapenheid. In de majesteit zijner houding spiegelt zijne ziel zich af. Finaal vrij van sterken drank, vrijwillig afschaffer van de lange pijp, de meening toegedaan dat de christelijke voegzaamheid noch door sleutelgaten gluurt, noch aan op een kier staande deuren luistert, — onberispelijk in het alledaagsche, het gewone, het kleine, schiet hij in het groote nergens te kort, blijft nooit beneden de verwachting, en paart aan de metafysica van een kerkvader de kieschheid van een *gentleman*. Hetzij hij van den kansel strafredenen verkondigt en de gewetens wakker schudt, hetzij hij in zijne studeerkamer Mary's jawoord verbeidt, hetzij hij hare hand in die van James legt en voor het leven afstand doet van zijn liefsten droom, — zijn geloof aan het Duizendjarig Rijk blijft ongeschokt, de weg van eer en pligt duidelijk voor hem afgebakend, zijne kracht tot dulden en vermanen, tot hervormen en dankzeggen, even groot. De vrouw die dit karakter ontwierp; die uit het graniet van Nieuw Engelands vroegste geschiedenis dit beeld hieuw; eerde zich zelve, haar vaderland, en de menschheid . . . .

III

Doch ik vergeet dat *The minister's wooing* van mevrouw Beecher Stowe reeds vele jaren oud [1] en de *Agnes* van Francisca Gallé een boek van gisteren is. Erger feil: ik geef voedsel aan de meening, dat onze jonge landgenoot, waar zij met haar eersteling optreedt, reeds aanstonds de vergelijking met eene buitenlandsche vermaardheid van de beste soort moet kunnen doorstaan.

---

[1] The minister's wooing, by H. Beecher Stowe, author of „Uncle Tom's Cabin." London, 1859.

Zoo is het niet bedoeld. Alleen lokte de gedeeltelijke overeenkomst tusschen beide onderwerpen, bij erkenning van het aantrekkelijke dat zij aanbieden voor de vrouwelijke fantasie, tot verlevendiging der heugenis die het fraaije boek der amerikaansche voorgangster indertijd naliet. Mevrouw Stowe en mejufvrouw Gallé hebben beiden beproefd, — deze in Frederik Schild, gene in Doctor Hopkins, — den hartstogt der liefde het gemoed en het leven van een godsdienstleeraar te laten binnensluipen; en in beide gevallen ziet men het voorwerp dier liefde, — hier Agnes, ginds Mary, — door de kracht eener vroegere genegenheid, gevestigd op herinneringen uit de kinderjaren, den greep des meer vaderlijken aanbidders ontsnappen.

Willen beide schrijfsters eene onverbeterlijke wereld in het gelijk stellen, welke alleen op voorwaarde dier ontknooping er in toestemt zich zonder meesmuilen naar het gegeven te schikken? Of treden zij op als wreeksters der natuur, in wier rijk geschakeerde verscheidenheid plaats is voor priesters, minnaars, en vaders, maar niet voor de kumulatie dier drie ambten in één persoon? In elk geval vormt de roman van Francisca Gallé, als men dit ééne voorname punt van onwillekeurige overeenstemming wegdenkt, een op zich zelf staand geheel. De schrijfster mag niet aansprakelijk worden gesteld voor de luim van den recensent, die het eene boek met het andere vergeleek.

Om op de muzikale hypothese van daareven terug te komen, — zij alleen verklaart de treffende ongelijkheid van stijl en tafereelen in een boek als *Agnes*. Er komen, vooral naar mate de gebeurtenissen hare crisis gaan bereiken, geheele partijen in voor, welke aan niets zoo zeer als aan het in de eenzaamheid onnadenkend voortfantaseren eener dilettant-pianiste doen denken. De musicienne zoekt niemand te behagen, maar alleen zichzelve te voldoen. Nog vermoeid van den eersten aandrang tot spelen, toen al hare beste gedachten en gevoelens haar aan de aarde ontvoerden; nog gelukkig in de herinnering, en luisterend naar de nieuwe akkoorden en slot-akkoorden welke uit de verte haar beginnen toe te stroomen, blijven hare vingeren werktuigelijk over de toetsen glijden, en speelt

zij niet voort, maar herhaalt zich. Eindelijk komt het finale opdagen! Maar, gelijk het meer gaat als men alles van de bezieling laat afhangen, het finale beantwoordt niet aan de verwachting. De improvisatrice-zelve is er slechts half mede tevreden. De goede en schoone oogenblikken worden niet overtroffen, niet geëvenaard. Het beste wat nog volgt zijn echo's; en, met een glimlagchend: „Hierna beter!", sluit de jonge dame voor ditmaal haar instrument.

IV

Het beste middel om zich te overtuigen dat het niet werkelijk boeken zijn welke op die wijze ontstaan, en de eigenlijk gezegde litteratuur in die kompositien slechts eene ondergeschikte plaats beslaat, is acht te geven op de rol welke de waarschijnlijkheid daarin vervult.

Door overdreven minachting voor hetgeen men in den roman of het tooneelstuk de intrigue noemt; door stelselmatige reaktie tegen het kinderspel hetwelk daarmede vaak gedreven wordt; zijn zelfs klassieke auteurs in een tegenovergesteld uiterste vervallen, en hebben zij een slecht voorbeeld aan hunne discipelen gegeven.

Van dien aard zijn de zonden tegen de waarschijnlijkheid niet, welke in *Agnes* begaan worden. Zoo dit verhaal van het begin tot het einde een luchtballon gelijkt, door niet één koord aan aarde of werkelijkheid gesnoerd; met een somtijds koddig zelfvertrouwen door den onbegrensden ether zwemmend; het is niet omdat de schrijfster tot eene litterarische school behoort en proselieten van haar genre zoekt te maken, of zelve de proseliet is van een genre. Het geschiedt onbewust, onwetend, in de gemoedelijke overtuiging dat hetgeen waaraan zij bezig is te arbeiden, een boek is.

Er worden hier en ginds in *Agnes* zielstoestanden geschilderd, aandoeningen, momenten van het gemoedsleven, welke den besten roman tot sieraad zouden strekken en op het tooneel eene treffende werking zouden doen. Wat niet mag worden voorbijgezien, — aan zin voor het schetsen van ongemeene karakters en een verheven heimwee paart de schrijfster een

open oog voor de keerzijde der medalje, waar het heimwee der ziel in karikatuur ontaardt en men het verhevene met de beenen in de lucht ziet staan. Er zijn, in één woord, alleszins termen ten aanzien der toekomst van jufvrouw Francisca Gallé de beste verwachtingen te koesteren. Zelfs ligt, bij een zoo eerlijk streven als het hare; bij zoo veel goeden wil zich aan het vooroordeel te ontworstelen, en een eigen blik op menschen en zaken te veroveren; bij zoo veel aanleg voor litterarische kunst en litterarischen smaak; de onderstelling voor de hand dat hare eerstvolgende proeve deze eerste in alles overtreffen zal.

Doch stijl is nu eenmaal stijl, de litteratuur litteratuur, en *Agnes* alleen in zoo ver een boek, als de typografie er bij te pas gekomen is. Evenaart de eerzucht der schrijfster haar talent, dan zal achting voor het schoone haar in vervolg van tijd de pen doen halen door elk hoofdstuk, elke bladzijde, elk woord, waarover haar eigen litterarisch geweten den staf zal breken.

Als mannen van genie het niet beneden zich hebben geacht hunne geschriften aan de strengste zelfkritiek te onderwerpen, waarom zou eene vrouw gedachteloos mogen voortschrijven? Recensenten die uit wellevendheid andere eischen stellen aan het eene, andere aan het andere geslacht, vergeten niet-alleen dat in de kunst gelijk in de engelen-wereld man noch vrouw bestaat, maar beoordeelen ook de vrouwen te zeer naar zichzelf en naar hunne eigen zwakheden. Over het algemeen zijn de kunstenaressen minder ligtgeraakt dan de kunstenaars.

1871.

Dr. A. KUYPER.

Het Modernisme, een Fata Morgana op christelijk gebied. Lezing, door Dr. A. Kuyper.

I

Een ongenoemd predikant van de oudliberale rigting in Nederland — ongenoemd maar niet onbekend — heeft indertijd voorspeld dat onze dusgenaamde moderne theologen al spoedig genoodzaakt zouden zijn veel verder te gaan dan zij wilden, en er van de christelijke geloofsleer onder hunne handen weldra niets dan zekere natuurdienst of natuurlijke godsdienst zou overblijven.

Een groningsch professor van dezelfde rigting ving die stelling op, breidde haar uit, en gaf aan het buitenland kennis dat de moderne theologie in Nederland aan de gevolgen harer eigen buitensporigheden reeds overleden was.

Een utrechtsch kollega, regtzinniger en dichterlijker dan de anderen, haalde het geruststellend gezegde van een kerkvader aan: *Nubicula est*, *peribit*, en bouwde op dit: „Het is een wolkje, het gaat voorbij," de door hem aangekondigde verwachting dat het opkomend onweder der nieuwe rigting eerlang blijken zou, slechts eene kortstondige verduistering van den kerkelijken hemel geweest te zijn.

II

Dit als leiddraad voor lezers wien het geschrift van den heer Kuyper: *Het modernisme, een fata morgana op christelijk gebied*, in handen mogt komen. De stelling, daarin verdedigd, is de zooeven genoemde. Van al de bezwaren, welke de schrijver tegen de moderne theologie aanvoert, is ook bij hem het voornaamste dat zij eene efemeride geweest is.

Heeft de herinnering van bekwame voorgangers Dr. Kuyper in den weg gestaan? Wilde hij tot iederen prijs oorspronkelijk schijnen? Vreesde hij dat meer eenvoudigheid de navolging spoediger aan het licht zou brengen? Dit is zeker, dat het vertoon van geleerdheid waarmede hij het beeld der Fata Morgana toelicht; de schoolsche wijze waarop hij die luchtspiegeling in drieën kapt, ten einde zijne stof aan eene verdeeling te helpen; het onophoudelijk herhalen der zelfde klanken tot ververschingeener reeds niet nieuwe opmerking, — het geduld des lezers op eene zware proef stellen.

Gelijk het bij zulk kwellen der natuur pleegt te gaan, — de splitsing van het ondeelbare heeft ook hier tengevolge dat de indruk, in plaats van krachtiger, zwakker wordt. Hoe de redenaar zich afslooft, ten einde van de moderne theologie telkens iets nieuws te zeggen, steeds blijft hij draaijen om dezelfde hoofdgedachte. Niets gelijkt zoo zeer op het eerste gedeelte zijner rede als het tweede, niets zoo zeer op het tweede als het derde, niets zoo zeer op het geheel als de inleiding en de titel. Stel voor die pretentieuse kunsttermen in de plaats, dat de moderne theologie een vlugtig verschijnsel is geweest, en gij hebt de kern der verhandeling gevat. Al het overige zijn variatien op hetzelfde thema. Een deun, met de woorden Fata Morgana tot refrein.

III

Doch zoo er weinig kennis en nog minder oorspronkelijkheid noodig is om de kerkelijke beweging der moderne theologie door eene vooringenomen schaar van hoorders en hoorderessen als doodgebloed te doen aannemen, er behoort in een tijd als

den tegenwoordigen vrij wat geestkracht en opgewektheid toe, om met zooveel vuur, als de heer Kuyper dit doet, voor het oude geloof in de bres te springen.

Uit de jongste geschriften van den heer Groen van Prinsterer weet men dat Dr. Kuyper een der anti-revolutionaire kandidaten voor de Tweede Kamer is; uit de statistiek der verkiezingen in Junij 1871, dat hij in meer dan één distrikt voor die betrekking in aanmerking is gekomen; uit den *Heraut*, dat hij met de hoofdredaktie van dit weldra in een dagblad herschapen kerkelijk weekblad zich belast heeft; uit de lijst der predikbeurten te Amsterdam, dat hij daar ter stede als leeraar bij de Hervormden dienst doet. [1]

Wie echter meent dat zijne voorlezing het werk van een staatkundig ijveraar, een kerkelijk demagoog, een geijkt hoofdartikel-schrijver is, vergist zich. Ofschoon rijkelijk gekruid met theologische termen, gelijk het onderwerp dit medebragt, komt er in het boekje geen eigen schuld- of geloofsbelijdenis voor; geen dier pijnlijke bladzijden waar men de openbare markt als biechtvertrek ziet gebruiken, en de geheimste verborgenheden van leven of gemoed hoort uitmeten ten aanhoore eener gapende menigte. Het is in den goeden zin des woords een wereldsch geschrift, van het begin tot het einde gewijd aan de kritiek van een door den schrijver misprezen verschijnsel op geestelijk gebied, doch waarin men tevens van de eerste tot de laatste bladzijde, zoo niet het hart, dan toch de geestdrift voelt kloppen van iemand die blaakt van ingenomenheid met de protestantsche orthodoxie van den nieuweren tijd.

Had, met dat al, in zijne beoordeeling van hetgeen hij „het modernisme" noemt, evenals men zulks bij hém behoort te doen, de heer Kuyper onderscheiden tusschen wetenschap en durven, tusschen studie en zedelijken moed, hij zou tot andere resultaten gekomen zijn en zijne lezing vermoedelijk niet hebben laten drukken. Nu hij de moderne theologie als

[1] Sedert is Dr. Kuyper een tijd lang lid der Tweede Kamer geweest. Hij werd hoofdredakteur van den *Standaard*, en mede-oprichter der amsterdamsche Vrije Universiteit.

kerkelijk verschijnsel voortdurend met de wetenschappelijke rigting van dien naam verwisselt; hijzelf onophoudelijk een anderen Sâber voor eene andere Fata Morgana in de plaats stelt; nu mist zijn betoog de eigenaardige kracht waaraan ook oningewijden gevoelen, dat iemand het regt en de waarheid aan zijne zijde heeft.

IV

Hetgeen de heer Kuyper met meer kanselwelsprekendheid dan noodig was beurtelings beschrijft als „boeijend schoon," „naar vaste wet verschenen," „edoch van werkelijkheid ontbloot," is de eenvoudigste zaak der wereld geweest.

Elke handeling van dien aard is krachtig van aanloop en kortstondig van duur, maakt op de toeschouwers denzelfden voorbijgaanden indruk, en gaat voort hare werking te doen gevoelen, nog lang nadat de trilling van den eersten stoot weggestorven is.

Het populariseren der uitkomsten van de jongste onderzoekingen betreffende den oorsprong der christelijke godsdienst is niet geweest eene wetenschappelijke ontdekking (de moderne theologen in Nederland hebben niets ontdekt), maar eene daad; en het beloop dier daad heeft beantwoord aan hetgeen schrandere lieden daarvan verwachten konden, en de schrandersten werkelijk verwacht hebben.

De heer Kuyper klimt tot de vroegste eeuwen der kerkelijke oudheid op, ten einde een tegenhanger en evenbeeld der moderne theologie te ontdekken. Zijne slotsom is dat die hedendaagsche ketterij op niets zoo zeer gelijkt als op het arianisme van het jaar 300 onzer jaartelling.

Waarom niet veeleer op het socinianisme uit den hervormingstijd, die zoo veel digter aan den onzen grenst? Waarom voor het bleeke beeld van Arius, wiens naam voor de meesten een klank is, niet den levenden oom en den levenden neef, Lelius en Faustus, in de plaats gesteld?

Doch ik vrees dat het beeld der Fata Morgana er niet juister door zou geworden zijn. Daden worden niet bepaald door den wijzer van een uurwerk. Zoo het snelle rijden van Bürger's

dooden een juiste maatstaf was, dan zou in de eerste plaats de Stichter der christelijke godsdienst-zelve onder de doodgeredenen moeten gerangschikt worden.

V

Een fransch recensent heeft onlangs de opmerking gemaakt dat de hoofdpersoon van Corneille's *Menteur*, waarin de vermaarde versregel voorkomt:

Les gens que vous tuez se portent assez bien, —

eigenlijk in het geheel niet beantwoordt aan hetgeen wij gewoon zijn onder „een leugenaar" te verstaan, en de hedendaagsche tooneelschrijver, die ditzelfde karakter wilde schilderen, aan zijn stuk den veel minder aanstootelijken naam van *le Vantard* of *le Fanfaron* zou moeten geven.

Er is in de wijze, waarop de heer Kuyper met de moderne theologen handelt, iets wat aan de aldus opgevatte komedie van Corneille herinnert. Omdat niet alle moderne theologen juist zoo gehandeld hebben als zij volgens hem hadden behooren te doen; sommigen onder hen zich meer, anderen minder gelijk zijn gebleven; de uitkomst niet in allen deele aan hunne verwachting beantwoord heeft; de door hen opgewekte beweging al spoedig tot de geschiedenis is gaan behooren, en daarin van de zijde des publieks als in eene van zelf sprekende en reeds te lang uitgestelde zaak berust is, — op grond daarvan verklaart hij hen altegader voor dood, overwonnen, overvleugeld, op de vlugt geslagen.

Dit is ongerijmd. De vraag is niet hoe vele jaren die mannen noodig hebben gehad om in hun vaderland en onder de leden van hun kerkgenootschap de naar hen genoemde omkeering van denkwijze tot stand te brengen; maar of die omkeering inderdaad door hen bewerkt is. En nu behoeft men de voorlezing van den heer Kuyper slechts in te zien, om zich te overtuigen dat zij in die onderneming, van zijn standpunt geredeneerd, slechts te goed geslaagd zijn. Hun werk is als de achtergrond van het tooneel, op hetwelk *hij* thans zijne oratorische wapenfeiten volbrengt.

VI

Het moge van karakter getuigen, zich openlijk aan de zijde van het mysterie te scharen en tegen de wijsheid der wereld voor eene goddelijke dwaasheid partij te kiezen, — in de wetenschap komt men daarmede niet verder. Deze vraagt alleen naar waargenomen feiten en juiste gevolgtrekkingen.

De heer Kuyper ziet over het hoofd dat de moderne theologie in Nederland en elders niet slechts geweest is eene daad van moed, volgens de eenen; van overmoed, volgens de anderen; maar dat zij ook de geheele massa van geleerde onderzoekingen vertegenwoordigt, welke het nu levend geslacht van zijne voorgangers overgenomen en naar vermogen heeft aangevuld. Tegen geheel dien bewonderenswaardigen arbeid niets anders over te stellen dan de lijfspreuk van een theosoof, of een citaat uit Gœthe's *Tasso*, is kinderspel.

Waar is de van het standpunt van den heer Kuyper geschreven inleiding tot de boeken van Oud of Nieuw Testament; waar de kerk-, waar de dogmen-geschiedenis, waar het christelijk leerstelsel, waar de christelijke moraal, die, getoetst aan dezelfde wetten en beginselen, van welke de menschelijke geest bij al zijne andere verrigtingen uitgaat, niet óf willekeur tot aanhef, óf onzin tot slotsom heeft?

In Nederland zijn de lieden niet zoo haastig gebakerd dat zij elke zich aanbiedende nieuwe ontdekking der wetenschap gretig overnemen; aan de nederlandsche akademien worden geen heethoofden tot hoogleeraren aangesteld; van de nederlandsche kansels zijn nooit ergerlijke ketterijen verkondigd. Integendeel, de oudkerkelijke zienswijze is er gehandhaafd, toen zij in andere landen van Europa voor het opkomend geslacht reeds lang had opgehouden een voorwerp van vereering te zijn.

Waarom is daarin eensklaps verandering gekomen? Omdat de orthodoxie magteloos is gebleken, de eischen van den tijd te bevredigen; omdat hare oude wapenrusting versleten was, en zij zich geen nieuwe wist aan te schaffen; omdat zij op het gebied der wetenschap in niets voorging, steeds achteraan

kwam; omdat zij, in één woord, had opgehouden de ware uitdrukking van het hooger onderwijs te zijn.

Er is niet één reden waarom zij, die op maatschappelijk en filanthropisch gebied meer gedaan heeft dan alle liberale rigtingen te zamen, het verloren terrein der wetenschap niet mettertijd heroveren zou. Doch dan zal het noodig zijn dat zij met andere en duchtiger bewijzen optrede, dan er tusschen de redekunstige bloemen van dezen amsterdamschen kampvechter schuilen:

„Wij zijn menschen, menschen van vleesch en bloed, en daarom, ook in wat zigtbaar, ook in wat tastbaar is, moet, nu Eden teloor ging, het ideaal ons zijn werkelijkheid toonen, of het vervlugtigt in zijn dansende nevelen zelfs de bewustheid van ons hart.

„M. H.! zelfs voor een dichter als Gœthe, die nooit den onvervalschten geur van het Christendom heeft ingedronken, werd soms de drang naar die „Openbaring in het vleesch" te magtig. Gij weet hoe hij, in zijn Torquato Tasso, den gelauwerden zanger uit Italie's kunsteeuw ten tooneele voert, als door liefde verteerd voor Leonore van Este, de doorluchtige dochter zijns vorsten, die hij op Belriguardo ontmoet. Zacht en waardig wijst de princes hem terug, alsof zijn dichterhart slechts ydele idealen najoeg. En wat antwoordt nu Tasso haar? „Nein, was auch in meinem Liede wiederklingt, Ich bin nur Einer, Einer alles schuldig!" Het zijn geen holle idealen die hij najaagt.

„Es schwebt kein geistig unbestimmtes Bild
„Vor meiner Stirne, das der Seele
„Bald sich überglänzend nahte, bald entzöge.

„En wat is hiervoor zijn bewijs? Hoor het in zijn eigen klanken:

„Mit meinen Augen hab ich es gesehen,
„Das Urbild jeder Tugend, jeder Schöne.

„„Eene openbaring van zijn ideaal in het vleesch," vraagt dus ook Tasso, om aan zijn werkelijkheid te gelooven. Hij

vindt ze in Leonore. Dat is waanzin. Dat is afgoderij. Maar toch, ook Gœthe's schepping toont ons, dat dan de schaduwen eerst wijken, als men uit de volle borst getuigen kan: „Mit meinen Augen hab' ich es gesehen, Ich weiss es, sie sind ewig, denn sie sind."

„Toch, Gœthe phantaseerde slechts. Maar zie hier een ander dichter, met oneindig rijker geest dan Gœthe begiftigd, en hoor hem, hoor Joannes, zoon van Zebedeus, niet uit spel, maar in den heiligsten ernst, u met de klaarste nuchterheid getuigen:

„Hetgeen wij gezien hebben met onze oogen,
„Hetgeen wij aanschouwd hebben
„En onze handen getast hebben van het Woord des levens,
„Daarin, en daarin alleen ligt onze kracht.

„Van het Woord des levens zong Joannes, van een Woord Gods, dat „in den beginne was" en eeuwig is.

„Dat, en dat alleen is het ideaal, want alleen daarin zien we schitteren wat eeuwig waar en goed is en eeuwig in zijn schoon.

„Niet waar? zóó jubelt het niet slechts van onze lippen, ook gij Modernen! zingt het ons na.

„Dusver gaan we dan saâm, maar hierin scheiden we, om elkaar nimmermeer te ontmoeten, dat gij wel het ideaal, maar ook slechts het ideaal hebt, waar de Kerk van Christus een ideaal belijdt, dat werkelijkheid van eeuwig was en getoond is in het vleesch.

„Of wilt ge, hierin gaapt de onpeilbare diepte, die u een andere dan de Kerk van Christus doet zijn, dat gij wel het Woord hebt, maar het slechts schitteren doet in boeijende Morgana's, terwijl de gemeente van Christus ingaat in een werkelijk heiligdom, in welks drempel God Drievuldig met diamanten griffel dit kalme woord der Eeuwige Liefde dreef:

„ „Het Woord is vleesch geworden en heeft onder de kinderen der menschen gewoond!" "

Nu, al kon, bij hetzelfde enthusiasme, uit die bladzijde meer innigheid spreken, het is reeds veel dat op die wijze vrijuit

gesproken wordt. Zoo lang de orthodoxie Gœthe blijft lezen, zal zij het spoor der algemeene beschaving niet bijster worden.

Doch wat vermogen al die fraaije woorden, zoo lang het verstand zich niet gevangen kan geven en de geschiedenis neen zegt?

1871.

W. J. VAN ZEGGELEN.

W. J. van Zeggelen. De Menschenhater (le Misanthrope), tooneelspel in vijf bedrijven, naar het fransch van Molière. 1ste en 2de Druk.

I

Ze hebben in Holland een tooneelverbond opgerigt, en die vereeniging een eigen tijdschrift, waarvan 1 October 1871 de eerste aflevering verschenen is. [1]

Dat dit proefnummer geenszins naar meer smaakt, is de schuld der redaktie; maar geen redaktie is onverbeterlijk. De volgende afleveringen zullen welligt gelukkiger uitvallen, en de indruk worden weggenomen dat men in Nederland onder hervormen van het nationaal tooneel verstaat: openlijk te verkondigen dat het nationaal tooneel niet veel bijzonders is.

Doch wat te voorzien was, is gebeurd. Naauwlijks was het bekend geworden dat er zich een tooneelverbond had gevestigd, of de boekverkoopers-spekulatie maakte van dat denkbeeld aanstonds eene melkkoe. Er zou eene verzameling meester-

[1] Het Nederlandsch Tooneel. Kroniek en Critiek. Orgaan van het Nederlandsch Tooneelverbond. Direkteur Mr. J. N. van Hall. Commissie van redaktie: H J. Schimmel, W. J. Hofdijk, Max Rooses en F. C. de Brieder. Eerste Jaargang, eerste aflevering.

stukken van het buitenlandsch tooneel worden uitgegeven, vernam men. Die uitheemsche modellen, — altegader blijspelen uit de oude doos, — zouden veredelend werken op den bedorven smaak van onzen nederlandschen schouwburgganger.

Tot verontschuldiging diene dat het Tooneelverbond zelf dit wanbegrip in de hand werkte, en de boekhandel slechts volgde waar de litteratuur voorging. De straksgenoemde eerste aflevering van het tijdschrift is voor twee derde gedeelten gevuld met de vertaling van Sheridan's *School for Scandal.* Geen lid der redaktie; geen medewerker; een uit de lucht gevallen persoon, R. Heeren genaamd, bezorgde die overzetting, welke noch van eene inleiding, noch van aanteekeningen is voorzien, den titel van het oorspronkelijk niet vermeldt, en zelfs het jaar verzwijgt, waarin het stuk geschreven werd.

Aan die methode van het Verbond is de konkurrentie trouw gebleven. Van de hand van den heer Lindo verscheen, insgelijks zonder eenig blijk van voorbereidende studie, eene vertaling van Goldsmith's *She stoops to conquer* [1], en van dezelfde zijde is men voorbereid op eene van Goldsmith's *Good natured man.* Twee blijspelen van ongemeene letterkundige waarde, als antiquiteiten beschouwd, maar ontbloot van dramatisch leven, en die dan ook in Engeland zelf, even als Sheridan's *School for Scandal*, alleen nog nu en dan als antiquiteiten vertoond worden.

Dr. Lindo verstaat ongetwijfeld meer engelsch dan noodig is om Goldsmith te waarderen; maar is hij ook genoeg doorgedrongen in de eigenaardigheden van het hollandsch, om bij het overzetten die schoonheden regt te laten wedervaren? Ik moet het betwijfelen. Niet alleen is het aroma van Goldsmith's proza bij hem vervlogen, zoodat men nergens den indruk ontvangt een meesterstuk, zij het ook een ouderwetsch meesterstuk, te lezen; maar hetgeen hij voor het verlorene in de plaats geeft, is bovendien ongeschikt voor het doel. Het is een proza zonder maat of klank, zonder rhythmus of caesuur, zonder

---

[1] Meesterstukken van het Buitenlandsch Tooneel. — Wie niet sterk is, moet slim zijn, of een avond vol vergissingen, door Oliver Goldsmith. Naar het Engelsch bewerkt door Dr. M. P. Lindo.

iets van hetgeen zich onwillekeurig in het geheugen van den tooneelspeler prent, en hem zedelijk dwingt zich voor te doen in het karakter zijner rol.

Met zulk hollandsch zijn de nederlandsche planken niet gebaat. Onze goede tooneelspelers hebben te allen tijde in het blijspel „je" weten te zeggen, waar in den tekst „gij"; of „jou", waar „uw" stond. Om dit te leeren, behoeft men niet bij de engelsche dramatische kunst der 18de eeuw ter school te gaan. Het is eene verwonderlijke dwaling (ook de heer Heeren, die Sheridan overbragt, viel in dien strik), te meenen dat ons nationaal tooneel aan niets zoo zeer behoefte heeft, als aan tekstboekjes waarin wordt afgedaald tot de vormen der dagelijksche spreektaal, en bij voorkeur tot de minder gelukkige daaronder. Voorwaar, zoo gemakkelijk hebben de groote tooneelschrijvers van het buitenland hunne lauweren niet verdiend! Waar zij goed zijn, en niet offeren aan den wansmaak hunner dagen, onderscheiden zij zich door degelijker eigenschappen dan wufte gemeenzaamheid. Is hun naam blijven voortleven; geniet nog de hedendaagsche lezer, die hunne taal magtig is, van hunne kunst; het komt omdat die taal zelve een kunstwerk, omdat zij eene galerij van harmonisch gevormde beelden, een koncert van welluidende toonen, eene schakering van met smaak gekozen kleuren, omdat hun proza poëzie is.

II

Doch nu heeft er iets ongeloofelijks plaats gehad.

Onder de tien of twaalf groote meesterwerken van Molière is er geen dat zoo weinig dramatische waarde bezit en, in den algemeen gangbaren zin van het woord, zoo weinig een blijspel is, als *le Misanthrope*.

De meeste nieuwere kommentatoren zijn het eens dat de dichter in dit stuk zijn eigen zieleleed geïdealiseerd, de wonden van zijn huiselijk geluk blootgelegd, en in den aandoenlijken zelfstrijd van Alceste, — waar hij Célimène's ligtzinnigheid verfoeit en zijns ondanks haar met hartstogt blijft liefhebben, — de geschiedenis verhaald heeft van zijn eigen

magteloozen strijd tegen de schoone en geestige, maar onverbeterlijke ijdele vrouw, die hij, toen zij nog bijna een kind en hij reeds een man van rijpe jaren was, zich tot echtgenoot koos.

In den spiegel dier bittere teleurstelling, zeggen zij, zag Molière op dat tijdstip de wereld en de menschen; naar dien maatstaf beoordeelde hij de vreugden van het leven; bij het licht van dien fakkel, wiens vlammen allereerst over zijn eigen weedom opgingen, doorzocht hij de diepste schuilhoeken van het verraderlijk menschehart en van de melaatschheid zijner eeuw.

Van daar, volgens hen, de van verbolgenheid zwellende verzen waarin Alceste, als een andere boetprofeet, aanklagt op aanklagt tegen zijne tijdgenooten indient; de minachting, waarmede hij den markies en rijmelaar Oronte bejegent; de scherpe omtrekken van Célimène's beeld, zoodat men in haar de koketterie beligchaamd meent te zien; de ernst van Philinte in het voordragen eener wijsgeerige en gematigde levensbeschouwing, maar wier stellingen, als golven aan den onwrikbaren voet van een rotsgevaarte, zich een voor een komen breken tegen den nog verhevener ernst van zijn vriend.

Ik laat die konjektuur voor hetgeen zij is, en erken alleen dat Molière's *Misanthrope* een tooneelstuk is met twee aangezigten. Eenerzijds een bijna zuiver lyrisch gedicht in zamenspraken, meer antiek dan fransch, zou men zeggen, maar in elk geval zoo weinig geschikt om onder gewone omstandigheden vertoond te worden, dat heden ten dage alleen het publiek van het Théâtre Français te Parijs, dat al de schoonste fragmenten van buiten kent en zich om knoop noch ontknooping bekommert, in staat is er de volle schoonheid van te beseffen.

Aan den anderen kant een uit de volheid van het menschelijk zielelijden gegrepen en aangrijpend treurspel, tintelend van vernuft, maar zoo sober tintelend dat, ook waar de humor onwederstaanbaar losbarst, hij nergens de grenzen eener ernstige levensbeschouwing overschrijdt.

Afgezien van elk dramatisch effekt is Alceste de type van den deugdzamen mensch, wiens idealen schipbreuk lijden in zijne worsteling met de werkelijkheid; niet zoo deugdzaam of

hij betaalt tol aan sommige verheven zwakheden, maar meer dan deugdzaam genoeg om bij de schrille tegenstelling van hetgeen hij van de wereld verwachtte en zij hem schonk, zich het gemoed vol wanhopige gedachten te voelen schieten en het geloof aan de mogelijkheid eener verzoening prijs te geven.

Hij is Hamlet niet, hij is Alceste; geen twijfelaar, geen scepticus, maar een idealist van de beste soort, wiens hart in den strijd met het leven eene ongeneeslijke wond bekwam en, liever dan door eene mindere soort van genegenheid zich te laten verblinden, in de eenzaamheid doodbloedt.

Om kort te gaan, de *Misanthrope*. bekleedt, zelfs onder de werken van Molière, die telkens nieuw wist te zijn en zich nooit herhaalde, als dichtstuk eene eenige plaats. Op hetzelfde oogenblik dat ons gezond verstand Alceste's levensopvatting als onpraktisch veroordeelt, juichen wij hare verhevenheid toe, en, moest er gekozen worden, wij zouden in onze beste oogenblikken liever met hem de wereld verzaken, dan zonder hem het voorregt van haar omgang blijven genieten.

III

En wat heeft nu de heer Van Zeggelen gedaan?

Verheven Menschehater van Jean-Baptiste Poquelin, hebben wij dáárom met geheel ons hart en al onze krachten u liefgehad; zijt gij, met het borstkuras der deugd om de lenden en den helm des vernufts op het hoofd, levend en gewapend te voorschijn gesprongen uit het gekwelde brein, het verscheurd gemoed van uw dichterlijke vader; hebt gij voor het edele ons met geestdrift bezield, voor onnatuur en wansmaak met afschuw vervuld, met uw humor ons verkwikt, met uwe wanhoop ons van de onze genezen, — opdat twee honderd jaren na uw dood Van Zeggelen zich met u meten, hij „jijënd" en „jouënd" uwe godetaal in kreupelrijm vertolken, en voor zijne nederlandsche wanspraak een uitgever vinden zou!

Helaas, Molière's edellieden zijn bij den heer Van Zeggelen winkelbedienden geworden, Molière's jonkvrouwen kameniers, Molière's hartstogt kwasternij, Molière's geest de

geest van het Humoristisch Album, Molière's kunst een voetwisch!

Verdoemde kerel, aanstonds breek ik u den nek,
Als jij niet beter spreekt dan door dit mal gekwek. [1]

1871.

---

[1] Deze woorden van Alceste in de eerste uitgave (4e Bedrijf, 5e Tooneel) luiden in de tweede, die zich verbeterd noemt:

Verdoemde kerel, *'k breek u aanstonds nog den nek*,
Als jij niet beter spreekt dan door dit mal gekwek.

C. HONIGH.

Mijne Lente. Liederen door C. Honigh.

De jonge vaderlandsche dichter, wiens eerstelingen ik aankondig, werd opgevoed aan de Zaan; en in de ooren van sentimentele lieden, die harmonie verlangen tusschen het landschap en de stemming, moet die bijzonderheid onpoëtisch klinken.

Honigh's dichtbundel is eigenlijk geen dichtbundel, maar een kleine roman in drie afdeelingen: liefde gevonden en verloren, intermezzo aan den arbeid gewijd, liefde teruggevonden en gekroond. Zijne dichtwijze doet aan die van Bellamy denken, maar van een Bellamy die zijn *Roosje* nog niet geschreven heeft. Ook in Honigh's minnedichten wordt sterk gekust. Ik veroordeel dit niet, maar geloof alleen dat dergelijke vrijerij, in eer en deugd, al is zij nog zoo fijn geteekend, de omstanders niet treffen, en hen alleen tot meesmuilen stemmen kan.

Over het algemeen worden volwassenen slechts door twee vormen van den hartstogt der seksen geboeid: de ontgoochelde liefde, welke na alles genoten te hebben zich met de taalmuziek van Musset in elegien uitstort, en de eerbiedige liefde van Lamartine, die zelfs den zoom van Elvire's kleed niet aanroert; van Dante, voor wien Beatrice eene zuivere gedachte is geworden. Wat daartusschen ligt laat koel, of wil voor het minst, door het citroenzuur van het schalksche, genezen worden van zijn aangeboren kandijsmaak. In meer dan één stukje

van den heer Honigh, ik moet het erkennen, wordt die operatie met goed gevolg verrigt.

Nog iets waardoor hij aan Bellamy herinnert is, in zijne specialiteit, de overhelling naar het duitsche. Behalve bij de meesters van den eersten en tweeden rang, bij Gœthe en Schiller en Heine, bij Bürger en Uhland en Rückert, is hij ook geruimen tijd bij Emanuel Geibel in de leer geweest, om niet van andere, bijna mikroskopische modellen te spreken. Al zijne fraaiste vertalingen zijn vertalingen uit het duitsch, en over den geheelen bundel ligt een waas dat aan de boorden van den Rijn doet denken.

Mij is het meermalen toegeschenen dat aan Bellamy eene veel te bescheiden plaats in de geschiedenis der nederlandsche letteren is toegekend. Hij is te jong gestorven om geheel en al nationaal te kunnen worden, en daaraan zal het toe te schrijven zijn dat hij onder onze litterarische aristokratie bijna in het geheel niet in tel is. Maar, waren wij zijne tijdgenooten geweest, wij zouden met hen verbaasd hebben gestaan over die eensklaps met zoo veel kracht naar voren schietende ader, die meesterschap over de taal, die nieuwe vormen, die weldadige invasie, om het zoo te noemen, van de duitsche te midden der nederlandsche lyriek, waarop noch de fabelen van Gellert, noch het heldedicht van Klopstock hadden kunnen voorbereiden. In dien zin wil ik de poëzie van den heer Honigh met die van Bellamy vergeleken hebben.

Levendig kan ik mij voorstellen dat heeren en dames van zekeren leeftijd geen behagen scheppen in dit gekweel, niet sympathiseren kunnen met zoo vele variatien op het thema derzelfde idylle, en liever van tijd tot tijd eene forscher snaar hooren klinken.

Doch ik neem de vrijheid te doen opmerken dat dergelijk oordeel geen litterarisch oordeel is. Zelfs op den naam van volledig oordeel kan het geen aanspraak maken. Het zijn niet enkel toonen uit de herdersfluit, welke hier ruischen. April doet wat hij wil, en van dit lentelover drupt ook somtijds een stille traan; door dat hooge groen stormt het bijwijlen; afgerukte bloesems besneeuwen den grond; uit het paradijs der eerste liefde stijgt naar den Hemel de kreet der manlijke smart.

Er is eenheid in den bundel, maar eene die de vrucht van verscheidenheid is. En dan, wat alles afdoet, elk gevoelen er in is gevoeld. Hetzij de dichter kust of klaagt, schertst of schreit, overal is zijn woord de tolk eener aandoening. Zeer mogelijk, omdat uw levensweg verschild heeft van den zijnen, kunt gij niet altijd met hem medegevoelen. Zeer mogelijk is het akkoord, dat hem als vol in de ooren klinkt, voor de uwe die, waan of werkelijkheid, allengs andere en blijvender melodien gingen liefhebben, een mat en onzeker geluid. Zeer mogelijk dat gij, die de droomen der jeugd ijdelheid hebt leeren noemen, hooger staat dan hij, en uwe ervaring het regt heeft neder te zien op zijne bespiegeling.

Doch dit kunt gij niet ontkennen dat ook zijne bespiegeling het onmiskenbaar merk der ervaring draagt; ook zijn lach en zijn traan hoofdstukken uit eene levensgeschiedenis zijn.

1871.

D[R]. A. PIERSON.

DERDE ARTIKEL.

Over Alexander Vinet. Eene voorlezing van Dr. A. Pierson, hoogleeraar te Heidelberg.

I

Er heeft een nieuw geschrift van den heer A. Pierson het licht gezien: eene te Amsterdam, te Utrecht en te Zwol gehouden voorlezing over Alexander Vinet. Over den fransch-zwitserschen godgeleerde, wijsgeer, moralist, prediker, criticus en dagbladschrijver, die in 1847 te Lausanne overleed, en wiens werken, grootendeels eerst na zijn dood door vrienden uitgegeven, allengs eene breede rij boekdeelen zijn gaan vormen, welke om strijd van een verheven geest en een schrander oordeel getuigen.

Uit de voorrede blijkt dat Pierson's verhandeling algemeen verkrijgbaar is gesteld, opdat de onwaarheid zou blijken van het beweren dat de schrijver zich in de armen der orthodoxie heeft geworpen. De slotwoorden der redevoering zelve luiden: „Vinet's meerderheid, zij is niet de meerderheid van het talent, dien zoo vaak bedriegelijken toovenaar; zij is niet de meerderheid van de kunde; zij is de vrucht der persoonlijkheid van hem die jegens niets menschelijks zich vreemd hield, en die het lijden der eeuw, dat hij mede doorworstelde, van uit geen

andere hoogte gadesloeg dan de verhevenheid van dien kruisheuvel, waar het strijdend menschdom voor het eerst het woord der verzoening van zijns Verlossers stervende lippen opgevangen heeft."

Mij dunkt, als Pierson er zoo over denkt; als in het vroegst verleden van ons geslacht, gelijk hij zich elders uitdrukt, een zondeval heeft plaats gehad (bladz. 41); in de geschiedenis van de menschelijke natuur iets is voorgevallen, waardoor de oorspronkelijke harmonie verstoord werd (bladz. 42); en die wonde, nu ruim achttien honderd jaren geleden, aan het kruis van Golgotha geheeld is; als dit de beteekenis van het dilemma is, door hem in de voorrede gesteld: *Met Darwin uit een . . .*, *of met Genesis uit God*, — dan had hij, tenzij ook de orthodoxie zelve door hem als eene soort van erfzonde of geestelijke melaatschheid beschouwd wordt, die zelfverdediging achterwege kunnen laten.

Het kwaadsprekend Nederland heeft hem kerkelijke geloofsbelijdenissen laten onderteekenen, welke alleen in de verbeelding zijner vijanden bestonden; hem de sympathie van het heidelbergsch publiek, de hoogachting zijner heidelbergsche ambtgenooten, de onderscheiding der badensche regering betwist. Alles de soort van vrijzinnigheid waardig, uit wier koker de pijlen afkomstig waren.

Doch die beschuldigingen hebben de beteekenis der woorden niet kunnen veranderen. Men is regtzinnig, of men is het niet. Wie openlijk verklaart zich lid te gevoelen van de groote christelijke gemeente, welke ten gunste van het hoogste goed der menschheid, reeds door haar bestaan alleen, getuigenis aflegt; wie deels uitdrukkelijk, deels ingewikkeld, al de mysterien der christelijke geloofsleer omhelst; mag niet ontkennen aan de zijde der regtzinnigheid te staan. Tenzij men, ik herhaal het, — doch zoo kan Pierson niet denken — het schande vindt orthodox te zijn.

II

Ook Vinet was orthodox; ook zijn geest en zijn hart slingerden voortdurend heen en weder tusschen de twee polen

van den heidelbergschen en van elken anderen christelijken katechismus; elende en verlossing, zonde en genade.

Is hij daarom een minder goed letterkundig beoordeelaar geweest? Dr. Pierson betoogt niet alleen het tegendeel, maar toont aan dat twee vermaarde fransche critici van den tegenwoordigen tijd, Taine en Sainte-Beuve, Vinet's minderen zijn; de eerste omdat hij materialist is, de laatste omdat hij scepticus was; beiden omdat wij in Alexander Vinet niet meer of minder te begroeten hebben dan het optreden van het christelijk geloof op het gebied der letterkundige kritiek.

Hoe pover is het toch met onze eigen litteratuur gesteld dat, als een Nederlander zich voorneemt voor een nederlandsch publiek over twee of drie rigtingen in het litterarische te spreken, het natuurlijk gevonden wordt zoo hij zijne stof aan het buitenland, aan Frankrijk, zelfs aan het nietig zwitsersch Waadland ontleent!

Om Vinet's persoon of talent kan het Pierson niet te doen zijn geweest. Hij haalt geen enkele bladzijde van hem aan; en wie Vinet niet gelezen heeft, leert zich uit de verhandeling geen voorstelling van zijne schrijfwijze vormen. Pierson kritiseert zelfs die schrijfwijze (bladz. 13) en plaatst haar, wegens zeker gebrek aan klaarheid, beneden die van anderen. Ten einde in één adem over Vinet en Taine, over Vinet en Sainte-Beuve te kunnen spreken, stelt hij met een: „bedrieg ik mij niet," stoutweg op den voorgrond dat Vinet's grootste verdienste, welke men tot hiertoe steeds gezocht had in de bewonderenswaardige zuiverheid zijner begrippen omtrent de verhouding van Kerk en Staat, in zijn fijn zedelijk en godsdienstig gevoel, in zijne natuurlijke welsprekendheid, integendeel op het gebied der letterkundige kritiek ligt, en al zijne andere eigenschappen en gaven er slechts toe medegewerkt hebben, hem op dat gebied eene onbetwistbare meerderheid te verschaffen (bladz. 12).

Nogtans acht men het te Utrecht en te Amsterdam eene van zelf sprekende zaak, dat de redenaar van het begin tot het einde, alsof de eischen van den oratorischen fonteinworp dit medebragten, steeds dezelfde drie uitheemsche namen laat schitteren. Taine, Sainte-Beuve, Vinet; Vinet, Sainte-Beuve,

Taine, — anders ziet of hoort men niet. En wat het zonderlingst is, — gij kunt er zonder schroom uw hoofd onder verwedden dat van het publiek, voor hetwelk dergelijke voorlezingen gehouden worden, naauwlijks één ten honderd de werken dier schrijvers gelezen heeft. Met name de litterarische geschriften van Vinet worden in de partikuliere boekerijen van het zich beschaafd noemend Nederland slechts bij zeldzame uitzondering aangetroffen. Openbare nederlandsche bibliotheken bemoeijen met deze soort van litteratuur zich in het geheel niet.

III

Doch wat niet is, kan komen, zal men zeggen. En inderdaad, in vele opzigten zou het eene weldaad zijn als Pierson's voorlezing over Alexander Vinet ten gevolge had dat deze, die tot hiertoe in Nederland alleen onder de regtzinnige theologen en de ontwikkelde regtzinnige leeken een aanhang bezit, doordrong tot de litteratoren van allerlei rigting; dat eene kritiek, gelijk de zijne, in het algemeen bewustzijn opgenomen werd.

Tegelijk echter zou ik het als eene ramp beschouwen, zoo Taine of Sainte-Beuve daaronder lijden moesten. Pierson schijnt omtrent die twee schrijvers zich vroeger sommige illusien gemaakt te hebben; en nu hij dienaangaande ontgoocheld is, stelt hij ze beneden Vinet. Voor Taine, zegt hij, is de onzigtbare mensch slechts de som van zekere eigenschappen, met eene *faculté maîtresse* tot hoofdagent. Taine gelooft niet aan een godsdienstig ideaal, niet aan eene volstrekte zedewet; kortom, hij is een positivist uit de school van Comte. Als men weten wil waarin zijne letterkundige kritiek dientengevolge te kort schiet, dan behoeft men slechts op te merken dat hij aan de midden-eeuwen, en aan het echt christelijk karakter van dat tijdvak, nooit regt laat wedervaren (bladz. 29, 30).

Nu zou men denken dat Pierson aantoont hoe bij Vinet, den vertegenwoordiger van het christelijk geloof in de litteratuurgeschiedenis, het tegenovergestelde plaats vindt; welk een diepen blik Vinet in het wezen der midden-eeuwen heeft

geslagen, en hoe, onder zijne behandeling, dit schijnbaar dor en duister tijdvak beurtelings vonkelt en bloeit. Volstrekt niet, en met reden.

Van Taine bestaat eene studie over den midden-eeuwschen roman *Reinout van Montalbaan*, waarin hij met de hem eigene meesterschap over het bijzondere in dat rijmwerk spreekt. In Taine's *Engelsche Litteratuurgeschiedenis* wordt aan de midden-eeuwen eene breede en doorwrochte afdeeling gewijd. In één woord, Taine heeft, gelijk men zegt, op zijne wijze aan de midden-eeuwen „gedaan."

Vinet daarentegen schreef, voor zoo ver mij bekend is, nooit één enkele studie over dit onderwerp en liet er zich, omdat hij het niet meester was, zelden over uit. Zijne oudste litterarische onderzoekingen klimmen niet hooger op dan de fransche moralisten der 16de eeuw, de tijdgenooten van Montaigne of daaromtrent. In de 17de eeuw, is Pascal zijn hoofdpersoon. Daarna is hij met Voltaire en Rousseau de 18de eeuw genaderd en heeft het breedst van al over de 19de geschreven, te beginnen met Chateaubriand en mevrouw De Staël. Over de midden-eeuwen, geen woord.

Het geheele argument, door Pierson aan Taine's opvatting dier eeuwen ontleend, en als de veroordeelende toetssteen van Taine's kritiek voorgesteld, ligt in het water. Of Vinet is het bewijs zijner meerderheid schuldig gebleven, of Pierson heeft bij zijne wraking van Taine slechts naar een stok gezocht.

Ik voor mij vind het geen goede methode, altijd naar iemands geloofsbelijdenis te vragen, en van het schoone en goede op deze aarde niet regt te kunnen genieten, zoo lang men niet weet of er welligt iets van Sint Anna onder loopt. Pierson zelf getuigt van Taine: „Hij ziet de dingen zooals niemand anders ze ziet, onder een bepaald licht, dat zijn geest er op laat vallen. Het staat u vrij, terstond op uw eersten indruk terug te komen, wanneer gij het boek uit de handen legt: maar zoo lang gij hem leest, sleept Taine u mede; dwingt hij u, door zijne oogen te zien." Wat kan een redelijk mensch van zijn evenmensch meer verlangen? En is dit weinige, als uw ondank het zoo noemen wil, niet reeds oneindig veel?

Met Sainte-Beuve even zoo. Pierson heeft tien jaren lang in den waan verkeerd, zegt hij, dat Sainte-Beuve, ook als hij over tijdgenooten, mededingers, politieke of litterarische tegenstanders sprak, onpartijdig was, zonder hartstogt of ondeugendheid. Thans is hij, laat genoeg, er achter gekomen dat dit niet waar is. „Lamennais heeft hij liefgehad, maar Chateaubriand heeft hij gehaat; George Sand heeft hij aangenomen, maar De Lamartine heeft hij verworpen.” (bladz. 39).

Gezegende hartstogt, roept gij uit, onvolprezen inconsequentie, waaraan de wereld dat merkwaardig boek over Chateaubriand, die geretoucheerde portretten van Lamartine dankt! Anders bij Pierson. Deze, hoewel hij den handschoen voor het christelijk beginsel in de kritiek opneemt, en dit hem nopen moest met de blijden blijde te zijn dat Sainte-Beuve geen aangekleed systeem geweest is, maakt er hem integendeel eene misdaad van, niet overal in zijne dwaling volhard te hebben. „Wij mogen doen opmerken,” zegt hij, (bladz. 39), „dat het skepticisme het niet tot eene objektieve beschouwing van den mensch heeft kunnen brengen, al heeft het dit met ernst gezocht.” En iets vroeger (bladz. 37): „Met betrekking tot des schrijvers skepticisme is Sainte-Beuve's kritiek daardoor geoordeeld, dat zij aan dit skepticisme volstrekt niet getrouw gebleven is.”

Het is alsof een filanthroop van een dronkaard zeide: Vlied dezen man, want hij heeft onbenevelde oogenblikken!

IV

En kon nu nog maar van Vinet gezegd worden dat hij, voor hetgeen men bij Taine en Sainte-Beuve mist, schadeloos stelt!

Maar Vinet heeft zijne leemten; en juist zulke die hem op de gevaarlijkste punten tot een onzekeren gids maken. Aan niemands hand zijt gij veiliger dan aan de zijne, als hij over mevrouw De Staël of over Chateaubriand, over Pascal of over Vauvenargues handelt; maar wee u, als Voltaire of Béranger aan de beurt zijn! Gelijk een kapelaan, die in burgerkleederen heimelijk een danshuis bezoekt, is de schuchtere Vinet bij het

beoordeelen van zulke zuiver wereldsche schrijvers in het geheel niet op zijn gemak; verraadt elk oogenblik dat hij zich eene verboden weelde veroorlooft, en brengt, niet door hetgeen hij verhaalt, maar door hetgeen hij verzwijgt, uwe zinnen ruim zoo in de war als de anderen.

Persoonlijk heb ik den indruk kunnen gadeslaan, dien deze buitengewone man, — een groote geest met het hart van een kind, — op zijne onmiddellijke omgeving gemaakt heeft. Mijne slotsom is geweest dat de besten onder zijne landgenooten, mannen en vrouwen, jongelieden en grijsaards, hem als een heilige vereerd hebben.

Doch men vergete niet in welken kleinen kring hij leefde; hoe zijn kerkelijke strijd hem de handen bond; en dat, zoo hij reeds in het godsdienstige, bij mogelijk verschil tusschen geliefde broeders en dierbare zusters, over menig punt op vilten schoenen moest heenglippen, hij in het litterarische, al zou zijne natuur anders gewild hebben, nog veel minder vrij was.

Vinet heeft de orthodoxe engelsche heeren en de niet minder orthodoxe zwitsersche dames altijd zeer moeten ontzien; zijne litterarische kursussen vonden van die zijde alleen genade als toespijs; zijn gewoon publiek was voor andere en vastere spijzen niet genoeg ontwikkeld. Elke vergelijking tusschen hem en Taine, tusschen hem en Sainte-Beuve, is om die reden valsch. Wat voor dezen eene levenstaak geweest is, of voortgaat te zijn, was voor hem eene bijzaak; waar zij op hunne eigen velden jagen, gevoelde hij zich strooper; waar zij met beide handen toetasten, durfde hij te naauwernood den schotel aanroeren. Als voorbehoedmiddel tegen eenzijdigheid, als korrektief van oppervlakkigheid, als waarschuwing tegen voorbarigheid, kan hij onwaardeerbare diensten bewijzen; doch voor het zinneleven heeft zijn hart nooit geklopt, en waar hij in het rijk der hoogste idealen als meester heerscht, blijft hij steeds de protestantsche mysticus.

V

Behalve door die willekeurige verheerlijking van Vinet ten koste van anderen (alsof de wereld vergaan zou, zoo het chris-

telijk geloof op het gebied der litterarische kritiek zonder een alle anderen overtreffend vertegenwoordiger bleef) wordt men in Pierson's verhandeling door sommige droefgeestige gezegden getroffen, welke in het geheel niet rijmen met hetgeen hij onlangs in den *Gids* beweerde, dat men, om te denken gelijk hij, slechts eene gezonde ziel in een gezond ligchaam behoeft.

Men leest thans bij hem dat door het christendom „eene altijd bloedende wonde" in het menschehart gekomen is (bladz. 28); dat de grondtoon van 's menschen zelfbewustheid „weemoed" is (bladz. 43); dat er „maar één plek in de ziel is, waar een overtuiging kan gevormd worden; een overtuiging die waarde heeft en behoudt voor het leven" (bladz. 32); dat ook het menschelijk gemoed „als de tempel der Hebreën, zijn voorhof, zijn heilige, zijn allerheiligste heeft, waar de mensch zelf, die hier hoogepriester is, welligt slechts eenmaal in het jaar, wie weet, slechts éénmaal in het leven binnentreedt." (bladz. 33).

Ik kan mij begrijpen dat een man levenslang zijne gelukkige jeugd herdenkt, of zijn welbesteden akademietijd, of den dag zijner verloving; dat die herinneringen hem van het kwade afhouden en hem tot dankbaarheid stemmen, omdat hij beseft dat het onverdiende zegeningen zijn, door hem volop genoten, door duizenden buiten hunne schuld ontbeerd.

Maar die gestadig bloedende wond; dat allerheiligste, waar men slechts eenmaal in zijn leven binnentreedt, — zij behooren, dunkt mij, tot de orde dier zwaluwen en musschen, van welke Luther zeide dat wij het wel niet helpen kunnen, als zij ons om het hoofd fladderen, maar wij toch zorg moeten dragen dat zij in onze haren geen nesten bouwen en eijeren komen uitbroeden.

Er bestaat, uiting en mede-oorzaak van het kloosterleven, eene geheele katholiek-middeneeuwsche litteratuur, waaruit die bedwelmende mystiek, als een sterke wierookgeur, u uit de verte tegenwasemt. Protestanten als Vinet, gelijk vóór hem Pascal en de fransche jansenisten, hebben daarin het hoogste gevonden; en naar het voorbeeld van Sainte-Beuve, in zijne geschiedenis van Port-Royal, is de litterarische kritiek gehouden rekenschap te geven van dit verschijnsel.

Pierson vergenoegt zich daar niet mede. Met één beweging zijner stevige schouders verheft hij die denkwijze tot opperste regtbank; en wie daarvoor niet bestaan kan, mag toezien. Dit is de verkeerde wereld. Niet de gezonden moeten naar de zieken beoordeeld worden, maar de zieken naar de gezonden. Of wil men liever: niet de negatie bepaalt de positie, maar de positie de negatie.

Vinet vertegenwoordigt het: Tot hiertoe en niet verder! van het protesterend zedelijk of godsdienstig gevoel; den vuistslag die den triomfator aan zijne sterfelijkheid herinnert, en dat maar één schrede het Kapitool van de Tarpeïsche rots scheidt. In eene maatschappij van vleesch en bloed, gelijk de onze, komen mannen als Taine en Sainte-Beuve voor de positie op.

1871.

R. KOOPMANS VAN BOEKEREN.

Kappipo, uitgegeven door R. Koopmans van Boekeren.

I

Dokter Dolliver, een waardig man uit overouden tijd, vond, op een vroegen zomermorgen, zich wel wat al te vroeg gewekt door de kreten der kleine Kappipa, die in eene belendende kamer om oude Martha riep, — de huishoudster van den dokter, keuken- en kindermeid tevens, die het ongeduldig juffertje kleeden moest.

Haast wakker geschrikt, sloeg de oude heer, die zich naauwlijks den tijd gunde tot zijne zinnen te komen, de gordijn van verbleekt moor, welke voor zijn ouderwetsch ledikant hing, driftig ter zijde, en stak het hoofd in een vloed van zonnestralen, die hem deden knipoogen en ijlings weêr verdwijnen. Toch had die voorbijgaande verschijning van den goeden Dr. Dolliver volstaan om eene wollen slaapmuts te laten zien, door franje met wat wuivende vlokken zilverwit haar omgeven, en die slechts ter helfte het voorhoofd van een mager taankleurig gezigt verborg, waarop, in allerlei rimpels, kris en kras, een verhaal van 's mans lang leven bleek geboekt; dat echter, hoe getrouw ook bijgehouden, tevens zoo onleesbaar was geschreven, alsof Vader Tijd waarlijk aan handjicht leed.

Was het voor een zoo oud man nog wel de moeite waard, het bed uit te komen, en zijne zaamkrimpende schaduw in dien zonneschijn te wagen, eigenlijk voor jonge luidjes bestemd?

Hoe de dokter u die vraag euvel zou hebben geduid, opgewekt als hij zich gevoelde om den last van nog vier en twintig uren levens bij den looden te voegen dien hij reeds droeg, door de betrekkelijke gemakkelijkheid waarmede hem heden de anders zoo moeijelijke pogingen gelukten de stramme leden in beweging te zetten, te vaak door de rust en den slaap, die ze buigzaam had moeten maken, nog meer verstijfd. Hij stond op zijn koten eer hij het wist.

Ook ontzonk hem het hart niet bij het vooruitzigt van al den arbeid voor scheren en wasschen en kleeden vereischt; een reinigen en tooijen, dat voor een oud heer iets ondragelijk vervelends wordt, als hij het dag aan dag, vijftig, zestig zeventig jaren lang, zich heeft getroost, en hij het aan het einde evenmin verzuimen mag als in het begin.

Dokter Dolliver wist zich die opgewektheid, dien lust en die kracht zelf niet te verklaren; tot hij zich herinnerde dat hij den avond te voren de proef had genomen met eene teuge van zekere hartsterking, voor vele jaren door zijn kleinzoon gereed gemaakt, en in een verzegelde flesch al dien tijd in het zelfde donkere kamertje bewaard met een heelen hoop kruiden, door den dood van dien begaafden man te vergeefs verzameld.

„Het kan mij goed hebben gedaan," dacht de Dokter, met het hoofd knikkende, terwijl hij het weder van de peluw ophief. „Het is mogelijk, want die arme Cornelis wist door zijne gevaarlijke brouwsels soms heel wat te weeg te brengen. Toch wil ik het er liever voor houden, dat het Gods goedheid is, die om Kappipa's wil mijn ouden dag weer wat heeft gesterkt."

Een rheumatische aandoening — een scheut van zijn „ouden vijand", die hem teisterde, terwijl hij den voet uit het bed zette, — bewees hem, dat hij zich niet te zeer vleijen mogt, zelfs maar één dag verschoond te zullen blijven van het bezoek dier pijnen en kwalen, voor hem van onbescheiden indringers allengs in gemeenzame kennissen verkeerd, en die thans tot de trouwste behoorden, welke de oude man ter wereld nog had.

Echter verbeeldde hij zich, dat de neep niet zoo nijdig was geweest als die van gister; bovendien, nadat hij hem een omzien duchtig zeer had gedaan, ging de aanval in eene trilling over, die in haar verzwakken haast iets streelends kreeg. Wat is pijn anders dan pleizier, slechts wat te sterk aangezet?

Behoedzaam in al zijne bewegingen, niet meer dan een paar malen steenende, bragt de goede Dokter het eindelijk uit het bed op den vloer; toen stond hij eene wijle stil, van het eene stuk huisraad op het andere starende, alles even ouderwetsch.

Het waren stoelen met rakelingsche ruggen, — een kabinet van eikenhout, waarin allerlei gedaanten van nooit geziene dieren, en kransen van loover als nimmer ergens groende, waren gesneden, — een tafel met tal van pooten, — een geslachtsboom op een uitgebleekten merkdoek achter glas in een lijst gezet, — een plank, die boog onder het wigt van boeken in chagrijn gebonden, — en — in een donkeren hoek eindelijk, eene menigte potjes en fleschjes, alles behalve oogelijk aan te zien.

Van deze naar gene blikkend, hield hij de regterhand ten steun aan een der stijlen van het groote ledikant. Het ging zoo gaauw niet, zijn traag brein op de hoogte te brengen der werkelijkheid die hem omringde.

Het voorwerp, dat het meeste bijdroeg om Dokter Dolliver volkomen te doen ontwaken, was iets zoo vreemds, dat men bij den eersten aanblik geneigd zou zijn geweest te gelooven, dat hij het, zooals het daar stond, uit zijne droomen had meêgebragt. Dezelfde vloed van zonnestralen, die den Dokter tusschen de bedgordijnen had verblind, schitterde thans op het verweerde verguldsel, 't geen dit geheimzinnig symbool eens had versierd: bij het volle licht zag men dat het een vervaarlijk groote slang was, die zich om een houten stijl slingerde en van den vloer des vertreks tot de zoldering reikte.

Het was blijkbaar een voorwerp, dat er zich op te goed mogt doen, niet van gister te zijn; het was zoo overoud, dat de houtworm zijn oogen had uitgegeten en de punt van zijn staart afgeknaagd; ook leed het geen twijfel dat het aan allerlei wind en weêr was blootgesteld geweest, want een soort van

grijs mos overschaduwde ten deele den verbleekten gouden glans, en een zwaluw of andere gezellige vogel scheen, in wie weet meer welken zomer, zijn nest te hebben gebouwd in den gapenden, overdreven grooten bek.

Het geleek een soort van Manicheschen afgod, die misschien eene eeuw lang op een voetstuk had gestaan, in de open lucht de hulde der aanbidders ontvangende, tot die goddeloozen van onder de menschen werden uitgedelgd, met uitzondering van den ouden Dr. Dolliver, die het monster in zijne slaapkamer had opgerigt om er ongestoord de knie voor te buigen.

Maar is het niet onvergefelijk van ons, ten koste van onzen eerbiedwaardigen vriend, zulker fantasie zelfs een oogwenk voet te gunnen, terwijl wij weten dat hij een zoo vroom, zoo opregt Christen was, als ooit uit Puriteinsch bloed werd geboren?

Alle scherts dus ter zijde, en geen geheimzinnigheid meer over de eenvoudigste zaak ter wereld: dit bestoven en half verrot kruipend gedierte was het medisch embleem of het apothekers uithangbord van den beroemden Dr. Swinnerton, die in Nieuw-Engeland onder de eerste volkplanters praktiseerde, toen een borstbeeld van Eskulaap of Hippokrates den zielen der regtzinnigen, als te heidensch, een gruwel zou zijn geweest. De oude artsenijmenger had daarom eene beeldtenis van de Koperen Slang voor zijne deur geplaatst, en, onder dit devies, der Schrift ontleend, jaren lang goede zaken gedaan; tot Dr. Dolliver, de loopjongen, de leerling, later de ootmoedige vriend van den geleerden, maar grijzen Swinnerton, door den uitersten wil van dezen zoowel de symbolische slang, als velerlei, in wereldschen zin meer waarde hebbend goed, had geërfd.

Onze oude man droeg zorg, terwijl hij zijne onderkleederen aantrok, op den houten vloer, door geen tapijt bedekt, de plek te kiezen, door helderen zonneschijn begunstigd. De zomerwarmte had voor zijn gestel iets verkwikkends, en toch deed zij huiveren: het was of zijn bevrozen aderen er zich in verlustigden, schoon het levend bloed in deze tintelde van eene half pijnlijke, half maar prettige kitteling.

Gedurende de eerste oogenblikken, nadat hij uit het bed

was gekropen, hield hij het zonnige venster den rug toe, en scheen hij zelfs geheimzinnig schuw derwaarts om te zien; maar toen de Junijhitte hem allengs meer en meer doordrong, greep hij eensklaps moed en staarde hij op het kerkhof, aan welks hoek hij woonde.

Daar lag menige oude kennis, die ter ruste was gegaan, met den geur van Dr. Dolliver's tinkturen of poeders op de tong: de laatste bittere smaak dezer wereld voor den patient, misschien gedoemd in de volgende eene walgelijke heugenis te blijven.

Gister, al de kilte van zijn eenzamen ouden dag ten prooi, gister had de Dokter verwacht zijne vermoeide leden weldra bij die sluimerende gemeente te zullen uitstrekken, en zou hij om zijn zelfswille voor dat verschiet waarlijk niet zijn teruggedeinsd, als hij, in zijne mijmering, de kwalen van zijn tegenwoordigen toestand niet had overgebragt in zijne voorstelling van de ruste des naderenden. Hem kwelde de gedachte, hoe nadeelig de vochtige aarde, onder dat gras en die paardebloemen, op zijn hoest en zijn rheumatismus zou werken.

Maar heden, het viel niet te loochenen, heden had het vrolijk zonlicht, of de teug der hartsterking van zijn kleinzoon bij het naar bed gaan doorgeslikt, of de grillige kracht die soms zoo oneerbiediglijk in oude lieden vaart, — een onbevrozen droppel jeugds, die nog hier of daar in hem had gescholen, in volle vaart gezet.

„Hm! hm!" zei de Dokter, hopende dat een enkel kuchje het met de keel, die tien jaren lang door hoest was gekweld, wel klaren zou: „ik ben er nog niet zoo erg aan toe, als ik dacht. Maar heb ik niet heel verstandige lui gekend die, als zij een beetje op hun dagen kwamen, of er anders een schroef aan hen los was, stierven uit louter flaauwhartigheid, stierven lang vóór hun tijd?"

Hij knikte zijn zilveren hoofd in den spiegel eens toe, als wilde hij der afschaduwing zijner persoonlijkheid die wijze les inprenten. Ten minste wat van hém afhing, besloot hij moed te grijpen om zoo lang mogelijk te leven, al zou hij het alleen doen om den wille der kleine Kappipa, die evenzeer aan het eene uiterste des menschelijken levens stond, als haar overgrootvader aan het andere.

Dit kind van drie jaren beheerschte en bezielde al wat aan het harte des goeden Dr. Dolliver's nog onversteend was gebleven. Alles, waar hij vroeger belang in had gesteld, was hem sinds lang onverschillig geworden. Allen die hij liefhad, allen die hem eens dierbaar waren geweest, zij bleken, hoe vele jaren reeds geleden al, voor goed heengegaan, en de arme Dokter kon hen slechts niet volgen, dewijl de zachte druk van Kappipa's vingertjes hem weerhield.

Dies duwde hij eeen groot zilveren horloge in het zakje van den korten broek en trok een ouderwetschen ochtendjapon aan, die naar een bedelaarsdeken zweemde.

Oorspronkelijk had die japon, zoo zeide men, uit de bebloemde voorpanden van zijn eigen bruiloftsvest bestaan, en uit den zijden rok, door zijne vrouw op hun trouwdag gedragen: twee verbleekte glories, door de oudste zijner kleindochters uit eene lade van het eikenhouten kabinet te voorschijn gehaald, nadat Bessie, de liefste zijner jeugd, al eene halve eeuw in den Heer had gerust.

In den langen loop der jaren was dat kleedingstuk op menige plaats gesleten; maar de meisjes uit het gezin van den ouden man hadden bij beurten blijken van hare handigheid en genegenheid gegeven, door er den eenen lap voor, den anderen na, op te stikken: in het eerst rooskleurige, scharlaken, blaauwe, paarsche en zeegroene lappen, en vervolgens, als de hoop de vrijsters begaf, en de schaduw zich over haar gemoed verzwaarde, en heur kleeding al stemmiger werd, lappen van de kleuren van den ernst, bruine en grijze, tot eindelijk groote stukken zwarten stof, tot lappen van rouwgoed toe. Ten leste had de Dokter dien huisjapon, als deze over een stoel hing, maar aan te zien, om alles wat hem weêrvaren was weêr voor zijn geest te doen komen.

Erger versleten dan de mouwen nú bleken, waren zij echter nooit geweest; maar de vingers, die deze zoo willig zouden hebben versteld, ze waren verstijfd, ze waren koud. Wat baatte het der jurk, dat zij een oosterschen geur had, een lucht van droogerijen, sterk riekende kruiden, velerlei geur en velerlei specerij, — dank te weten aan de talrijke krachtige middelen, die de oude man van tijd tot tijd in dat gewaad

bereidde en daar wel eens over spilde? Luttel voorwaar! Wat zij er bij won, was dat gij, haar van verre riekende, Dr. Dolliver voor eene mummie hieldt, en, als hij eindelijk tot digt bij u was voortgekropen, door zijn ingekrompen en zaamgerimpeld gelaat naauwlijks van dien waan genezen werdt.

Gewikkeld in dien welriekenden en veelkleurigen rok, nam hij zijn stok ter hand en schreed vrij vlug naar het bordes van den trap. Daar deze ietwat steil en slecht verlicht was, ging hij dien behoedzaam af, de linkerhand aan de leuning houdende, en met zijn stok in de regter zich vooruit verzekerende dat de opgeheven voet vasten grond zou vinden; eene levende bevestiging van de juistheid der Schrift, waar deze van de ouden van dagen spreekt, „als bang voor wat hoog is," — eene waarheid die, anders dan naar het uitwendige opgevat, vaak dieper en droever zin heeft.

Halverwege naar beneden gestrompeld, hoorde de Dokter echter de ongeduldige en gebiedende kreten van Kappipa; „Prinses Kappipa," als ze in die huishouding had mogen heeten, die tegelijk om grootvader en om ontbijt riep. Het oponthoud spoorde hem aan tot zoo gevaarlijken spoed, dat zijne hielen van de trappen gleden en de pantoffels aan zijne voeten ontslipten. Slechts door versnelde vaart kon hij zich voor een val behoeden, en kwam haast rennende beneden.

„Wees mijn arme oude beenen genadig!" riep de Dokter in zich zelven uit: het was hem of ze op vijftig plaatsen waren gebroken. „Ze kunnen niet heel zijn gebleven; het harte klopt me in de keel, of het er uit wippen wil! En toch, niet gedeerd, toch geen een gebroken. Zie, zie, de Voorzienigheid is mij gunstiger dan ik verdien, ik die den steilen trap afhuppel, als ware ik een geitje van een maand of drie."

Hij bukte zich hoe stijf het ook ging, om zijn verloren pantoffels op te rapen, en den stok, die hem ontvallen was; terwijl Kappipa die het gedruisch waarmeê haar overgrootvader naar beneden was gekomen had gehoord, tegen de deur der kamer, in welke zij zouden ontbijten, tikte en bonsde, zoo hard zij kon, om hem tegemoet te kunnen gaan.

De Dokter had niets haastigers te doen dan de kruk om te draaijen, en daar stond zij voor hem, een bleek wicht met

wel wat groote oogen, min of meer vreemd van voorkomen: waarover men zich niet had te verwonderen, als men bedacht dat het een moederloos kind was; een vreugdeloos huis bewonend, met geen andere speelnooten dan een afgeleefd oud man en een katje; dat geen aangenamer dampkring binnenshuis had dan den reuk van vermuffende artsenijen, geen prettiger buurt om in rond te wippen dan die van het kerkhof, uit de vensters te zien, en van 't welk al hare bloedverwanten, te beginnen met hare overgrootmoeder, haar lagen toe te roepen: „Kappipa! Kappipa! 't is slapenstijd!" zelfs in al den gloor van een zomermorgen.

Want die doode vrouwen-schaar, vooral hare moeder en de groote reeks van tantes en oudtantes, die nooit in den huwlijken staat waren getreden, moesten zich wel over het kind bekommeren, wetende hoeveel veiliger de kleine Kappipa zou zijn onder een groene zode, waarover wat paardebloemen wuifden, dan alleen achtergebleven, als zij weldra wezen moest, in deze moeitevolle en bedriegelijke wereld.

En echter, al bloeide er niets dat naar roode rozen zweemde op hare wangen, echter scheen zij een gezond kind, en toonde zij zeker groote gaven voor vlugheid van beweging, in de dartelende sprongen met welke zij haar eerbiedwaardigen voorzaat welkom heette. Zij kraaide hare tevredenheid uit en, dewijl zij nooit toehoorders had, fijn genoeg van gehoor om dit gegier te temperen, zoo luide, dat zelfs de verstramde ooren van den Dokter er van dreigden te scheuren.

„Kappipa liefste!" zei Dr. Dolliver opgeruimd, terwijl hij hare bruine lokken met zijne bevende vingers glad streek, „je springlust schijnt, op dezen mooijen morgen, in je armen ouden grootvader gevaren. Weet je, kindlief, dat ik bijna mijn nek heb gebroken, van de trappen rollende, omdat je stemmetje zoo'n haast had? Wat zou je gedaan hebben, Kappipa, als dat was gebeurd?"

„Ik zou grootvader gekust hebben, tot hij weêr beter werd," antwoordde het kind, zich herinnerende welk geneesmiddel de Dokter plag aan te wenden, als zij was neêrgetuimeld of neêrgebonsd. „Het zal grootvadertje goed doen," zeî ze, hem hare lipjes toestekende.

„Lievertje! je hebt meer vertrouwen in je geneesmiddeltjes dan ik ooit in alle planten en kruiden heb gehad," hernam de patriarch met een hartelijken lach, verrast en verheugd tevens over de vaardigheid van zijn weêrwoord. „Maar het kusje doet mijn oud, zwak harte inderdaad goed, Kappipa! al zou het voor een gebroken nek weinig hebben gebaat. Geef grootvader er dus nog een paar, en laat ons gaan ontbijten."

In die vrolijke stemming plaatsten zij zich aan tafel — grootvader en Kappipa naast elkaâr, en het poesje, zoo als spoedig bleek, de derde van het gezelschap. In het eerst liet dat diertje slechts zijn veelkleurigen kop uit den schoot van Kappipa kijken; het likte melk uit het schoteltje van de kleine, en deze viel het niet in daarom zuur te zien. Toen sprong het op den schouder van den ouden man, snorde als een spinnewiel, zette de klaauwtjes in de watten waarmeê zijn japon was gevoerd, en gaf weldra met nog grooter nadruk blijk van zijn tegenwoordigheid, door met een van zijn fluweelen pootjes een opgewarmd kiekenboutje, dat van gister was overgebleven, op weg naar den mond des Dokters te onderscheppen. Toen het den buit beet had wipte het op de tafel neêr, en begon zich bek en pootjes te wasschen.

Blijkbaar verkeerde dat drietal op den vertrouwlijksten voet, waarin niets verwonderlijks stak, daar een heele drom kinderlijke neigingen allengs weer den weg in het gemoed van den eenvoudigen man wist te vinden, zoozeer zelfs dat, indien noch wereldsche behoeften, noch pijnlijke kwalen hem bij beurte hadden gekweld, hij het overschot van zijn leven even gaarne, even goedkoop, even genoeglijk zou hebben gesmaakt, als poes en Kappipa het hun speeltijd deden.

De oude Dokter Dolliver en zijne achter-kleindochter, — het woord alleen was zwaar genoeg om Kappipa's tengere gestalte te doen bezwijken, — zij hadden elkander aan de beide uitersten van den levenscirkel ontmoet: haar ochtendrood gaf glans aan zijne avondschemering, daar het zijne zilveren haren en hare bruine lokken met dezelfde tinten van flikkerend licht opluisterde.

II

De lezer, die uit *Robbert de Moor*, uit *Schoenen op Keur*, en andere pennevruchten van den heer Koopmans van Boekeren, diens schrijfwijze kent, heeft sedert lang bemerkt dat onze landgenoot noch de schepper van Dr. Dolliver is, noch de vinder van dat geestig achterkleinkind.

Die beelden zijn ontleend aan een nagelaten fragment van Hawthorne, naar den doopnaam der kleine heldin „Pansie" geheeten, en door een ongenoemd vereerder, wiens naam ik te raden geef, aan het nederlandsch publiek medegedeeld in den *Gids* van December 1864. [1]

Doch wat zou ik doen? *Kappipo* is zulk een onbeduidend en zouteloos geschrift, dat de moed, melding te maken van het daarin opgevoerd knaapje, ontbroken zou hebben, zoo ik niet vooraf krachten had geput uit de bevallige voorstelling, — hoe jammer, dat het bij eene eerste voorstelling gebleven is! — van Hawthorne's meisje, met dien welriekenden overgrootvader tot achtergrond.

Kappipa, dan, heeft nooit anders dan Pansie geheeten, en Kappipo is niet een amerikaansch heertje in miniatuur van lang geleden, maar een volwassen Nederlander van den tegenwoordigen tijd, die op zijn achtste jaar schreef, en op zijn tiende jaar nog eens overschreef, een verhaaltje zijner vinding, van hetwelk de denkbeeldige wederwaardigheden van den knaap Kappipo den hoofdinhoud uitmaken, en dat thans in beide redaktien, de tweede een weinig beschaafd, de eerste in gefacsimileerd handschrift, door Koopmans van Boekeren met eene omstandige voorrede in het licht is gegeven.

Eerst komt die voorrede, dan een autobiografische brief van den nu een man geworden schrijver, dan het handschrift van den knaap, dan de meer uitgewerkte tekst; zoodat het boekje voor twee derde gedeelten uit gewone drukletters bestaat, aan het slot afgewisseld door twee misteekende gekleurde

---

[1] Potgieter's opstel: „Onder weg in den regen," herdrukt in Schetsen en verhalen 1876, III 349 vgg.

lithografietjes, en voor één derde uit de hanepoten en schrapjes van een kind, dat met de pen of het potlood, die het nog niet wist te besturen, zijne eigen vertelling met een dozijn vignetten illustreerde.

Van Boekeren beweert dat er in die vertelling enkele bladzijden voorkomen die, met een modewoord, prachtig mogen heeten: „Prachtige bladzijden, omdat zij u zoo geheel verplaatsen in den gulden tijd, toen gij zelf ook als Kappipo plagt te denken en te spreken, toen het morgenzonnetje nog door elke reet drong op uw pad, en zoo vriendelijk speelde door de bladeren, toen ge ook een haas zoudt nadraven, om dien te vangen in 't vrije veld, en meendet, dat ge slechts behoefdet te verdwalen, om mettertijd op een koningstroon weer teregt te komen."

De schrijver handhaaft die stelling, noemt verschillende klassen van personen welke met het boekje even ingenomen moeten zijn als hij zelf, en laat ten slotte niet meer dan één uitzondering toe. „Voor één soort van menschen," zegt hij, „bevat Kappipo niets aantrekkelijks. 't Is voor de zulken die, met de kinderschoenen, al het kinderlijke hebben uitgetrokken. En dan zijn er, ook zelfs onder de deftigste standen, sommigen die de eigenaardigheden van zulk een jeugdigen auteur in zijn schrijf- en verhaaltrant niet kunnen begrijpen, omdat zij van den mensch in het algemeen te weinig kennis bezitten, en omtrent het verschil van den stijl niet genoeg op de hoogte zijn, om het bekende gezegde te waardeeren: *Le style c'est l'homme.* Voor de zoodanigen is Kappipo niet in 't licht verschenen."

Ik vind het niet beleefd van den schrijver, het publiek bij voorbaat in twee ongelijke helften te verdeelen: eene schrandere en kinderlijk gevoelende groote meerderheid, welke zijn geschrift belangwekkend zullen keuren, en eene onbevattelijke, korzelige minderheid, die er het fijne niet van vatten kunnen.

Doch met het oog op de soort van lezers, voor welke Van Boekeren schrijft, is die splitsing misschien zoo kwaad niet. Voor mij, ik heb mij niet overdadig geërgerd aan de *humbug*-advertentien, waarmede Kappipo door een leidsch uitgever onder de aandacht des publieks is gebragt; heb de plaats uit Homerus niet gadegeslagen, — of was zij niet uit Homerus? —

welke ten behoeve van Kappipo geparodiëerd is; heb geen Kappipo-banket ontboden, geen Kappipo-sigaren besteld. De nederlandsche boekhandel staat niet hoog genoeg, dat wij ons over dergelijken val ernstig zouden moeten bedroeven.

Wat Van Boekeren's schrijfwijze betreft, zij heeft mij meermalen aan de juistheid van Buffon's spreuk doen twijfelen, en mij de vraag op de lippen gebragt: of de stijl in sommige gevallen niet sprekend eene oude vrijster is? Doch hoewel ik ook die overweging met kracht ter zijde gesteld, en mijn uiterste best gedaan heb in het tweevoudig kinderlijk verhaal iets te ontdekken wat de uitgaaf wettigde en den ophef verontschuldigde, ik ben daarin niet geslaagd.

Geen enkele geestige trek van pen of stift verlevendigt de eentoonigheid van dezen tienjarigen zotteklap. Uit de krabbels van een knaap, die alleen schreef ten einde na zonsondergang Klaas Grootevaak op een afstand te houden, — daaruit kennis van het kinderlijk gemoed en het kinderlijk vernuft te willen putten, kan slechts opkomen in het brein van een wanhopig verhandelaar, die een koningrijk voor een onderwerp geven zou.

De eenige bijdrage tot vermeerdering van 's lezers kundigheden, welke het boekje aanbiedt, is dat de meesters, van welke Kappipo lager onderwijs ontving, de kalligrafie sterk verwaarloosden.

1871.

CONSTANTIJN.

Hilda, door Constantijn.

I

Hilda is een poëtisch verhaal, al werd het in proza geschreven, en ook, opdat ik er dit aanstonds bijvoege, al is het thema zoo oud als de weg van Jakatra.

Gij zult ontberen! Dit gebod, mannen hebben er de kracht van leeren gevoelen, als zij vruchteloos beproefden de maatschappelijke stelling te veroveren welke hun boven anderen toekwam; als de zucht naar avonturen hen blaakte, en onafwijsbare pligten hen aan één plaats bonden; als zij zich tot iets groots geroepen wisten, of waanden, en een onverbiddelijk lot hen tot middelmatigheid doemde. Van hetgeen diezelfde wet der maatschappij somtijds vrouwen doet lijden, — daarvan is Hilda een sprekend, een innemend, een aangrijpend voorbeeld.

Deze vierentwintigjarige, schoon en begaafd en met een overleden bruidegom, was niet jong genoeg meer om door deze of gene kalverliefde verstikt te kunnen worden; maar tegelijk nog veel te jong om het niet het beste deel te achten, een zuiveren hartstogt bevredigd te zien.

Ongelukkig was de man, aan wien, zonder dat zij het zelve wist, hare ziel zich in gedachte overgaf, gehuwd. Ook vermoedde hij hare genegenheid voor hem niet, en zijne oogen

gingen eerst open toen het te laat, ik bedoel, toen Hilda, vrijwillig pleegzuster onder de vaan van het Roode Kruis, in den vreemde het slagtoffer harer zelfopoffering geworden was. Het meisje, vervolgd door de Furien der hopelooze liefde, had uit den kring harer betrekkingen zich losgescheurd en, liever dan toe te geven aan misdadige inblazingen, haar geheim met zich medegenomen over de grenzen, tot in het graf.

Dichterlijk is die voorstelling, ik herhaal het; zoowel door de verhevenheid van Hilda's eigen beeld, als door de even fraaije als natuurlijke wending in haar levensloop omstreeks het einde. Indien van gruwelen als die, welke de fransch-duitsche oorlog te aanschouwen gaf, iets ons troosten kan, het is de gedachte aan de daden van menschemin, waartoe broederkrijg onzijdigen opwekte. Het pleegzustersbedrijf te velde kon niet op gelukkiger wijze geïdealiseerd worden, dan door de zielsgeschiedenis te verhalen eener vrouw welke zich uit eigen beweging aan dit schijnbaar onvrouwelijk handwerk wijdde.

Het is verblijdend dat ook nederlandsche auteurs, al verbergen zij zich voorshands achter een aangenomen voornaam, zich geroepen gevoelen de poëtische bloesems dier bloedige twijgen bijeen te verzamelen.

II

De schildering van Hilda's karakter is niet minder goed geslaagd dan al het andere. Aan het slot des verhaals staat zij voor onzen geest als een edele vrouwetype, beminlijk door hare aangeboren gaven van schoonheid, verstand, en gemoed, vrouwelijk door hare vatbaarheid voor levendige driften, heldhaftig in den strijd tegen hetgeen zij als zonde beschouwde, aanvallig in haar schuldbesef, droefgeestig groot in haar verscheiden.

Ziedaar trekken genoeg om het beweren ingang te doen vinden, dat in langen tijd de *Gids* niet opgeluisterd werd door eene zoo fraaigeschreven novelle als deze; trekken genoeg om de onderstelling te wettigen dat de zich noemende Constantijn het bij deze eerste proeve van zijn talent niet laten zal.

Het is alleen te hopen dat, als hij weder de pen opvat, de godsdienstige strijd, die bij voortduring in Nederland de gemoederen beweegt, bij hem zelf tot rust zal zijn gekomen. Een regtgeloovig dorpspredikant en vrijgezel, die bij jonge meisjes op het doen der „goede keuze" aandringt; een onbijbelsch medicus, gehuwd met eene geloovige roomsche vrouw; een theologiserend ex-advocaat en vader, wiens oudste dochter het met den katechismus houdt, terwijl de jongste, Hilda, den naam heeft eene vrijdenkster te zijn; eene dame van leeftijd, moeder van den ongeloovigen dokter, zoo wat het midden bewarend tusschen de overdrijving der eenen en de overdrijving der anderen, — ik behoef die typen slechts te noemen, om hun die Hilda nog niet lazen een voorsmaak te geven der haarkloverijen, waaruit Constantijn te kwader uur zijne *mise-en-scène* weefde.

Volgens Constantijn staan alle vormen van het godsdienstig leven nagenoeg op dezelfde lijn, en doet het er niet veel toe of men hetzij tot dit, hetzij tot een ander, hetzij in het geheel niet tot een kerkgenootschap behoort. De eenige zijner kerkelijke typen, welke door zekere frischheid uitmunt, is de in hare roomsch-katholieke denkbeelden als versteende doktersvrouw.

Doch zoo de begrippen der menschen omtrent het bovenzinlijke naar uwe meening eene onverschillige zaak zijn; dokter Kroner, die een atheïst heet, een even braaf en weldenkend man is als de geloovige predikant Van Bergen; de onkerkelijke Hilda tot dezelfde offers in staat blijkt, welke ook het ideaal der pastoors- en kapelaansgezinde mevrouw Clara uitmaken, — met welk regt verheft gij dit onwezenlijke tot den rang van het wezenlijke?

Vruchteloos beproeft Constantijn ons belangstelling in te boezemen voor hetgeen, naar zijne eigen opvatting, geen belangstelling verdient. Zijn met het christendom in onmin levende medicus is, als hij Hilda de geschiedenis zijner denkbeelden verhaalt, een onverbeterlijk biechtvader. Omgekeerd bestaat er geen reden waarom Hilda, zoo zij in plaats van op den dokter, hare zinnen op den predikant gezet had, niet even goed vrede zou gevonden hebben bij de kerkleer, als zij

zich thans inbeeldde dien aan de meer filosofische begrippen des geneesheers te danken.

III

Ik weet niet in hoever de schrijver zich voorgesteld heeft door zijne novelle aanschouwelijk te maken, dat vierentwintig jaren voor deugdzame ongehuwde vrouwen een gevaarlijke leeftijd is; en misschien heeft hij meer blijken gegeven van zijn talent als auteur, naarmate het voornemen, dit bewijs te leveren, in minder mate bij hem heeft vastgestaan. Hoe onwillekeuriger in de kunst de moraal is, des te meer indruk maakt zij.

De lezer, echter, die slechts te genieten heeft van hetgeen de schrijver schonk, denkt er anders over, en gaarne geeft hij zich rekenschap van de aandoeningen welke bij hem opgewekt werden.

Mijn indruk, toen ik de lectuur van *Hilda* ten einde had gebragt, is geweest dat men over het algemeen ten onregte nederziet op het natuurleven, en daar het leven des gemoeds, als van eene hoogere orde, tegenoverstelt.

Wat edels is er uit Hilda gegroeid, dat niet uit haar hartstogt zijn oorsprong nam? En welke sympathie zou zij ons inboezemen, zoo wij niet gevoelden dat het lijden harer ziel in de zwakheid van haar vrouwelijk wezen wortelde?

Ik durf verder gaan en beweren dat Constantijn's geheele schepping, hoe lieflijk en ontzagwekkend ook, in de lucht zou zweven, zoo Hilda werkelijk, naar mevrouw Kroner's voorstelling, eene Sœur Agnes, en niet eene vrouw van gelijke bewegingen als hare meeste zusters geweest was.

Zonderlinge tooverkracht van elke zuivere voorstelling der menschelijke natuur! Voor de Hilda welke met Dr. Kroner over het eeuwig leven twist, welke Ds. Van Bergen met eene vergelijking tusschen Jezus en Spinoza plaagt, welke beurtelings citaten uit Victor Hugo en uit Jan Van Beers bijbrengt, gevoelen wij niets. Pas daarentegen heeft de auteur ons van die uit boeken nageschreven of zelfverzonnen gedachten en sentimenten verlost, pas is in Hilda's eigen leden het vuur

van den menschelijken hartstogt gaan ontbranden, of wij lijden met haar en begrijpen haar. Eensklaps is voor de papieren Hilda eene levende in de plaats gekomen.

Heeft de schrijver het zoo niet bedoeld; heeft hij in die gedeelten van zijn verhaal slechts eene rol gespeeld, — dan vervulle hij eenmaal, zegt het schoonheidsgevoel, als auteur de verwachtingen, welke hij als akteur opwekte.

1872.

PROF. J. H. GUNNING Jr.

Schiller's „Taucher." Eene studie door Prof. J. H. Gunning Jr.

I

Wanneer schrijvers van eene ouderwetsche rigting in het godsdienstige hetzij als dichters of novellisten optreden, hetzij zich op het gebied der litterarische geschiedenis begeven, dan bemerkt men aanstonds, nu aan het een, dan aan het ander, welkes geestes kinderen zij zijn. Nooit verloochenen zij hunne orthodoxie. Zelfs als zij zich bewust zijn koncessien aan de wereld te doen, ja dan het meest en het luidst, protesteren zij tegen elke verdenking van onregtzinnigheid. Zij zijn dichters met een slag om den arm; critici onder protest.

Behalve dit algemeene vindt men bij den dichterlijken prozaschrijver, aan wien wij de bovengenoemde studie over den *Taucher* danken, nog iets bijzonders; iets wat ik den hartstogt der zelfmiskenning of zelfkastijding zou willen noemen.

Het is den heer Gunning niet genoeg sedert jaren met de daad zijn eigen lievelingsbeweren te hebben gelogenstraft, dat hij geen schrijver is: hem drijft bovendien de behoefte dit démenti onder woorden te brengen.

Neem zijne studie over Dante, welke aan die over Schiller onmiddellijk voorafging. Reeds in de opdragt ontmoet gij het

beweren: „Of onze litteratuur weinig of veel verheugende verschijnselen biedt, kan ik niet beoordeelen: ik ben te weinig er mede bekend en tot oordeel onbevoegd." Onbelangrijke mededeeling! zal iemand zeggen; en die uitspraak zou juist zijn, zoo niet de inkompetentie van welke de schrijver spreekt overdragtelijk verstaan moest worden. „Onze geheele arbeid," heet het eenige bladzijden verder, „zal meer de persoon dan het werk des dichters voor oogen stellen, ook dáár, waar wij uitvoerig over zijn gedicht zullen handelen. Eensdeels, omdat de schrijver zich tot aesthetische kritiek niet bevoegd acht. Ten andere, enz."[1]

Bedrieg ik mij in den oorsprong dier bekentenissen, of getuigen zij van leedgevoel over eene miskende roeping? Wie het noodig acht telkens in herinnering te brengen dat hij de persoon niet is waar ieder hem voor aanziet, schijnt in zijne eigen schatting den verkeerden weg te zijn opgegaan of een averegtsch deel gekozen te hebben.

Zoo is het werkelijk, volgens mij, met den heer Gunning gesteld. In de wieg gelegd voor een man van letteren, hebben de kerkelijke vraagstukken van den dag hem zijne ware bestemming doen missen. Nog telkens herinneren de Muzen den geboren schrijver aan zijne eerste liefde, en lokken hem terug naar de dreven zijner jeugd. Dan wendt hij het hoofd af en wederstreeft, maar met een zucht. Dan schrijft hij boekjes over Dante en over Schiller, maar onder voorbehoud. Dan verloochent hij, als een ander gevallen apostel, een ander evangelie. Wat praat gij van litteratuur? roept hij wrevelig uit; ik heb (en werkelijk vervalscht menigmaal zijne theosofie zoowel zijn oordeel als zijn smaak), ik heb geen verstand van litteratuur!

II

Men hoore hem. „Korte dagen geleden," verhaalt hij in eene noot, bladz. 87, „trof ik in Gelderland op een spoortrein 3de klasse

---

[1] Dante Alighieri. Eene studie door Prof. J. H. Gunning Jr. Opdragt, bladz. III, Inleiding bladz. 5.

een gezelschap arbeiders aan, die elkander door muzijk en druk gesprek in een onverstaanbaar patois den tijd kortten. Na gehoord te hebben dat het italiaansch was, sprak ik als voor mij zelven, een paar terzinen van de *Divina Commedia* uit. Oogenblikkelijk keerde zich hun woordvoerder met een „Ah Dante!" tot mij en begon een gesprek. Ik kon niet nalaten met zekeren weemoed daarbij in stilte te vragen: indien iemand een paar van de uitstekendste verzen van Vondel of Bilderdijk citeert, zullen dan de kinderen onzes volks terstond hun hoofddichters herkennen?"

Keurt iemand die anekdote eene levendige bijdrage tot kenschetsing van de verborgen idealen des auteurs, de laatste bladzijde van zijn geschrift, meer verheven, minder huiselijk van stijl, getuigt in andere vormen, bij dezelfde verwaarloozing van denzelfden aanleg:

„Van u scheidende, mijn lezer! stel ik naast den negenjarigen Dante die zijn Beatrice ziet en van nu aan een gansch lang leven dóór in strijd en lijden dat ideaal in zich draagt en ten hemel heft, een ander kind van gelijken leeftijd uit de heerlijke geschiedenis onzes vaderlands. Dat tienjarig kind zat op den bal van den toren eener zeestad, en hield zich met den eenen arm aan de hooge spitse vast. Terwijl het volk beneden met angst en ontzetting verbeidde, dat hij te pletter vallen zou, zwierf zijn blik in zorglooze verrukking over het kloekhartig worstelend vaderland aan de éene zijde en over den onafzienbaren oceaan ter andere. In den kinderlijken geest sluimeren onbewust de hooge ideën, gesluijerde profetien van des geestes aanleg en bestemming, hetzij het later leven die tot bewustheid en werkelijkheid zal brengen, hetzij niet. Wie dan verklaren kon wat er op dat oogenblik, hem onbewust, omging in de zwoegende borst van dien knaap, zou van een geschiedenis hebben kunnen profeteren, die tevens de schoonste poëzy was. Hij zou verhaald hebben hoe dit kind van den bierbrouwersknecht, met nooit verwelkte lauweren als Admiraal en, zonder het te weten, als Hertog sterven zou: en hoe de hoofdstad van datzelfde vaderland dat hij van zijn hoogte ter regterzijde overzag, met tranen van onvergankelijke dankbaarheid op zijn graftombe zou beitelen dat hij de schrik was des

onmetelijken oceaans, dien zijn kinderlijk verlangen nu ter linkerhand aanstaarde.

„Welnu, een dergelijke hoogte is de *Divina Commedia*. Een hoogte van waar niet land en zee, maar tijd en eeuwigheid overzien worden. De knaap te Vlissingen daalde af van zijn hoogte, en praktisch tot werkelijkheid makende wat hij in zijn gezigt had aanschouwd, vermeesterde hij het hart des vaderlands aan de éene en het gebied des oceaans aan de andere zijde en wat ons betreft, indien het afdalen van de torenhoogte van Dante's gedicht ons niet helpt tot praktisch overwinnen van de terreinen des hemels en der aarde, die hij ons, als een anderen eindeloozen oceaan ter regter, en een vaderland ter linkerzijde aanschouwen doet, tot overwinnen door de kracht der liefde en door den ootmoed en de geestdrift des geloofs, — zoo laat het ons wijten aan eigen kleinheid, maar niet aan den grooten Meesterzanger."

Dezelfde onderdrukte litterarische roeping spreekt uit de volgende bladzijde over Schiller's gedicht:

„Zie, de gansche natuur is als het ware een slaapwandelaarster, die naar een onbewusten, inwendigen drang daarheen gaat, en wel dikwerf, als in de bloementaal en het vogelenlied zeer liefelijke, maar somtijds ook als Lady Macbeth in herinnering aan gruwelen, die geschied zijn, huiveringwekkende woorden spreekt.

„Deze oorspronkelijk den mensch bekende natuurtaal, met welke de oudste volken nog zekere vertrouwdheid toonen, die het bekoorlijke van hun poëzy uitmaakt, is ons grootendeels onverstaanbaar geworden. Doch daar sluimert in ieder onzer, en daar spreekt in den dieper gevoelenden mensch, een dichter, die deze taal verstaat: immers, de eigenlijke bodem onzer persoonlijkheid, en dus ook van de poëzy, die den bloesem onzer persoonlijkheid vormt, is het Geweten. En Eén is er, die ééns deze gansche natuur tot bezinning en alzoo tot verlossing zal brengen, door het éénige wat de slaapwandelende ontwaken doet, namelijk door haar *naam* te noemen." (Taucher, bladz. 40.)

III

Behoef ik te herhalen dat ook weder dit boekje over Schiller, gelijk het boekje over Dante, geschreven is onder zelfprotest? Het staat op bladz. VII der Inleiding met ronde woorden te lezen: „De schrijver is geen letterkundige." Ook geen letterkundig schipbreukeling?

De aanhef der verhandeling luidt: „In zeer bekende verzen heeft Schiller het verschillend doel geteekend, waarmeê men wetenschap oefent. Voor den één, zegt hij, is ze de hemelsche godin, die met eerbied wordt gehuldigd; voor den ander de degelijke koe, die hem van boter verzorgt.

„Evenzoo zou men van de litteratuur kunnen zeggen: den éénen is zij het strijdros dat hem door 't slaggewoel draagt, den anderen de aardige poney, tot een wandelrid opgetoomd. Maar die aldus van de litteratuur een tijdverdrijf, een ontspanning maken, ze mogen ons aan het lot van prins Agib uit de Duizend-en-Een Nacht doen denken.

„Laat mij herinneren hoe prins Agib, na vele avonturen, in een tooverpaleis komt, waar hij zich met veertig schoone vrouwen in volle stroomen van zingenot baadt. Daarna wordt hij op de proef gesteld. Van de honderd tot nog toe voor hem gesloten deuren van 't wonderpaleis mag hij er negen-en-negentig achter elkander ontsluiten, alleen de laatste niet. Maar als hij, na zich van de weelde van al die zalen verzadigd te hebben, eindelijk onvoorzigtig ook de honderdste opent, vindt hij een schoon zwart paard met gouden toom. Zoodra hij het bestijgt, verheft het zich pijlsnel in de lucht, daalt neêr, werpt hem af, en slaat hem het regteroog uit.

„Het is te vreezen dat er velen zijn die, als prins Agib, een leven lang hun onmatige nieuwsgierigheid betreuren moeten. Ook zij openen meer deuren van aesthetisch, van litterarisch genot, dan hun goed is. En wel worden ze ook door de lucht in de hoogte gevoerd, maar helaas! ze bekoopen het met opoffering der gezondheid van hun geestelijk gezigt, en levenslang naberouw.

„Zonder beeld gesproken, men moet vreezen dat er tegen-

over de trage meerderheid die zich door veel lezen geen kwelling des geestes aandoet, een niet onaanzienlijke minderheid is van hen die in jagende nieuwsgierigheid te veel lezen en geestelijk genieten, en dit genot met verminking van hun geestelijk bestaan moeten bekoopen. Menschen wier geest, naar een treurigware vergelijking van Arthur Schopenhauer, aan een schoolbord gelijk wordt, waarop zoo veel is geschreven en weer uitgevlekt, dat men ten slotte alles onduidelijk leest. Menschen aan wie de verhevenste geestesprodukten slechts een aanleiding tot amusement geven. Amusement te drinken uit hetgeen gedacht en geschapen werd onder den schedel der dichteren, of van wie ook met hooge heerlijke gedachten de menschheid hebben verrijkt, dat werk van zoogenaamd fijne beschaving, — inderdaad wat is het beters dan een Longobardische maaltijd, waarbij men dronk uit de schedels der helden van vorige geslachten?

„Neen, de litteratuur staat daartoe te hoog. Zij is, zij moet ons zijn, een zaak van den diepsten ernst. Wij moeten onze auteurs kennen, grondig hun leven, hun plaats in de historische ontwikkeling, hun bepaalde beteekenis bestuderen. Wij moeten elk hunner produkten in verband stellen met den geestelijken toestand waaruit zij, blijkens hun levensgeschiedenis, zijn voortgevloeid. Wij moeten, in een woord, in elk kunstwerk den mensch zoeken, den mensch die kroon en verklaring der gansche schepping is.

„Dan alleen is de litteratuur een waardige oefening des geestes, ook in tijden van zoo geweldigen ernst en zoo strakke spanning als welke wij beleven. Dan zal ze ons niet een aardig rijpaard zijn, over 't welk de blinkend geglaceerde hand met een badinetjen kwispelt, maar een strijdros dat tot kloeke daden voert, of een Pegasus als hem Schiller beschrijft, uw geest tot den reinen aether opheffende, hoog boven de gemeenheid des dagelijkschen bestaans!"

IV

Op het gevaar af, des schrijvers stukjes onherroepelijk uit te brengen en den regtzinnigen volksleeraar geheel en al te

doen verdwijnen in den oud-litterator, wijs ik op nog eene andere plaats. Het is waar hij het denkbeeld ontwikkelt dat, gelijk de Duiker in zijne soort een martelaar is geweest, men hetzelfde ook van Schiller heeft kunnen zeggen en nog op dit oogenblik zeggen kan. Het gelijkt een fragment uit eene preek, maar de preek is fraai:

„Wij zeiden, dat hij het was en is. Hij is het nog. De Duiker was martelaar van de vermetelheid des konings; maar ook de schare van ridders en jonkvrouwen bewonderden hem wel, maar namen aan zijn grootschen arbeid geen deel. Zoo is Schiller, ook nu nog, martelaar van het publiek, dat hem uit de verte bewondert, maar slechts zelden sympathetisch verstaat.

„Vooreerst deelt hij met andere groote geesten het lot, waarover Lessing voor zich en Klopstock klaagt. [1] Daarbij leent zich Schiller naar den aard zijner oppervlakkigste en dus meest populaire poëzy, ja reeds naar de smachtende, ideale uitdrukking van zijn portret, bij uitnemendheid voor die laffe voorstelling van velen, volgens welk een „dichter" een man is met vliegende hairen, fantastische regelloosheid van voorkomen en leven, in dwaze verhevenheid door hooger sferen heen zwevende als Lafontaine's sterrekundige, die naar boven ziet en in den put valt.

„Zoo is hij dan een martelaar van u, dienaar van den cijfergeest, die geen erger schimpnaam voor iemand kunt bedenken, dan als gij hem een dweeper met onpraktische idealen noemt. Van u, bellettristisch litteraat, los van stijl en van leven, die bij den ontzettenden ernst onzer dagen met eenige holle algemeenheden en phrasen over de oppervlakte dartelt, en die ook Schiller en dergelijke geesten als een der uwen tracht te doen voorkomen, omdat gij wel gevoelt dat gij eigenlijk ineenkrimpen moest onder het oordeel van zijn woord:

---

[1] Zinspeling op Lessing's rijmpje:

Wer wird nicht einen Klopstock loben;
Doch wird ihn jeder lesen? Nein!
Wir möchten weniger erhoben
Und fleissiger gelesen sein.

„Krieg führt der Witz auf ewig mit dem Schönen!
"

„Van u, geblaseerd wereldburger, die met opgekrulde lip zegt: „Och Schiller is goed voor opgewonden jongelieden van achttien jaar, wij reëele menschen hebben dat ijdele dweepen afgeleerd!" Maar niet minder is hij martelaar van u, lieftallige jonkvrouw, die hem in een mooi bandje verguld op sneê op uwe étagère hebt, maar ter naauwernood iets van zijn eerste gedichten kent; en van u, oppervlakkig jonkman zonder kern van studie en kracht van karakter, die met zijn portret of buste naast uwe floretten en pistolen uwe kamer versiert, doch niet anders dan tot uwe beschuldiging, omdat gij zulk een naam in uwe nabijheid stelt zonder u tot geestdrift opgewekt te gevoelen.

„O dat het anders met u worde, dat Schiller van u ontvange wat hem toekomt! Zoo gij hem kent in de beteekenis van zijn leven, zoo gij hem bestudeerd gelijk hij het verdient, zoo gij aan dezen magtigen geest niet een verstrooid oogenblik van ontspanning, maar den ingespannen ernst van uw onderzoek wijdt, dan zult gij leeren verstaan waarom aan dien man, wien zoo menig oppervlakkig bel-esprit met schouderophalen durft voorbijgaan, waarom aan dien man niemand minder dan Wilhelm von Humboldt een jaar voor zijn dood kon schrijven: „Gij zijt de gelukkigste mensch, gij hebt het hoogste aangegrepen, en bezit kracht om het vast te houden; het is uw hoogste vereering geworden. En niet alleen dat het gewone leven u daarin niet stoort, maar gij brengt ook uit de hoogere wereld een goedheid, een zachte klaarheid en warmte naar deze lagere over, wier hemelschen oorsprong men niet miskennen kan. Voor u behoeft men slechts om leven te bidden: kracht en jeugd zijn u van zelf verzekerd." "

V

Wie die dit leest, en het boekje zelf van den heer Gunning niet las, zou gelooven dat, ondanks deze hulde, Schiller volgens hem geen goede gids op den weg der zaligheid is? Wie die hem in Schiller's poëzie allerlei leemten of leegten hoort aan-

wijzen, bemerkt niet dat de litterator ten slotte heeft moeten zwichten voor den theoloog, en die verheerlijking der letteren uit een verloren en beweend Paradijs komt?

Hoe milder men is met het bijbrengen van plaatsen uit deze studie, waar de redenaar op loffelijke wijze met zichzelf in tegenspraak komt, des te vrijmoediger protesteert men tegen het geheel.

Begrijp ik de orthodoxie des auteurs, dan is hij zoo min een streng kalvinist als een vasthoudend lutheraan, of zwingliaan, of melanchthoniaan, maar een dier innige Zeister Christenen, wier denkwijze omstreeks de eerste helft der 18de eeuw in Engeland door Wesley, in Duitschland vijftig jaren vroeger door Spener vertegenwoordigd is.

Een verheven en innemend standpunt, hoor ik zeggen; maar ik verstout mij er bij te voegen: ongeschikt om als toetssteen te dienen voor iemand als Schiller. Bewijzen niet de sprongen zelf welke Gunning genoodzaakt is te maken, — ten einde nu eens te doen uitkomen dat Schiller geen christen was of wezen wilde, dan weder dat allerlei *finesses* van den christelijken geest hem gemeenzaam bekend zijn geweest, — bewijzen zij niet dat er een verkeerde maatstaf aangelegd, en tot schade der overredingskracht de eenvoudigheid verwaarloosd is?

Loop heen met uw christendom! is, geheel tegen de bedoeling des schrijvers, de uitroep dien zijne haarkloverijen ontlokken. Moest er volstrekt gekozen worden, geen beminnaar van het ongezochte die niet liever met Schiller aan den kant der verworpenen, dan met Gunning aan de zijde der uitverkorenen stond.

1872.